

Katonai Jogi és Hadijogi Szemle

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság Tudományos Folyóirata

---

Szerkesztői előszó

Csóka Ferenc

*Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek
keletkezésének története, 1911-1912*

Farkas Gyöngyi

A politika viharai közt született

Herke Csongor

*A terhelt kihallgatásának szabályai az 1912-es
honvédségi katonai bünvádi perrendtartás tükrében*

Pap János

*A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai
igazságszolgáltatásban 1912-1946 között*

Kelemen Roland

*A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az
első katonai bünvádi perrendtartás és annak
módosításai tükrében*

Kovács Tamás

*A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai
ügyészi szervezet megszűnéséig*

Farkas Ádám

A szuverén védelme

Farkas Ádám

„Ellenzegülést haladéktalanul meg kell torolni”

---

1. évfolyam (2013) 1. szám

1. évfolyam (2013.) 1. szám

Főszerkesztő

Dr. Hautzinger Zoltán Ph.D.

Társszerkesztők

dr. Csiha Gábor alezredes
dr. Farkas Ádám

A Szakmai Bizottság tagjai:

Dr. Barna Attila Ph.D.
Prof. Dr. Blaskó Béla CSc. r. vezérőrnagy
dr. Bánhegyi Gábor vezérőrnagy
Dr. Kádár Pál Ph.D. ezredes
Dr. Lattmann Tamás Ph.D.
Prof. Dr. Vókó György DSc.

Felelős kiadó

Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság
1055 Budapest, Markó u. 27.

A kiadó képviselője

dr. Székely György nyá. dandártábornok

Megjelenik

Elektronikusan 6 havonta
és évközi különszámokkal

Közzététel helye

www.hadijog.hu

ISSN

2064-4558

A borítót tervezte:

Czebe András (czprod.co@gmail.com)

A tanulmányokban foglaltak kizárólag a szerzők szakmai álláspontját tükrözik és azok nem azonosíthatók sem a szerkesztők, sem a kiadók állásfoglalásaként.

Minden jog fenntartva. Bármilyen másolás, sokszorosítás, illetve adatfeldolgozó rendszerben való tárolás a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulásához van kötve.

Tartalom

Szerkesztői előszó	3
Csóka Ferenc	5
<i>Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911–1912</i>	
Farkas Gyöngyi	39
<i>A politika viharai közt született</i>	
Herke Csongor.....	57
<i>A terhelt kihallgatásának szabályai az 1912-es honvédségi katonai bünvádi perrendtartás tükrében</i>	
Pap János	73
<i>A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai igazságszolgáltatásban 1912-1946 között</i>	
Kelemen Roland	119
<i>A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bünvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében</i>	
Kovács Tamás.....	137
<i>A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig</i>	
Farkas Ádám	169
<i>A szuverén védelme</i>	
Farkas Ádám	175
<i>„Ellenszegülést haladéktalanul meg kell torolni”</i>	
Szerzőink.....	189
A publikálás feltételei.....	191

Szerkesztői előszó

Tisztelt Olvasó!

A Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság azzal a céllal hozta létre ezt az elektronikus folyóiratot, hogy olyan írásoknak biztosítson megjelenési lehetőséget, amelyek elsősorban a katonai életviszonyokkal, a nemzetközi és hazai katonai joganyaggal, nem utolsósorban a katonákra vonatkozó egyes szabályok vagy normatív intézkedések tudományos értelmezésével foglalkoznak.

A folyóirat azonban nemcsak a jogászok számára jelenthet elérhető forrást, hanem mindazok számára, akik érdeklődéssel fordulnak a katonai rend és fegyelem által körülhatárolt szervezetekben uralkodó sajátos, olykor romantikus világhoz. Mindezekre tekintettel ez az elektronikus portál mindazok előtt nyitott, akik ezt a világot vizsgálják, de kiérdemelheti azoknak a figyelmét is, akik pusztán a hasznos időtöltés miatt látogatnak ide, és lelik kedvüket a katonai jogi írásokban.

Ehhez kívánnak jó olvasást!

a szerkesztők

Budapest, 2013. december 27.

Csóka Ferenc

Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911–1912

Vajon miért is kell nekünk a hadbíráskodással, annak történetével, valamint egyes részterületeivel szorgalmasan foglalkoznunk? Stromfeld Aurél vezérkari százados minderről 1911-ben azt mondta: „A fegyveres hatalom fennállása, valamint eredményes működése a fegyelmen és a kötelesség teljesítésén nyugszik. Ha valamely tagja a hadseregnek ezek ellen vét, megtorlás szükséges. A polgári élettől eltérő különleges viszonyok szükségessé tették, hogy ... a tisztán katonai büntetésekre és vétségekre (függelmsértés, szökés, gyávaság stb. is) megfelelő büntetés szabassék ki.”¹ Társa, Schager Albin hadbíró százados pedig 1913-ban így folytatta: „A katonai büntetőjogot a hadigazgatás egyik legfontosabb részének ismerik el, mivel hivatása a hadsereg vasfegyelmének megvédése kártételekkel szemben.”²

Hadbíráskodásunk történetének irodalmát könnyedén áttekinthetjük. Cziáky Ferenc *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története* című, 1924-ben kiadott könyvével kezdhetjük a sort, hozzátéve, hogy a szerző munkáját, annak minőségét érintő kételyek alighanem megalapozottak.³ Pálffy Géza *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században* című, 1995-ben megjelentetett, egyrészt terjedelmesebb,

---

¹ Stromfeld Aurél: *Hadseregszervezés*. Budapest, Pallas kiadó, 1911. 253. o. Rövidítésjegyzék tanulmányom végén!

² Schager Albin: *Einführung in die neue Militärstrafprozeßordnung*. Wien: Manzsche kaiserliche und königliche Hofverlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1913. IV. o.

³ Cziáky Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története*. Budapest, Dunántúli Lapkiadó és Nyomda, 1924. 168. o.

másrészt alaposabb munkájával messzebbre mehetünk.⁴ Farkas Gyöngyi *A Magyar Honvédség katonai igazságügyi szervezetei és eljárásjoga* című, 2003-ban megírt dolgozata már tárgyunk irányába vezet.⁵ Mindemellett kijelenthetjük, katonai büntető perrendtartásunk történetéről, különösen annak régebbi területeiről szóló ismereteink nagyon szerények.

Vajon mit tudhatunk meg 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvényeinkről, jogtörténeti kézikönyveinket forgatva? Jóformán semmit! Nézzük például a Csizmadia Andor szerkesztette *Magyar állam- és jogtörténet* 1972-es kiadásában a Harmadik rész III. fejezetének 4., *A büntetőeljárás jogot* tárgyaló cím apró, különösen jellemző részletét Kovács Kálmán tollából:

„A monopolkapitalista, imperialista korszak kibontakozása, a háborús készülődés... a büntetőeljárásra is rendkívül negatív hatást gyakorolt. A militarizálódás, a szabadságjogok megszorítása, a liberális burzsoá garanciák egyre nagyobb mérvű felszámolása jellemzik ezeket a változásokat. Megjelennek a katonai büntető perrendtartási törvények (1912. évi XXXII. és XXXIII. tc.); a kormány felhatalmazást kap a polgári egyének katonai bírászkodás alá helyezésére háborús veszély stb. esetén...”⁶

Remekül illik fentiekhez a Mezey Barna szerkesztette *Magyar jogtörténet* 4., átdolgozott, vagyis 2007. évi kiadásából a IV. részben foglalt 2. fejezet *A bűnvádi perrendtartás (1896)* című részének két-három évtizeddel későbbi gondolkodást tükröző helye:

„A háborús készülődés... a büntetőeljárást is módosította. Megjelentek a katonai büntető perrendtartási törvények (1912. évi XXXII. és XXXIII. törvények), amelyek szerint a kormány felhatalmazást kapott a polgári egyének katonai bírászkodás alá

---

⁴ Pálffy Géza: *Katonai igazságszolgáltatás a királyi Magyarországon a XVI–XVII. században*. Győr, Megyei Levéltár, 1995. 342. o.

⁵ Farkas Gyöngyi: *A Magyar Honvédség katonai igazságügyi szervezetei és eljárásjoga*. Budapest, Kézirat, 2003. 150. o.

⁶ Csizmadia Andor (szerk.): *Magyar állam- és jogtörténet*. Budapest: Tankönyvkiadó. 1972. 549. o.

helyezésére háborús veszély stb. esetén.”⁷ Látható tehát, hogy a bolsevik, illetve sztálinista maszlag elhagyásán túl semmiféle ismeretbővülésről nem beszélhetünk.

Sajnálatos, hogy katonai büntetőeljárásunk tárgyilagos képének megalkotása helyett osztályharcos, helyenként túlideologizált leírásokkal találkozhatunk. Pedig Schager Albin hadbíró százados a katonai bünvádi perrendtartással való szorgalmas foglalkozást már 1913-ban fontosnak tartotta mind a hadsereg, mind a büntetőjog tudományának fejlődése szempontjából.⁸ Tartozunk magunknak, vagy legalábbis a tudománynak annyival, hogy az 1912. évi XXXII. és XXXIII. tc.-ek megszületésének századik évfordulóján felidézett tankönyvek anyagát jócskán meghaladjuk. Székely György és Csiha Gábor barátunkkal 2011 őszén folytatott beszélgetésünk nyomán gondoltam arra, hogy közös munkánkhoz legcélszerűbben nevezett törvénycikkek keletkezésének bemutatásával járulhatok hozzá.

Fontos megjegyezni, hogy Ausztria–Magyarország közös ügyéről, mégpedig fontos közös ügyéről, a katonai bünvádi perrendtartás kidolgozásáról szólnunk, mely soktényezős dolog. Szerepel benne az Osztrák Birodalmi Tanács, a Magyar Országgyűlés, az Uralkodó Kabinetirodája és Katonai Irodája, a Közös Minisztertanács, az Osztrák és Magyar Minisztertanács, az Osztrák és Magyar Miniszterelnökség, az Osztrák és Magyar Honvédelmi Minisztérium, illetve az Osztrák és Magyar Igazságügy-minisztérium. Leszögezem, hogy a szépen megmaradt osztrák levéltári anyagot sajnos nem vagy csak a szakirodalmon keresztül használhattam csupán, illetve, hogy a magyar anyagok – háborúk és forradalmak pusztítása következtében – többnyire erősen hiányosak.

Rátérve a katonai büntető perrendtartás történetére, megjegyzem, saját kutatás híján nem tudom, beszélhetünk-e 1754-nél korábban ilyesmiről. Mindenképpen szólhatunk róla az 1754-től 1914. június végéig, illetve július elejéig fennálló rendszer esetén.

---

⁷ Mezey Barna (szerk.): *Magyar jogtörténet*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007. 456–457. o.

⁸ Schager i.m. 1913. IV. o.

Folyamatosan gyarapodó jogforrásanyagát az 1754. júniusi igazságügyi szabályzat, az 1768. decemberi büntető perrendtartás,⁹ melyet 1788-ban, 1803-ban, 1850-ben, 1853-ban és 1873-ban is reformáltak,¹⁰ az 1808-as, 1863-as és 1874-es szolgálati szabályzatok és a felsőbb bíróságok ezeket kiegészítő vagy megváltoztató rendelkezései, illetve döntései képezték. Végül a katonai büntető eljárásokhoz szükséges törvények és rendeletek példányainak megritkulása következtében 1884. júniusában ezek hiteles összeállításának bizalmas kiadására kerül sor.¹¹

Hogyan látták ezen bünvádi perrendtartást a kortársak? Vagyis Erdély Sándor és Darvai Fülöp, a Magyar Országgyűlés Képviselőháza által kiküldött Igazságügyi Bizottság vezető tagjai 1911-ben: „Ez az eljárás inquisitorius, írásbeli és titkos; harmadik személyek, mint védők szereplése ki van zárva; felfüggesztő hatályú perorvoslatnak (fellebbezésnek) csakis az elítélés egyes, igen ritka eseteiben van helye; az ítékezés törvényes bizonyítási szabályokhoz van kötve; az ítéletek csak a bírói felsőbbbségi jogot gyakorló parancsnok megerősítésével válnak jogerősekké, akit egyszersmind általában a kegyelmezés joga is megillet; a bíró, a vádló és a védő funkcióit a hadbíró egymaga látja el; a vizsgálóbíró tagja és előadója az ítélőbíróságnak.”¹² Kitűnő, szakszerű összefoglalás, további magyarázat nem is szükséges hozzá.

---

⁹ Wagner Walter: II. Die K. (u.) K. Armee – Gliederung und Aufgabenstellung. In Wandruszka Adam; Urbanitsch Peter (Herausgeber): *Die Bewaffnete Macht*. Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 1987. 546. o. (*Die Habsburgermonarchie 1848–1918*. Band V.)

¹⁰ Schager i.m. 1913. 7. o.

¹¹ Wagner i.m. 1987 546 o.

¹² Budapest: Magyar Országos Levéltár II. Osztály: 1867–1944 közötti központi kormányzati, bírósági és ügyészségi szervek iratai K (L) Szekció: 1867–1944 közötti központi kormányzati, bírósági és ügyészségi szervek iratai 1848–1963 Országgyűlési Levéltár 1861–1945 Képviselőház... 1861–1944 K 2 Elnöki és általános iratok 1861–1944 517. csomó 49. sorszám.

Schager Albin hadbíró százados a régi, a korszerű polgári társadalomnak messze nem megfelelő katonai bünvádi perrendtartás hosszú, „látszólag panaszmentes” működését abban látja, hogy a jogilag képzett hadbírák egyetemi képzésük és polgári büntetőbíróságokon szerzett gyakorlatuk folytán évtizedek óta már egészen más, a tudományban és gyakorlatban egységesen elismert jogelveket tettek magukévá úgy, hogy az érvényes katonai bünvádi perrendtartás XVIII. századi alapelveihez már alig tudtak alkalmazkodni. Tehát az elavult katonai bünvádi perrendtartást a hadbírák lassan korszerűbb módon kezelték és a túlságosan elavult, túlságosan kemény rendelkezéseket a hadbíróságok gyakorlatában és ítélezésében mellőzték. Világos, hogy az ilyen állapot természetellenes és hosszú távon teljesen tarthatatlan.

Habár hadvezetésünk a korszerűsítés gondolatától sohasem zárkózott el, és már a XIX. század derekától reformmunkálatokkal foglalkozott, a perrendtartás átfogó megjavítása előtt komoly nehézségek, gondok álltak. Figyelemre méltó, hogy egy 1837-es, a katonai bünvádi perrendtartás kidolgozására vonatkozó parancslevél azt követeli, hogy ennek alapelvei a polgári jogszabályokkal a lehető legnagyobb összhangban legyenek. Politikai, társadalmi változások miatt a rákövetkező másfél évtized, benne különösen az 1848–1849-es esztendőket nem kedveztek, nem kedvezhettek a nagyon is időszerű tervek kivitelezésének. Mindemellett az 1853-ban kiadott polgári bünvádi perrendtartás a Bergmayr udvari tanácsos által a katonai bünvádi perrendtartáshoz készített tervezeteket használhatatlanná tették.

További fejlődést, egyúttal hosszantartó bonyodalmat is jelentett az 1855-ös új katonai büntető törvénykönyv, különösen magyar térfélről nézve. Közzétételi nyílt parancsában már egy új katonai büntető perrendtartás megjelenését hirdette meg.¹³ Dratschmidt hadbíró tábornok 1859-ben és 1860-ban is kidolgozott egy-egy tervezetet,¹⁴ mégpedig a saját kezdeményezéséből. Meg is

---

¹³ Wagner i.m. 1987 539. o.

¹⁴ Schager i.m. 1913. 3. o.

tárgyalták azokat, azonban a megváltozott politikai viszonyok miatt a dolog elakadt.¹⁵ Komers hadbíró tábornok 1861-ben dolgozott ki egy tervezetet,¹⁶ melynek sorsa minden bizonnyal azonosan alakult Dratschmidt hadbíró tábornok tervezeteinek sorsával. John Ferenc hadügyminiszter 1866 decemberében újonnan kidolgozott alapelveket terjesztett az uralkodó elé, ám az 1867-es kiegyezés új helyzetet, új körülményeket teremtett.¹⁷

Rögtön a kiegyezés után megindultak a katonai büntető perrendtartás megújítására törekvő munkálatok. Zatlaukal hadbíró ezredes 1868-ban készített egy tervezetet,¹⁸ melynek sorsáról nem sokat tudunk.¹⁹ Kuhn Ferenc hadügyminiszter dolgoztatott ki egy másik hasonló tervezetet 1869-ben.²⁰ Sajnos a következő években sem haladt ezen ügy előre, minként ezt Kuhn hadügyminiszter az uralkodónak 1871-ben jelentette és szakértekezlet tartását javasolta e kérdésben. Koller Sándor hadügyminiszter újabb tervezetet dolgoztatott ki 1874-ben, melyet a főparancsnokságoknak és a haditengerészetnek is elküldött. Végeredményben kedvező visszhangok, illetve vélemények érkeztek vissza. Persze a magyar igazságügy-miniszterhez küldött átiratára már csak utódja kapott „némi késéssel”, 1877-ben választ.²¹

Bylandt és Rheidt Artúr hadügyminiszter újabb tervezetet dolgoztatott ki 1878-ban.²² Megjegyzendő, hogy ezen tervezet nem hozott lényeges előrelépést, a kapcsolatos tárgyalások pedig keservesen haladtak előre.²³ Schager Albin szerint Hanskarl hadbíró tábornok készített 1893-ban tervezetet.²⁴ Wagner Valter úgy tudja,

---

¹⁵ Wagner i.m. 1987 539. o.

¹⁶ Schager i.m. 1913. 3. o.

¹⁷ Wagner i.m. 1987 540-541. o.

¹⁸ Schager i.m. 1913. 3. o.

¹⁹ Wagner i.m. 1987. 545. o.

²⁰ Schager i.m. 1913. 3. o.

²¹ Wagner i.m. 1987. 546. o.

²² Schager i.m. 1913. 3. o.

²³ Wagner i.m. 1987. 553. o.

²⁴ Schager i.m. 1913. 3. o.

hogy 1893-ban és 1895-ben Dangelmaier Emil hadbíró munkáira támaszkodva Fattinger Károly hadbíró százados készítette tervezeteket. Megjegyzendő, ezekben a korábban tett kifogásokat is figyelembe vették.²⁵ Dangelmaier hadbíró ezredes pedig 1897-ben dolgozta ki saját tervezetét – Schager Albin szerint.²⁶ Wagner Valter ugyanezen évben a Höchsmann hadbíró tábornok nevéhez fűződő tervezetről beszél, mellyel kapcsolatban főként a Magyar Honvédelmi Minisztérium fejtett ki ellenérveket.

Végére a német katonai büntető perrendtartás megjelenése, illetve annak tanulmányozása után a Hadügyminisztérium 1901. februárban megszerezte az uralkodói engedélyt a legújabb tervezet kidolgozására.²⁷ Fattinger Károly hadbíró őrnagy készítette a legújabb tervezetet,²⁸ olyan sikerrel, hogy a büntető perrendtartás ezen változata már 1901. májusban tárgyalásra készen állt. Gyorsan haladtak a tárgyalások, és 1903-ban csaknem teljes egyetértés alakult ki.²⁹ Fentebb említettem, hogy magyarországi forrásaink ezekről az alkudozásokról, eszmeceسرékről roppant szegényesek. Mindemellett bepillantást nyerhetünk ezekbe a magyar minisztertanács éppen e fontos időszakból származó jegyzőkönyveinek szövegén keresztül.

1903. január 21-én a minisztertanács a 4. napirendi pontjában: „Tárgyalás alá vétetik a katonai bűnvádi perrendtartás törvényjavaslati tervezetére nézve egyfelől a honvédelmi és igazságügy-miniszter urak, másfelől a horvát–szlavon–dalmát országi bán úr között felmerült az iránti nézeteltérés: vajon az ezen tervezet 289–291., 368. és 389. §§-aiban megállapított vétségekre vonatkozó büntetőjogi határozmányok a hozandó közös törvény erejénél fogva Horvát–Szlavon országokra nézve is feltétlenül kötelezőknek tekintendők-e, vagy pedig tekintettel Horvát–Szlavon országoknak az igazságügy körében levő törvényhozási autonómiájára, a hozandó törvényben kimondassék-e, hogy az

---

²⁵ Wagner i.m. 1987. 553. o.

²⁶ Schager i.m. 1913. 3. o.

²⁷ Wagner i.m. 1987. 553. o.

²⁸ Schager i.m. 1913. 3. o.

²⁹ Wagner i.m. 1987. 553. o.

idézett §§-okba foglalt büntető határozatok Horvát–Szlavon országokra nézve külön autonóm törvény által állapítandók meg.

A minisztertanács a horvát–szlavon bán úrral egyetértőleg abban állapodott meg,

1. hogy a szóban levő törvényjavaslati tervezet 534. §-ának második bekezdése, melyben kimondatik, hogy Horvát–Szlavon országokban e törvényjavaslatnak az említett országok autonóm jogkörét érintő határozmányaira nézve külön törvény hozandó – hagyassék el,

2. hogy Horvát–Szlavon országok bánja az ezen törvényjavaslat 289–291., 368. és 389. §§-aiban megállapított büntető határozatok végrehajtásában a fórumok meghatározására nézve annak idején a horvát–szlavon országgyűlés elé törvényjavaslatot terjeszthet.”³⁰

1904. május 9-én, a minisztertanács 3. napirendi pontjában: „A Miniszterelnök úr a katonai bünvádi perrendtartás javaslata tárgyában a[z 1. szám] ... alatt idecsatolt előterjesztést tette.

A katonai bünvádi perrendtartásról szóló törvényjavaslatnak az 1903. év első felében tartott szóbeli tárgyalások alapján kidolgozott tervezetére a cs. ... miniszterelnök úr, mint a cs. ... igazságügy-minisztérium vezetője 1903. évi október hó 2-án 18.036/3. szám alatt tette meg észrevételeit.

Azt az álláspontot, melyet ezekkel az észrevételekkel szemben a magyar királyi igazságügyi és honvédelmi miniszter urakkal egyetértőleg a közös hadügyminiszter úr irányában kifejezésre juttatni kívánnék, szükségesnek tartom a minisztertanács elhatározása alá bocsátani.” A melléklet 24 oldal!³¹

1904. május 9-én, a minisztertanács 4. napirendi pontjában: „A honvédelmi miniszter úr a katonai bünvádi perrendtartásról szóló törvényjavaslatra vonatkozólag Horvát–Szlavon–Dalmát országok

---

³⁰ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. Miniszterelnökségi levéltár 1854–1950 Miniszterelnökség 1854–1949 K 27 Minisztertanács... jegyzőkönyvek 1867–1944 1903. január 21-i minisztertanács 4. napirendi pontja.

³¹ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. ML K 27 Mt jkv 1904. május 9-i minisztertanács 3. napirendi pontja.

bánja, illetőleg a horvát–szlavon–dalmát miniszter úr által felhozott kívánalmak tárgyában a [2. szám] alatt idecsatolt előterjesztést tette.

A császári és királyi közös hadügyminisztériumban még 1903. év nyarán elkészült a magyar és osztrák igazságügyi és honvédelmi miniszterek kiküldöttjeivel megtartott tanácskozások eredményeként a katonai bünvádi perrendtartásról szóló törvényjavaslat tervezete, melynek kidolgozásáról már a horvát–szlavon törvényhozás jogkörét érintő kérdések tárgyában 1903. évi január 21-én hozott magyar minisztertanácsi határozat is figyelembe vétetett, amely tervezet azután indokolással együtt további tárgyalás végett a magyar kormánynak is megküldetett.

Ezt a tervezetet a bán úrral is közöltem, aki arra vonatkozólag az 1903. év szeptember hó 6-án 5247. szám alatt hozzám intézett átiratában több oly kívánalmat támasztott, amelyekre nézve a minisztertanács határozatát provokálni szükségesnek tartottam, mivégből az előterjesztést a minisztertanács számára elkészítettem s azt előzetes tudomásul a tisztelt társminiszter uraknak 1903. év december hó 16-án 8658/el. szám alatt megküldöttem. – A horvát–szlavon–dalmát miniszter úr ezen előterjesztésem vétele után s annak a minisztertanácsban való előadása előtt, az 1904. évi február hó 10-én 76. szám alatt hozzám intézett átiratában a bán úrral egyetértőleg úgy az előterjesztésre, mint magára a tervezetre több észrevételt tett, minélfogva jónak láttam a már szétküldött korábbi előterjesztés visszavonásával és a bán és a horvát–szlavon–dalmát miniszter úrtól vett észrevételeket és indokaikat összesítve a magyar királyi igazságügyi miniszter úrnak azokra vonatkozólag kikért s általam is osztott ellenészrevételeivel és indítványaival együtt a következőkben terjeszteni a minisztertanács határozata alá.” A melléklet 27 oldal!³²

Vajon miért készült négy, illetve öt törvény – tehetjük fel a kérdést. Köszönjük ezt annak, hogy a magyarok külön-külön törvényt akartak egyrészt a hadseregnek, másrészt a két honvédségnek, mindemellett ugyanígy külön-külön büntető eljárási

---

³² Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. ML K 27 Mt jkv 1904. május 9-i minisztertanács 4. napirendi pontja.

törvényt is mindezeknek.³³ Hozzátehetjük persze, hogy ezen törvények csak lényegtelen részletekben különböznek egymástól. A közös véderő és a két honvédség számára készült törvények főként azáltal térnek el, hogy az utóbbiak a haditengerészet büntető eljárására vonatkozó rendelkezéseket nem tartalmazzák. Továbbiakban e törvények még a fejezetek és szakaszok számában is megegyeznek, ugyanis mindegyik 28 fejezetre oszlik és 495 paragrafust tartalmaz.³⁴

Tisztán látható minisztertanácsi jegyzőkönyveinkből is, hogy a szakmai tárgyalások szakszerű, tárgyilagos hangnemben folytak. Míg tehát szakkérdésekben a megegyezés, illetve az álláspontok közelítése viszonylag egyszerű kérdés volt, addig más, politikai jellegű kérdésekben, de főként a nyelvkérdésben, a magyar államnyelv kérdésében hosszú, keserves és nem feltétlenül ésszerű, gyakran esztelen, a napi politika által befolyásolt politikai küzdelmek folytak. Különösen éles volt mindez az 1904. esztendő második felében. Szakkérdések bemutatására törekedvén nem kívánok ezek történetébe belemenni, megjegyzem viszont, hogy érdeklődők számára a Balla Antal szerkesztette *A Magyar Országgyűlés története 1867–1927* című, meglehetősen részletes könyvet ajánlhatom.³⁵

Fontos megjegyezni, hogy mindennek dacára a nyelvkérdés időleges kikapcsolásával sikerült már a tisztán jogi rendelkezések kérdésében 1906-ig teljes egyezsége jutni. Tény viszont, hogy a Hadügyminisztériumnak a védők beengedésének és a parancsnokok enyhítési jogának vonatkozásában még engedményeket kellett tennie. Pitreich Henrik hadügyminiszter 1906. augusztusban közölte az osztrák és magyar miniszterelnökkel, hogy nyelvkérdésben elment a katonailag még ésszerű, illetőleg elfogadható legvégső határig. Mindennek következtében még a fő és a fellebbezési tárgyalások is magyarul vagy a nemzeti nyelvek egyikén történhettek, minden

---

³³ Wagner i.m. 1987. 554. o.

³⁴ Schager i.m. 1913. 6. o.

³⁵ Balla Antal (szerk.): *A Magyar Országgyűlés története 1867–1927*. Budapest, Légrády Nyomda és Könyvkiadó Részvénytársaság, 1928.

fórum ítéleteit a vádlott nyelvén lehetett kimondani, és a védők Magyarországon, valamint a legfelsőbb katonai törvényszéken is a magyar nyelvet használhatták.

További megbeszélések, tárgyalások következtek, viszont nyelvkérdésben, Schönaich Ferenc hadügyminiszter állandó sürgetése dacára, évekig nem sikerült előbbre jutni. Jó ideig válasza sem méltatták az osztrák, illetve magyar kormányok. Végre 1911-ben olyan kiegyezéssel megoldást értek el a nyelvkérdésben, mely immár mind a német szolgálati nyelv elvét, mind pedig a magyar államnyelvet figyelembe vette, mindemellett a birodalom mindkét felében bőven található nemzetiségek szükségleteinek is szépen eleget tett.³⁶ Hogy miért is kellett mindennek ilyen hosszú ideig húzódnia? E kérdésre Schager Albin hadbíró százados részletes magyarázatát tartom a legkielégítőbbnek:

„Mindkét országnak van polgári büntető perrendtartása, melyek a másik országétól lényeges pontokon eltérnek. Végére e mindkét ország hadserege számára kidolgozandó katonai büntető perrendtartásnak könnyen érthető okokból mindkét ország polgári büntető perrendtartását figyelembe kell vennie. Mindemellett nem szabad egyetlen percre szem elöl téveszteni, hogy a katonai büntető perrendtartás a hadsereg életterével mélységesen össze van kötve, hogy a katonai büntető perrendtartás ennél fogva csak olyan rendelkezéseket tartalmazhat, melyek a katonai büntetőjog legelőkelőbb céljával, a fegyelem megtartásával összhangban vannak. Ebből valamelyes képet szerezhethetünk a csaknem beláthatatlan nehézségekről, melyeket a katonai büntetőeljárás reformjánál legyőzni kellett. Mindehhez járult, hogy nemritkán egyik vagy másik és néha egyidejűleg mindkét ország politikai viszonyai állottak hosszabb ideig a reformmunkák haladásának útjába, és, hogy olyanféle vitás kérdések szabályozásának, mint a bíróság nyelve a katonai büntetőeljárásban, nemcsak perbeli célszerűségi okokból, hanem mindenekelőtt változó politikai szempontokból lettek megítélve.

---

³⁶ Wagner i.m. 1987. 554. o.

Tehát imígyen történt, hogy az új katonai büntető perrendtartást körülbelül *egy tucat tervezet* előzte meg, és, hogy csak a Hadügyminisztérium törvényelőkészítő osztályának jelenlegi vezetője *Fattinger Károly hadbíró ezredes* által kidolgozott tervezet biztosította azon szavatosságot, melyet a hadvezetés, a birodalom mindkét országának kormányai, Ausztria és Magyarország országgyűlései és a korona egy új katonai büntető perrendtartástól megkívánt.³⁷

Hazai Samu honvédelmi miniszter megrendelésére 1911. májusban elkészültek a törvényjavaslatok nyomtatott változatai. Egyrészt a *Törvényjavaslat a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról* (134 oldal), másrészt az *Indokolás a közös haderő bűnvádi perrendtartásának törvényjavaslatához* (141 oldal),³⁸ harmadrészt a *Törvényjavaslat a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról* (134 oldal), negyedszer az *Indokolás a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásának törvényjavaslatához* (8 oldal).³⁹ Példányszámuk összesen háromszáz volt.⁴⁰ Fontosabb könyvtárainkban (általában) megtalálhatók. Kutatóknak viszont a Magyar Országos Levéltár 1911. május 23-án aláírt példányait ajánlom,⁴¹ ahol különben a nyomtatással kapcsolatos levelezés és persze a számlák is fellelhetők.⁴²

Következő lépés a már előkészített törvényjavaslatoknak a Magyar Minisztérium elé terjesztése, melyre a kormány 1911. május 16-i ülésén került sor. Hazai Samu az 1. napirendi

---

³⁷ Schager i.m. 1913. 4-5. o.

³⁸ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. OgyL K 2 Elnöki 517. csomó 49. sorszám.

³⁹ Bp.: MOL II. O. K. (L) Sz. OgyL K 2 Elnöki 517. csomó 48. sorszám.

⁴⁰ Bp. MOL II. O. K (L) Sz. OgyL K 2 Elnöki 981. kötet: A képviselőház 1912. évi iktatókönyve I. rész 134. iktatószám.

⁴¹ Bp. MOL II. O. K (L) Sz. OgyL K 2 Elnöki 517. csomó 49., illetve 48. sorszám.

⁴² Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. OgyL K 2 Elnöki 981. kötet: A képviselőház 1912. évi iktatókönyve I. rész 97-586. iktatószámok.

pontban a véderőről szóló törvényjavaslatot,⁴³ a 2. napirendi pontban a honvédségről szólót mutatta be, illetve kérte a minisztertanács hozzájárulását azok országgyűlési előterjesztéséhez.⁴⁴ Mivel szóban forgó törvényjavaslatok fontossága, sürgőssége nem képezte, nem képezhette vita tárgyát, csupán a leendő törvények pénzügyi vonatkozásait tárgyalták részletesen a 3. napirendi pontban:

„A honvédelmi miniszter úr részletesen megismerteti a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról, illetőleg a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslatokat és a minisztertanács hozzájárulását kéri, hogy ezt a két törvényjavaslatot Ő Felségétől kinyerendő legfelsőbb engedély alapján, alkotmányos tárgyalás végett az Országgyűlés elé terjeszthesse.” Mindezek után: „A minisztertanács a horvát–szlavon–dalmátországi bán úr által felvetett egyes kérdések tisztázása után a kért hozzájárulást megadja.”⁴⁵

További meghatározó lépését egy hét múlva tette Hazai Samu honvédelmi miniszter, mikor az 1910. évi június 21-ére hirdetett Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1911. május 23-án, kedden, délelőtt 10 óra 15 perckor, Berzeviczy Albertnek,⁴⁶ a Nemzeti

---

⁴³ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. ML K 27 Mt jkv 1904. május 16-i minisztertanács 1. napirendi pontja.

⁴⁴ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. ML K 27 Mt jkv 1911. május 16-i minisztertanács 2. napirendi pontja.

⁴⁵ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. ML K 27 Mt jkv 1911. május 16-i minisztertanács 3. napirendi pontja.

⁴⁶ Melczer László; Tagányi Sándor: [A Magyar Országgyűlés Képviselőházának] 163. országos ülés[e] 1911. május 23-án, kedden, Berzeviczy Albert, közben Kabós Ferenc elnöklete alatt: Hazai Samu honvédelmi miniszter előterjesztései. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója*. VIII. kötet. Budapest: Athenaeum, 1911. 3. o. 2. h.-4. o. 1. h.

Munkapárt Budapest II. kerületi képviselőjének⁴⁷ elnökletével tartott 163. országos ülésén az egy héttel korábban, azaz május 16-án a kormány által jóváhagyott négy törvényjavaslatot a képviselőház elé terjesztette, mégpedig: „Először a véderőről, másodszer a honvédségről, harmadszer a közös haderőnek katonai bűnvádi perrendtartásáról, negyedszer a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról.”

„Kérem a Tisztelt Házat – mondotta rövid beszédében – méltóztassék elrendelni, hogy ezen törvényjavaslatok a képviselő urak között szétszassanak. Méltóztassék azt is elrendelni, hogy az osztályok elkerülésével a véderőről és a honvédségről szóló törvényjavaslatok a véderő és pénzügyi bizottságoknak, a közös haderő és a honvédség büntető perrendtartásáról szóló törvényjavaslatok pedig az igazságügyi és véderőbizottságoknak adassanak ki előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett. *(Élénk helyeslés jobbfelől. Nagy zaj a szélsőbaloldalon.)*”⁴⁸

Batthyány Tivadar a 48-as Justh-Párt szekszárdi képviselője⁴⁹ és Lovászy Márton a 48-as Justh-Párt ókanizsai képviselője,⁵⁰ szóltak bele, illetve hozzá. Berzeviczy Albert elnök Batthyány Tivadar és Lovászy Márton rendreutasítása után Justh Gyulának a 48-as Justh-Párt makói képviselőjének⁵¹ adja a szót. Justh képviselő némi választójogi kötözködés után kéri egyrészt a házszabály betartását, másrészt azt, hogy a honvédelmi miniszter kéréséről ne szavazzon a képviselőház. Lovászy képviselő közbeszólása szerint: „Úgy sem lesz ... egyikből sem törvény!” Batthyány képviselő pedig obstrukcióval fenyegetőzik.

Végtére Berzeviczy elnök kimondta: „A honvédelmi miniszter úr által előterjesztett törvényjavaslatokra nézve most a házszabályok

---

⁴⁷ Vásárhelyi Ferenc (szerk.): *A Magyar Országgyűlés. A Főrendiház és Képviselőház tagjainak életrajzi adatai.* Budapest: “Jókai” Könyvnyomdai Műintézet, 1910. 160-162. o.

⁴⁸ Melczer; Tagányi i.m. 1911. 3. o. 2. h.-4. o. 1. h.

⁴⁹ Vásárhelyi i.m. 1910. 155-156. o.

⁵⁰ Vásárhelyi i.m. 1910. 225. o.

⁵¹ Vásárhelyi i.m. 1910. 206-207. o.

értelmében csak az iránt szükséges intézkedni, hogy azok először a ház tagjai között kiosztassanak, miután már ki vannak nyomtatva, azonkívül – mint a honvédelmi miniszter úr kívánta –, a véderőről szóló törvényjavaslat a véderő és a pénzügyi bizottságokhoz, a honvédségről szóló törvényjavaslat a véderő és a pénzügyi bizottságokhoz, a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról és a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslatok az igazságügyi és a véderő bizottságokhoz utasíttassanak előzetes tárgyalás és jelentéstétel végett.

Ha ezek a bizottságok jelentéseiket a ház elé terjesztették, akkor lesz a házszabályok értelmében helye afelett határozni, vajon a jelentések az osztályok mellőzésével tárgyalassanak-e vagy sem.

Azt tehát, amit a honvédelmi miniszter úr kíván, ezennel a Ház határozataként mondom ki.”⁵²

Fentiek mellett törvényjavaslatunk, pontosabban a bünvádi eljárásról szóló törvényjavaslat szakkörökben történő ismertetésére, illetve katonai és jogászai körökben való népszerűsítésére két szakférfi vállalkozott. Mégpedig egyrészt Gerő Gyula hadbíró ezredes, aki „Katonai bírászkodásunk reformja: A katonai bünvádi perrendtartásról szóló törvényjavaslatok ismertetése” című terjedelmes, kétrészes munkáját a *Magyar Katonai Közlöny* 1911. június-augusztusi füzetében közölte.⁵³ Illés Károly pedig „Katonai bünvádi perrendtartás” című rövidebb, de mindemellett komoly cikkét a *Jogállam* 1911. szeptemberi füzetében.⁵⁴ Mindketten a törvényjavaslatok előremutató voltát méltatták, illetve annak fontosságát hangsúlyozták.

Tárgyalván a hozzájuk előzetes megtárgyalásra küldött közös törvényjavaslatot a Magyar Országgyűlés Képviselőházának Igazságügyi Bizottsága 1911. július 20-i ülésén róla azt nyilatkozta:

---

⁵² Melczer; Tagányi i.m. 1911. 3. o. 2. h.-4. o. 1. h.

⁵³ Gerő Gyula: Katonai bírászkodásunk reformja: A katonai bünvádi perrendtartásról szóló törvényjavaslatok ismertetése. I-II. rész. In *Magyar Katonai Közlöny* IV. évfolyam: 1911. VI-VIII. füzet: június-augusztus.

⁵⁴ Illés Károly, Edvi: Katonai bünvádi perrendtartás. In: *Jogállam* X. évfolyam: 1911. 7. füzet: szeptember 512-531. o.

„Az igazságügyi bizottság többsége örömmel fogadta a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslatot és a bizottságnak még azok a tagjai is, akik pártállásuknál fogva a javaslatot nem támogathatták, azt a katonai büntető igazságszolgáltatás terén igen jelentékeny alkotásnak ismerték el. ... Megelégedéssel állapította meg az igazságügyi bizottság, hogy a javaslat az 1896: XXXIII. törvénycikkekbe foglalt bünvádi perrendtartáshoz simul, annak nyomán jár nemcsak elveiben, hanem kifejezéseiben is. ... Az előadottak alapján az igazságügyi bizottság a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 278. számú törvényjavaslatot általánosságban és a 487. §-ra nézve indítványozott ... módosítással részleteiben is a Tisztelt Háznak elfogadásra ajánlja.”⁵⁵

Fentiek mellett a honvéd törvényjavaslatról azt nyilatkozta: „A javaslat a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról benyújtott 278. számú törvényjavaslatnál csakis annyiban tér el, amennyiben az eltérést a honvédségnek a közös haderőtől eltérő szolgálati nyelve és szervezete megkívánja. – Ezért a bizottság annak megjegyzésével, hogy a honvéd bíróságok törvénykezési nyelvére vonatkozó rendelkezések megokolásra nem szorulnak, a jelen javaslatot a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat tárgyában egyidejűleg beterjesztett jelentésében foglalt indokoknál fogva, a Tisztelt Háznak általánosságban és részleteiben elfogadásra ajánlja.”⁵⁶

---

⁵⁵ Erdély Sándor; Darvai Fülöp: Az igazságügyi bizottság jelentése a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 278. számú törvényjavaslat tárgyában. Budapest: 1911. július 20. In: Névtelen (szerk): *Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai*. XII. kötet. Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1911. 333-342. o. (383. szám.)

⁵⁶ Erdély Sándor; Darvai Fülöp: Az igazságügyi bizottság jelentése a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 279. számú törvényjavaslat tárgyában. Budapest: 1911. július 20. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai*. XII. kötet. Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1911. 348. o. (384. szám.)

Rövidesen a Magyar Országgyűlés Képviselőházának Véderőbizottsága is megtárgyalta a hozzájuk utasított közös törvényjavaslatot és 1911. július 26-i ülésén róla azt nyilatkozta: „A közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 278. számú törvényjavaslat jogászi értékét már mérlegelte az erre elsősorban hivatott igazságügyi bizottság. De a véderő bizottság sem zárkózhatik el annak méltatása előtt, hogy katonai igazságszolgáltatási tekintetben a javaslat teljes elismerést érdemlő alkotás, mert amidőn a katonai perrendben a vizsgálóbírói, vádlói, ítéldbírói és védői szerepnek helyébe mindezeknek a hatásköröknek szétválasztását, továbbá a külön vádat és védelmet nélkülöző eljárás helyébe a vádelvet és kapcsolatosan a védelmet, az írásbeliség helyébe a szóbeliséget és a közvetlenséget, az ügyek referálása helyébe a főtárgyalást, az eljárás titkossága helyébe a nyilvánosságot, a elavult fellebbviteli rendszer helyébe modern perorvoslatok rendszerét hozza be: nemcsak a mai állapotokhoz képest mutat igen nagy jelentőségű haladást, hanem a külföld legújabb hasonló törvényhozási művei közt is kiváló helyet fog majd elfoglalni. – Mindezeknél fogva a véderőbizottság a közös haderő katonai bünvádi perrendtartás[á]ról szóló 278. számú törvényjavaslatot általánosságban és a fentemlített helyesbítésekkel, valamint az igazságügyi bizottság által indítványozott módosítással részleteiben is a Tisztelt Háznak elfogadásra ajánlja.”⁵⁷

Folytatólag a honvédségre vonatkozó törvény javaslatáról azt nyilatkozta: „A javaslat a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról benyújtott 278. számú törvényjavaslattal lényegében azonos rendelkezéseket tartalmaz. – Ezért ... a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat tárgyában egyidejűleg beterjesztett jelentésében foglalt indokoknál fogva a Tisztelt Háznak általánosságban és azzal a két helyesbítéssel,

---

⁵⁷ Tallián Béla; Németh Károly: A véderő bizottság jelentése a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 278. számú törvényjavaslat tárgyában. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai.* XII. kötet. Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1911. 343-347. o. (Melléklet a 383. számú irományhoz.)

hogy a 128. §. 4. bekezdésében »hadseregi és honvéd« szavak helyébe »hadseregi vagy honvéd« és ugyanennek a §-nak utolsó bekezdésében »felvenni« szó helyébe »szerkeszteni« szó tétessék, részleteiben is elfogadásra ajánlja.⁵⁸

Tehát ezen ítélettel ért végére az Igazságügyi és Véderő Bizottságok törvényünkkel, illetve törvényeinkkel kapcsolatos munkája. Jelentéseik előterjesztésére az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1911. augusztus 1-én, kedden, délelőtt 10 óra 10 perckor, Berzeviczy Albert képviselőházi elnöknek, a Nemzeti Munkapárt Budapest II. kerületi képviselőjének elnökletével tartott 212. országos ülésén került sor. Darvai Fülöp az igazságügyi bizottság előadója jelentette először, hogy: „Az igazságügyi bizottság a ... két javaslatot ... tárgyalás alá vette, és a tárgyalást befejezte. Van szerencsém tisztelettel bemutatni az igazságügyi bizottságnak erre vonatkozó jelentését és kérem a Tisztelt Házat, méltóztassék intézkedni aziránt, hogy e jelentések kinyomattassanak és szétosztassanak és annak idején a véderő bizottságnak ugyanezen javaslatokra vonatkozó jelentéseivel együtt az osztályok mellőzésével napirendre tűzessenek.”

Németh Károly a véderő bizottság előadója jelentette másodszor: „Van szerencsém a véderő bizottságnak a ... törvényjavaslatokra vonatkozó kétrendbeli jelentését ezennel beterjeszteni...” Kérése, ha nem is szó szerint, de lényegét tekintve ugyanúgy a jelentések kinyomatására és szétosztására vonatkozott.

Végére a 2058. és 2059. határozatok nyomán elnök kimondta, az igazságügyi és véderőbizottság jelentései: „A közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat tárgyában és a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat tárgyában ki fog nyomtatni, a ház tagjai között szét fog osztatni és

---

⁵⁸ Tallián Béla; Németh Károly: A véderő bizottság jelentése a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 279. számú törvényjavaslat tárgyában. = In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának irományai.* XII. kötet. Budapest: Pesti Könyvnyomda, 1911. 349. o. (Melléklet a 384. számú irományhoz.)

annak idejében az osztályok mellőzésével a ház napirendjére tüzetni.”⁵⁹

Figyelemre méltó, hogy a Budapesti Ügyvédi Kör, illetve a Budapesti Ügyvédi Kamara, milyen komolyan foglalkozott az immár közismert törvényjavaslattal. Gábor Gyula és Burián Béla „A budapesti ügyvédi kör felirata az igazságügy-miniszterhez a katonai perrendtartás tárgyában” című 1911. június 30-án kelt írása az *Ügyvédek Lapja* az évi július 8-22-i számában, három folytatásban jelent meg.⁶⁰ Nevezett beadvány sorsáról nem tudunk, mivel az Igazságügy-minisztérium azon iratanyagát,⁶¹ ahol mindennek írásos nyoma lehetne, azt az oroszok 1956-ban megsemmisítették.⁶²

Szerencsésebb helyzetben vagyunk a Budapesti Ügyvédi Kamarának, Szivák Imre elnöktől és Pap József titkártól származó irományaival. Mégpedig egyrészt *A Magyar Országgyűlés mélyen tisztelt Képviselőházához Felirata a budapesti ügyvédi kamarának „a polgári perrendtartásról szóló 1911. I. törvénycikk életbeléptetéséről szóló törvényjavaslatok tárgyában* című, 1911. július 13-án kelt, továbbá másrészt *A Magyar Országgyűlés mélyen tisztelt Képviselőházához Felirata a Budapesti Ügyvédi Kamarának a katonai bünvádi perrendtartás javaslata tárgyában* című, 1911.

---

⁵⁹ Scitovszky Béla; Sacellár György: [A Magyar Országgyűlés Képviselőházának] 212. országos ülése[e] 1911. augusztus 1-én, kedden, Berzeviczy Albert elnöklete alatt: Az igazságügyi és a véderőbizottság jelentéseinek bemutatása a közös haderő és a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslatok tárgyában. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója*. X. kötet. Budapest: Athenaeum, 1911. 222. o.

⁶⁰ Gábor Gyula; Burián Béla: A budapesti ügyvédi kör felirata az igazságügyminiszterhez a katonai perrendtartás tárgyában. I-III. rész. In: *Ügyvédek Lapja* XXVIII. évfolyam: 1911. 27. szám: július 8-29. szám: július 22.

⁶¹ Kardos Kálmán: *Az Igazságügyminisztériumi Levéltár*. Repertórium. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 1993. 227 o. (*Levéltári leltárak* 89.)

⁶² Lakos János: *A Magyar Országos Levéltár története*. Budapest: Magyar Országos Levéltár, 2006. 576 o.

szeptember 14-én kelt dolgozatokkal, melyek egyikét július 20-án, a másikat október 6-án érkezették a Képviselőház irodájában.⁶³

„A közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról” szóló törvényjavaslat képviselőházi vitájának első részére, vagyis a javaslat általános vitájára és részletes tárgyalására az 1910. június 21-ére hirdetett Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1912. június 5-én délelőtt⁶⁴ Tisza István képviselőházi elnöknek,⁶⁵ a Nemzeti Munkapárt aradi képviselőjének,⁶⁶ illetve Jankovich Béla képviselőházi másodelnöknek,⁶⁷ a Nemzeti Munkapárt ipolyvári képviselőjének⁶⁸ elnökletével tartott 389. országos ülésén került sor.

Beszédet mondtak, a törvényjavaslat mellett érveltek Darvai Fülöp, a Képviselőház Igazságügyi Bizottságának előadója,⁶⁹ a Nemzeti Munkapárt szászsebesi képviselője,⁷⁰ Németh Károly a Nemzeti Munkapárt péri képviselője,⁷¹ Székely Ferenc igazságügy-miniszter,⁷² Nemzeti Munkapárt szombathelyi képviselője⁷³ és Blánár

⁶³ Bp. MOL II. O. K (L) Sz. OgyL Kh K 2 Elnöki 980. kötet: A Képviselőház 1911. évi iktatókönyve II. rész 2524., illetve 3807. iktatószámok.

⁶⁴ Bethlen József; Lónyay Géza: [A Magyar Országgyűlés Képviselőházának] 389. országos ülés[e] 1912. június 5-én, szerdán, [délelőtt.] Tisza István, közben Jankovich Béla elnöklete alatt: A közös haderő bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása; A honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat tárgyalása. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselő-házának naplója*. XVI. kötet. Budapest: Athenaeum, 1912. 447. o. 2 h.-456. o. 1. h.

⁶⁵ Bölöny József; Hubai László: *Magyarország kormányai, 1848–2004*. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2004. 461. o.

⁶⁶ Vásárhelyi i.m. 1910. 287-289. o.

⁶⁷ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 351. o.

⁶⁸ Vásárhelyi i.m. 1910. 203-204. o.

⁶⁹ Vásárhelyi i.m. 1910. 319-320. o.

⁷⁰ Vásárhelyi i.m. 1910. 173-174. o.

⁷¹ Vásárhelyi i.m. 1910. 243-244. o.

⁷² Bölöny; Hubai i.m. 2004. 450. o.

⁷³ Vásárhelyi i.m. 1910. 275-276. o.

Béla a Nemzeti Munkapárt kassai képviselője.⁷⁴ Több hozzászóló nem lévén, az általános vita lezárása után a Képviselőház 4632. számú határozatával a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta.

Rövidke szünetet tartottak, majd utána Merse Félix képviselőházi jegyző, a Nemzeti Munkapárt kisszebeni képviselője⁷⁵ olvasta a törvényjavaslat 1-85. szakaszait, melyeket változatlanul elfogadtak. Mikor a 86. szakaszhoz értek, hozzászólott Kenedi Géza a Nemzeti Munkapárt dárdai képviselője⁷⁶ és Almássy László a Nemzeti Munkapárt szentendrei képviselője.⁷⁷ Végére a 86. szakaszt változatlanul fogadták el. Merse Félix jegyző olvasta a 87-486. szakaszokat, melyeket észrevétel nélkül fogadtak el. Tehát a Képviselőház ekképpen 4633. számú határozatával a törvényjavaslat 1-486. szakaszait változatlanul fogadta el. Mikor azután a 487. szakaszhoz értek Darvai Fülöp az Igazságügyi Bizottság előadója hozzászólásában az utolsó és utolsó előtti mondat megcserélését javasolta, amelynek következtében a Képviselőház 4634. számú határozatával a 487. szakaszt az előadó módosításával fogadta el. Tovább lépven Merse Félix jegyző olvasta a 488-495. szakaszokat, melyeket a képviselőház 4636. számú határozatával változatlanul fogadott el. Végére elnök kimondta: „A törvényjavaslat részleteiben is letárgyaltván annak harmadszori olvasása a legközelebbi napon tartandó ülés napirendjére fog kitűzteni.” Folytatván azt mondta: „Jelentem a Tisztelt Háznak, hogy ezzel a törvényjavaslattal kapcsolatban elintézészt nyert a budapesti ügyvédi kamarának a törvényjavaslatra vonatkozó kérvénye is.”⁷⁸ Mindennek folyományaként a Képviselőház 4659. számú határozatával a vonatkozó kérvényeket irattárba helyezték.⁷⁹

---

⁷⁴ Vásárhelyi i.m. 1910. 60. o.

⁷⁵ Vásárhelyi i.m. 1910. 278-279. o.

⁷⁶ Vásárhelyi i.m. 1910. 213-214. o.

⁷⁷ Vásárhelyi i.m. 1910. 145-146. o.

⁷⁸ Bethlen; Lónyay i.m. 1912. 389! 447. o. 2 h.-456. o. 1. h.

⁷⁹ Bp. MOL II. O. K (L) Sz. OgyL Kh K 2 Elnöki 681. csomó 1911. II. rész 2998-4869. iktatószámok.

„A közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról” szóló törvényjavaslat képviselőházi vitájának második részére, vagyis a javaslat harmadszori felolvasására az 1910. június 21-ére hirdetett Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1912. június 7-én délelőtt⁸⁰ Tisza István képviselőházi elnöknek,⁸¹ a Nemzeti Munkapárt aradi képviselőjének,⁸² illetve Jankovich Béla képviselőházi másodelnöknek,⁸³ a Nemzeti Munkapárt ipolysági képviselőjének⁸⁴ elnökletével tartott 391. országos ülésén került sor. Merse Félix jegyző olvasta a törvényjavaslatot, majd a Képviselőház 4658. számú határozatával harmadszor is elfogadta. Végére elnök kimondta: „A törvényjavaslat elfogadtatott és alkotmányos tárgyalás és szíves hozzájárulás céljából a főrendiházhoz áttétetik”⁸⁵

„A honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról” szóló törvényjavaslat képviselőházi vitájának első részére, vagyis általános vitájára és a részletes tárgyalás első felére az 1910. június 21-ére hirdetett Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1912. június 5-én délelőtt⁸⁶ Tisza István képviselőházi elnöknek,⁸⁷ a Nemzeti Munkapárt aradi képviselőjének,⁸⁸ illetve Jankovich Béla képviselőházi másodelnöknek,⁸⁹ a Nemzeti Munkapárt ipolysági képviselőjének⁹⁰ elnökletével tartott 389. országos ülésén került sor.

---

⁸⁰ Bethlen József; Lónyay Géza: [A Magyar Országgyűlés Képviselőházának] 391. országos ülés[e] 1912. június 7-én, pénteken, [délelőtt,] Tisza István, közben Jankovich Béla elnöklété alatt: A legutóbb elfogadott törvényjavaslatok harmadszori olvasása. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója*. XVI. kötet. Budapest: Athenaeum, 1912. 476. o. 2. h.

⁸¹ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 461. o.

⁸² Vásárhelyi i.m. 1910. 287-289. o.

⁸³ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 351. o.

⁸⁴ Vásárhelyi i.m. 1910. 203-204. o.

⁸⁵ Bethlen; Lónyay i.m. 1912. 391! 476. o. 2. h.

⁸⁶ Bethlen; Lónyay i.m. 1912. 389! 447. o. 2 h.-456. o. 1. h.

⁸⁷ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 461. o.

⁸⁸ Vásárhelyi i.m. 1910. 287-289. o.

⁸⁹ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 351. o.

⁹⁰ Vásárhelyi i.m. 1910. 203-204. o.

Beszédet mondtak, a törvényjavaslat mellett érveltek Darvai Fülöp az Igazságügyi Bizottság előadója és Jakabffy Elemér a Nemzeti Munkapárt németbogsáni képviselője.⁹¹ Több hozzászóló nem lévén az általános vita lezárása után a Képviselőház 4632. számú határozatával a törvényjavaslatot általánosságban a részletes tárgyalás alapjául elfogadta. Rátérve a vita második részére, illetve annak első felére. Vermes Zoltán képviselőházi jegyző,⁹² a Nemzeti Munkapárt nagyszombati képviselője⁹³ olvasta a törvényjavaslat 1-127. szakaszait melyeket a Képviselőház 4638. számú határozatával észrevétel nélkül fogadott el. Mikor nevezett jegyző a 128. szakaszt olvasta Darvai Fülöp az igazságügyi bizottság előadója a feljelentések elfogadásával, illetve a jegyzőkönyvek szerkesztésével kapcsolatban a szakasz módosítását, pontosítását kérte, melyet a Képviselőház 4639. számú határozatával az előadó módosítása szerint fogadott el.⁹⁴

„A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról” szóló törvényjavaslat képviselőházi vitájának második részére, vagyis a részletes tárgyalás második felére az 1910. június 21-ére hirdetett Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1912. június 5-én, délután⁹⁵ Tisza István képviselőházi elnöknek,⁹⁶ a Nemzeti Munkapárt aradi képviselőjének,⁹⁷ illetve Jankovich Béla képviselőházi másodelnöknek,⁹⁸ a Nemzeti Munkapárt ipolysági képviselőjének⁹⁹

---

⁹¹ Vásárhelyi i.m. 1910. 202. o.

⁹² Vásárhelyi i.m. 1910. 316. o.

⁹³ Vásárhelyi i.m. 1910. 296. o.

⁹⁴ Bethlen; Lónyay i.m. 1912. 389! 447. o. 2 h.-456. o. 1. h.

⁹⁵ Lónyay Géza; Bethlen József: [A Magyar Országgyűlés Képviselőházának] 390. országos ülés[e] 1912. június 5-én, szerdán, [délután,] Tisza István, közben Jankovich Béla elnökle alatt: A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat folytatólagos tárgyalása. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója*. XVI. kötet. Budapest: Athenaeum, 1912. 458. o. 1. h.

⁹⁶ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 461. o.

⁹⁷ Vásárhelyi i.m. 1910. 287-289. o.

⁹⁸ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 351. o.

elnökletével tartott 390. országos ülésén került sor. Szász Károly képviselőházi jegyző,¹⁰⁰ a Nemzeti Munkapárt enyingi képviselője¹⁰¹ olvasta a törvényjavaslat 129-495. szakaszait, melyeket a Képviselőház 4644. számú határozatával észrevétel nélkül fogadott el. Végtére elnök kimondta: „Ezzel a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat általánosságban és részleteiben is letárgyaltván, annak harmadszori olvasása a következő ülés napirendjére fog kitűzteni.”¹⁰²

„A honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról” szóló törvényjavaslat képviselőházi vitájának harmadik részére, vagyis a javaslat harmadszori felolvasására az 1910. június 21-ére hirdetett Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1912. június 7-én délelőtt¹⁰³ Tisza István képviselőházi elnöknek,¹⁰⁴ a Nemzeti Munkapárt aradi képviselőjének,¹⁰⁵ illetve Jankovich Béla képviselőházi másodelnöknek,¹⁰⁶ a Nemzeti Munkapárt ipolysági képviselőjének¹⁰⁷ elnökletével tartott 391. országos ülésén került sor. Vermes Zoltán képviselőházi jegyző,¹⁰⁸ a Nemzeti Munkapárt nagyszombati képviselője¹⁰⁹ olvasta a törvényjavaslatot, melyet a Magyar Országgyűlés Képviselőháza elnök kérdésére 4655. számú határozatával egyhangúlag elfogadott. Végtére elnök kimondta: „A törvényjavaslat harmadszori olvasásban is elfogadtatván, a ház a törvényjavaslatot alkotmányos tárgyalás és szíves hozzájárulás végett a főrendiházhoz áttétetni rendeli.”¹¹⁰

---

⁹⁹ Vásárhelyi i.m. 1910. 203-204. o.

¹⁰⁰ Vásárhelyi i.m. 1910. 316. o.

¹⁰¹ Vásárhelyi i.m. 1910. 273. o.

¹⁰² Lónyay; Bethlen i.m. 1912. 458. o. 1. h.

¹⁰³ Bethlen; Lónyay i.m. 1912. 391! 476. o. 2. h.

¹⁰⁴ Bölöny; Hubai i.m. 2004. 461. o.

¹⁰⁵ Vásárhelyi i.m. 1910. 287-289. o.

¹⁰⁶ Bölöny; Hubai i. m 2004. 351. o.

¹⁰⁷ Vásárhelyi i.m. 1910. 203-204. o.

¹⁰⁸ Vásárhelyi i.m. 1910. 316. o.

¹⁰⁹ Vásárhelyi i.m. 1910. 296. o.

¹¹⁰ Bethlen; Lónyay i.m. 1912. 391! 476. o. 2. h.

Szóban forgó, sokszor megnevezett törvényjavaslatok főrendiházi vitájára a Magyar Országgyűlés Főrendiházának 1912. június 15-én, szombaton előbb Csáky Albin, utóbb Jósika Sámuel elnöklete alatt tartott XXV. ülésén hetedik tárgykörként került sor. Kezdődött elsőként elnök bevezető szavaival, majd Degenfeld Pál jegyző felolvasta a Főrendiház Egyesült Közjogi és Törvénykezési, valamint Pénzügyi Bizottságának jelentését „a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról” szóló törvényjavaslatról. Felállással jelezték főrendeink, hogy a törvényjavaslatot általánosságban és a részletes tárgyalás alapjául elfogadják. Majd elnök ekként folytatta:

„Következik a részletes tárgyalás. – Mivel a méltóságos főrendeknek alkalmuk volt az ügyet áttanulmányozni, azt hiszem, az egyes szakaszoknak és fejezeteknek felolvasása is igen hosszú időt venne igénybe, miért is, ha meg méltóztatnak engedni, bátorkodom proponálni, méltóztassanak a javaslatot en bloc részleteiben is elfogadni.”

Továbbiakban a főrendek, ezen törvényjavaslatot általánosságban és részleteiben is elfogadták, majd elnök zárszóként kimondta: „A méltóságos főrendek a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslatot harmadszori olvasásban és végszerkezetben a képviselőház szövegezése szerint elfogadták, miről a képviselőház értesíttetni fog.”

Folytatván a megkezdett napirendi pontot elnök a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat megtárgyalását jelenti be. Degenfeld Pál jegyző felolvassa korábban megnevezett bizottság jelentését. Később a főrendek ezen törvényjavaslatot is előbb általános vita alapjául, majd általánosságban és részleteiben is elfogadják. Miután elnök kimondta: „A törvényjavaslatot harmadszori olvasásban is végszerkezetben a képviselőház szövegezése szerint elfogadottnak jelentem ki, amiről a Képviselőház értesíttetni fog.”¹¹¹

---

¹¹¹ Névtelen: A [Magyar Országgyűlés] Főrendiház[ának] XXV. ülése 1912. június 15-én, szombaton, Csáky Albin, utóbb Jósika Sámuel elnöklete alatt: A véderőről, a honvédségről, a közös véderő bűnvádi perrendtartásáról és a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslatok

Szentesítési Közös Bizottságnak, pontosabban a Magyar Országgyűlés Szentesítési Közös Bizottságának hívták „az Országgyűlés mindkét Háza által hozott határozat értelmében legfelsőbb szentesítés végett felterjesztendő törvényjavaslatok átvizsgálására összejött bizottság”-ot. Nevezett, mindeddig kevésbé ismert bizottság 1912. június 16-án, Jósika Sámuel főrendiházi elnök elnökletével megtartott 16. ülésén tárgyalták az immár mindkét Ház által elfogadott javaslatok szövegeit. Tagok, jelenlévők voltak a Képviselőház részéről Tisza István elnök és Szász Károly jegyző, a Főrendiház részéről fentebb megnevezett Jósika Sámuel elnök és Széchényi Bertalan jegyző, a kormány részéről Gerő Gyula hadbíró ezredes és Ferdinándy Géza honvédelmi miniszteri tanácsos. Jegyzőkönyvből megtudjuk, hogy:

„A bizottság összeolvasta és átvizsgálta: 1. »a véderőről«; 2. »a honvédségről«; 3. »a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról«; és 4. »a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról« szóló törvényjavaslatokat. – A bizottság ezen törvényjavaslatok szövegeit az országgyűlés két Háza határozataival egyezőknek találván, a törvényjavaslatokat legfelsőbb szentesítés alá terjeszthetőknek jelenti ki és a hitelesített két példányt a két Ház illető jegyzői által aláírta.”¹¹²

Rövidesen megjárta Bécset, majd Iszfürdőt is a szentesítésre váró négy, illetve öt törvény. Mindennek nyoma a Magyar Miniszterelnökség levéltárában, ott, ahol az ügyvitel és az irattározás rendszerének megfelelően lennie kellene, vagyis az 1912. évi iratok X. tételében nem található.¹¹³ Valószínű, hogy Bécsben a Kabinetirodai Levéltárban több mindent találnánk erről,¹¹⁴ hogyha

---

tárgyalása. In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. június hó 21-ére hirdett Országgyűlés Főrendiházának Naplója*. I. kötet. Budapest: Athenaeum, 1912. 223. o. 1-2. h.

¹¹² Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. OgyL Kh K 2 Elnöki 624. csomó 16. sorszám.

¹¹³ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. ML K 26 Központilag iktatott és irattározott iratok 1867–1944 941. csomó 1912. X. tétel.

¹¹⁴ Benard Anne: *Guide des Archives Nationales Autrichiennes a l'usage du lecteur francophone*. Horn, Ferdinnd Berger und Söhne, 1995. 47-50. o.

erre lenne módunk. Leolvashatjuk az eredeti példányokról, hogy említett négy meg egy törvény záradékolása és aláírása Iszfürdön, 1912. július 5-én történt.¹¹⁵ Szentesítés utáni kihirdetésük, mint XXX-XXXIII. , illetve XXXIV. törvénycikké az *Országos Törvénytár* ugyanazon évi 11. július 8-i számában került sor.¹¹⁶ Lukács László miniszterelnök erről következő átiratban értesítette Tisza István képviselőházi elnököt 1912. július 15-én:

„A törvények kihirdetéséről szóló 1881. LXVI. 8. §-a értelmében van szerencsém Nagyméltóságodnak a Tisztelt Képviselőháznak leendő bejelentés végett tisztelettel értesíteni, hogy »a véderőről«, »a honvédségről«, »a közös haderő katonai bűnvádi perrendtartásáról« és »a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról« szóló törvényjavaslatok Ő Felsege által Bad-Ischlben az 1912. év július hava ötödik napján legkegyelmesebben szentesítettén, mint ezidei XXX-XXXIII. (harmincadik-harmincharmadik) törvénycikk az »Országos Törvénytár« útján folyó évi július hó 8. napján kihirdették. – Ezen törvénycikknek a legfelsőbb szentesítési záradékkal ellátott eredeti példányait az Országos Levéltárban helyeztetem el.”¹¹⁷ Ugyanilyen tartalmú levelet kellett persze Jósika Sámuel főrendiházi elnöknek is kapnia.

Természetes dolog, hogy az Országgyűlés nyári szünete miatt Lukács László miniszterelnöknek Tisza István képviselőházi elnökhöz intézett átiratának képviselőházi bemutatása váratott magára. Minderre a Magyar Országgyűlés Képviselőházának 1912. szeptember 17-én délelőtt 10 óra 20 perckor Tisza István említett képviselőházi elnöknek, közben Beöthy Pálnak, a Nemzeti Munkapárt törökszentmiklósi képviselőjének elnökletével tartott 406. országos ülésén tizennygy másik átirattal együtt került sor, melyek a

---

¹¹⁵ Bp.: MOL I. Osztály: 1867 előtti központi és regionális kormányzati, bírósági és ügyészségi szervek iratai N Szekció: Regnicolaris Levéltár 1222–1988 Archivum regni 1222–1988 N 45 Ladula H. Privilegia recte articuli 1267–1988 23. doboz 1912. évi XXX-XXXIII. törvénycikkék.

¹¹⁶ II. Ferenc; Lukács László: 1912. évi XXX-XXXIV. törvénycikkék. In *Országos Törvénytár* 1912. 11. szám: július 8. 251-578. o.

¹¹⁷ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. OgyL Kh K 2 Elnöki 634. csomó 1910–1936.

XXVII-LX. törvénycikkek szentesítését és kihirdetését tudatták hát a képviselőházzal.¹¹⁸ Röviddel később a Magyar Országgyűlés Főrendiházának 1912. szeptember 17-én 12 óra 5 perckor Jósika Sámuel elnökletével tartott XXXI. ülésén megtörtént Lukács László miniszterelnöknek Jósika Sámuel főrendiházi elnökhöz intézett lényegében azonos tartalmú átiratának, illetve átiratainak bemutatása is.¹¹⁹

Hagyományos további lépés a szentesített és kihirdetett törvényeknek a Magyar Országos Levéltárban történő elhelyezése. Lukács László miniszterelnök 1912. október 24-én, 6139. számmal küldte a XXX-XXXIII. törvénycikkek eredeti példányait megőrzés végett a levéltárba, és róla elismervényt kért. Nevezett átirata október 28-án érkezett a címzetthez és ott 1828-as számon iktatták,¹²⁰ majd a szóban forgó négy törvény eredeti példányát a Regnicoláris Levéltárban az Archivum regni Ladula H-jába a Privilegia recte articuli című sorozatba tették le.¹²¹ Mindezek után 1912. november 19-én: „Az elismervény fölterjesztett.” Hozzáteszem, persze, hogy az eredetileg a IV. kútfő 28. tételébe sorolt iratot régen, nagyon régen

---

¹¹⁸ Tagányi Károly; Niamesny Mihály: [A Magyar Országgyűlés Képviselőházának] 406. országos ülés[e] 1912. szeptember 17-én, pénteken, Tisza István, közben Beóthy Pál elnökle alatt: Elnöki előterjesztések. [Miniszterelnök átiratainak bemutatása.] In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának naplója*. XVII. kötet. Budapest: Athenaeum, 1913. 87. o. 2. h.-88. o. 2. h.

¹¹⁹ Névtelen: A [Magyar Országgyűlés] Főrendiház[ának] XXXI. ülése 1912. szeptember 17-én, kedden, Jósika Sámuel elnökle alatt: Elnöki előterjesztések. [Miniszterelnök átiratainak bemutatása.] In: Névtelen (szerk.): *Az 1910. évi június hó 21-ére hirdetett Országgyűlés Főrendiházának Naplója*. II. kötet. Budapest: Athenaeum, 1913. 16. o. 2. h.-17. o. 1. h.

¹²⁰ Bp.: MOL Főigazgatói Titkárság Y Szekció: A Magyar Országos Levéltár Levéltára (1862) 1875–1994 előtti iratok Y 1 Általános iratok 1875–1944 267. kötet: Iktatókönyv, 1912. 1828. iktatószám.

¹²¹ Bp.: MOL I. O. N. Sz. Ar N 45 Ladula H. Privilegia recte articuli 1267–1988 23. doboz 1912. évi XXX-XXXIII. törvénycikkek.

kiselejtezték,¹²² az elismervényt pedig a Miniszterelnökségi Levéltár megfelelő tételében nem találtam.¹²³

Végtére néhány kortársi méltatás. Schager Albin hadbíró százados „*Bevezetés az új katonai büntető perrendtartásba*” című 1913-ban megjelentetett könyvében egyszerűen megállapítja: „1912 július 5. óta új katonai büntető perrendtartásunk van, mely a birodalom államjogi felépítésének és az osztrák-magyar hadsereg védalkotmányának megfelelően egy osztrák és egy magyar törvényben a közös véderő azaz a közös hadsereg és a haditengerészet büntető perrendtartásáról, egy osztrák törvényben az osztrák császári honvédség katonai büntető perrendtartásáról és egy magyar törvényben a magyar királyi honvédség katonai büntető perrendtartásáról, van rögzítve. Mindeme négy törvényt egy a közös véderő katonai büntető perrendtartásáról szóló Bosznia-hercegovinai törvény követi majd. Ezek legkésőbb 1914. július 9-én lépnek hatályba.”¹²⁴

Győrffy László hadbíró főhadnagy „A katonai büntető törvény és az új katonai bünvádi perrendtartás” című a *Bűnügyi Szemle* 1914. április 15-i számában közölt cikkében kimondja: „A[z 1914.] július 1-én életbelépő katonai bünvádi perrendtartás a katonai büntetőjognak újkorát nyitja meg. Soha még akkora lépést a jogfejlődés terén nem figyelhettünk meg, mint amekkora lendülettel ez a sokáig vajúdó törvény az egész katonai jogéletet a modern judikatura magaslatára emeli. Lehullik ... [II.] Mária ... »peinliche Halsgerichtsordnung«-jának titokzatos kínai fala és ezzel új terület kerül modern megmunkálás alá a jogtudományok birodalmában. Mert azt hiszem, nem csalódom, ha azt mondom, hogy általában még a jogászközönségnek is gyenge fogalmai vannak a katonai büntetőjogról, és azon nem is csodálkozhatunk, mert a nagy többség hol hallott volna arról, és hol látta volna annak alkalmazását. Pedig

---

¹²² Bp.: MOL FT Y Sz. 1945 előtti iratok Y 1 Általános 267. kötet: Iktatókönyv, 1912. 1828. iktatószám.

¹²³ Bp.: MOL II. O. K (L) Sz. ML K 26 Központilag 941. csomó 1912. X. tétel.

¹²⁴ Schager i.m. 1913. 5-6. o.

sohasem lehetett közömbös a katonai jogszolgáltatás még a nem jogász polgári egyének előtt sem, mert alig van család, amelyiknek hozzátartozója valami réven nem állott volna a katonai bíróság illetékessége alatt.”¹²⁵

Záró mozzanatként törvényünk, illetve törvényeink kihirdetése után Hazai Samu honvédelmi miniszter 1912. augusztus 24-ei előterjesztésében „Az új véd[erő]- és honvédségi törvény, valamint a katonai bűnvádi perrendtartás kidolgozása alkalmából” javasolta „a vezetésére bízott minisztérium azon személyeinek legfelsőbb kitüntetését, kik e törvények kidolgozásánál kiválóan közreműködtek”. Királyunk Bécsben, 1912. szeptember 9-én kelt elhatározásával honvédelmi minisztere javaslatát megerősítette. Megjegyzem, hogy az itt közölt névsorba *Magyarország Tiszti Cím- és Névtárával*, pontosabban annak XXXI., azaz 1912-es évfolyamával történt gondos egybevetés nyomán csakis a katonai bűnvádi perrendtartással kapcsolatban biztosan, illetve feltehetően érdemeket szerzettek neveit vettem be.¹²⁶

Fentiek nyomán Szurmay Sándor vezérőrnagy, a honvédelmi minisztérium I. csoportjának főnöke a Lipótrend lovagkeresztjét díjmentesen, Belitska Sándor vezérkari alezredes ugyanezen minisztérium 1. osztályának vezetője a 3. osztályú Vaskoronarendet díjmentesen kapta meg, továbbá az ugyanezen minisztériumba beosztott Tombor Jenő vezérkari százados és Pukács Alfréd a 8., lugosi honvéd gyalogezred létszám feletti századosa a katonai érdemkereszt adományában részesült.

Számunkra persze hadbíráink kitüntetései fontosak leginkább. Közülük Pap Kálmán hadbíró tábornok, a honvédelmi minisztérium X. csoportjának főnöke, aki egyúttal a honvéd hadbírói tisztikar főnöke is, továbbá az ugyanezen minisztériumba beosztott kolgári Császár Győző és doktor Németh Alajos hadbíró századosok részére

---

¹²⁵ Győrffy László: A katonai büntető törvény és az új katonai büntető perrendtartás. In *Bűnügyi Szemle* II. évfolyam: 1914. 7. szám: április 15. 318-319. o.

¹²⁶ Névtelen: *Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium*. In *Magyarország Tiszti Cím- és Névtára* XXXI. évfolyam: 1912. 529-546. o.

„Megelégedésem kifejezése tudtul adandó”, végül Gerő Gyula hadbíró ezredesnek, a honvédelemi minisztérium 15/a. osztálya vezetőjének „Megelégedésem kifejezése újólaj tudtul adandó” – olvashatjuk az elhatározásban.¹²⁷

Hazai Samu honvédelmi miniszter dr. Németh Alajos hadbíró századoshoz intézett levelének fogalmazványa így hangzik: „Ő császári és királyi *Felsége* folyó évi szeptember hó 9-én kelt legfelsőbb elhatározásával legkegyelmesebben elrendelni méltóztatott, hogy százados úrnak, a katonai bűnvádi perrendtartásokról szóló törvények létrejötte körül kifejtett kitűnő szolgálatai elismeréséül a legfelsőbb megelégedés kifejezése tudtul adassék. Miről százados urat, a piros szalagon levő bronz katonai érdemérem csatolása mellett, ezennel értesitem.” [Budapest,] 1912. szeptember 20.¹²⁸

Szóban forgó, immár csakis a honvédségről szóló, vagyis az 1912. évi XXXIII. törvénycikk végrehajtása érdekében szerzőségi jelölés nélkül hat szolgálati könyvet hoztak forgalomba a Magyar Királyi Honvédség számára 1913-1914. folyamán, melyeknek első tétele *A Magyar Királyi Honvédség katonai bűnvádi perrendtartása*. (1912. évi XXXIII. törvénycikk.),¹²⁹ második darabja a *Rendelkezések a katonai bűnvádi eljárásra vonatkozólag mozgósítás esetében*,¹³⁰ harmadik tétele az *Ideiglenes utasítás és ügyviteli*

---

¹²⁷ Bp.: Hadtörténelmi Levéltár: I. Fondfőcsoport: Országos katonai hatóságok (1740–1945): Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Levéltára: Kikülönített gyűjtemények 1867–1945 41. A magyar királyi honvédelmi miniszter legfelsőbb előterjesztései 1867–1945 45. doboz 1912. július-december.

¹²⁸ Bp.: HL I. Ffcs. MKHML 28. MKHM 1912. Elnöki a osztály iratai.

¹²⁹ Névtelen: *A Magyar Királyi Honvédség katonai bűnvádi perrendtartása*. (1912. évi XXXIII. törvénycikk.) Budapest: Honvédelmi Minisztérium, 1913. 322 o.

¹³⁰ Névtelen: *Rendelkezések a katonai bűnvádi eljárásra vonatkozólag mozgósítás esetében*. Budapest: Állami Nyomda, 1914. 18 o.

szabályzat a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék számára,¹³¹ negyedik darabja az *Ideiglenes utasítás és ügyviteli szabályzat a Magyar Királyi Honvéd Dandár- és Hadosztálybíróóságok számára*,¹³² ötödik tétele az *Ideiglenes utasítás és ügyviteli szabályzat az illetékes parancsnokok, ezek ügyészi közegei és a honvéd koronaügyész számára*,¹³³ hatodik darabja pedig az *Ideiglenes utasítás a Magyar Királyi Honvédség parancsnokságainak és helyihatóságainak közreműködéséről a katonai bünvádi eljárásban*.¹³⁴

Felsorolt katonai rendelkezések, utasítások természetesen az 1912. évi XXXIII. törvénycikkel együtt 1914. július 1-én léptek hatályba. „Ekkor állították fel a dandár- és a hadosztálybíróóságokat. Dandárbíróóságot helyeztek Budapestre, Pécsre, Szegedre, Lugosra, Nagyváradra, Kassára, Szatmárnémetibe, Pozsonyba, Nyitrára, Veszprémbe, Kolozsvárra, Nagyszebenbe, Zágrábra és Pozsegára. A hadosztálybíróóságok székhelyei Budapesten, Szegeden, Kassán, Pozsonyban, Kolozsvárott és Zágrábban voltak. Ami a Pozsegán tervezett dandárbíróóságot illeti, annak férőhelyiségét az ott építés alatt álló honvéd gyaloglaktanyában kívánták elhelyezni, így ezt csak az építés befejeztével, 1915. március 1-én állították fel.”¹³⁵

---

¹³¹ Névtelen: *Ideiglenes utasítás és ügyviteli szabályzat a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék számára*. Budapest: Honvédelmi Minisztérium, 1914. 48 o.

¹³² Névtelen: *Ideiglenes utasítás és ügyviteli szabályzat a Magyar Királyi Honvéd Dandár- és Hadosztálybíróóságok számára*. Budapest: Honvédelmi Minisztérium, 1914. 155 o.

¹³³ Névtelen: *Ideiglenes utasítás és ügyviteli szabályzat az illetékes parancsnokok, ezek ügyészi közegei és a honvéd koronaügyész számára*. Budapest: Honvédelmi Minisztérium, 1914. 151 o.

¹³⁴ Névtelen: *Ideiglenes utasítás a Magyar Királyi Honvédség parancsnokságainak és helyihatóságainak közreműködéséről a katonai bünvádi eljárásban*. Budapest: Honvédelmi Minisztérium, 1914. 29 o.

¹³⁵ Farkas Gyöngyi; Gál Attila: *Magyar királyi katonai törvényszékek, tábori bíróságok, 1867–1945*. In Farkas Gyöngyi (szerk.): *A Hadtörténelmi Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertórium, 1802–1991*. Budapest: Paktum Nyomdaipari Társaság, 50-51. o.

Rövidítésjegyzék

- Ar = Archivum regni 1222–1988
Általános = Általános iratok 1875–1944
Bp. = Budapest
Elnöki = Elnöki és általános iratok 1861–1944
FT = Főigazgatói Titkárság
h. = hasáb
i. m. = idézett mű
K (L) Sz. = K (L) Szekció: 1867–1944 közötti központi kormányzati, bírósági és ügyészségi szervek iratai 1848 – 1963
Kh = Képviselőház... 1861–1944
Központilag = Központilag iktatott és irattározott iratok 1867–1944
MKHM = Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium 1867-1918
MKHML = A Magyar Királyi Honvédelmi Minisztérium Levéltára
MOL = Magyar Országos Levéltár
ML = Miniszterelnökségi levéltár 1854–1950 Miniszterelnökség 1854–1949
Mt jkv = Minisztertanácsi... jegyzőkönyvek 1867–1944
N. Sz. = N Szekció: Regnicolaris Levéltár 1222–1988
o. = oldal
OgyL = Országgyűlési Levéltár 1861–1945
szerk. = szerkesztő
Y Sz. = Y Szekció: A Magyar Országos Levéltár Levéltára (1862) 1875–1994
I. Ffcs. = I. Fondfőcsoport: Országos katonai hatóságok (1740–1945)
I. O. = I. Osztály: 1867 előtti központi és regionális kormányzati, bírósági és ügyészségi szervek iratai
II. O. = II. Osztály: 1867–1944 közötti központi kormányzati, bírósági és ügyészségi szervek iratai

Farkas Gyöngyi

A politika viharai közt született

---

1. Bevezetés

Az Osztrák–Magyar Monarchia (továbbiakban OMM) megszületésekor hozott hadügyi törvények (az 1868. évi XL. tc. a véderőről, XLI. tc. a honvédségről, XLII. tc. a népfelkelésről) az uralkodó főhadúri jogait biztosították. Ezzel azonban kivonták azokat a magyar kormányzati keretből. A hadsereg fenntartásához szükséges költségvetés és az újonc megajánlás joga viszont az országgyűlés hatásköre maradt. Ez az átmeneti megoldás sem a bécsi udvart, sem a magyarokat nem elégítette ki. Ezért a haderő körüli harcok végigkísérték a Monarchia egész történetét.

A hadsereg korszerűsítése az 1880-as években került egyre inkább előtérbe. Bosznia-Hercegovina okkupációja (1878.) miatt az egyre feszültebb nemzetközi légkörben, az Oroszország elleni esetleges háborúra való felkészülés, a balkáni feszültség időszerűvé tette a haderőreformot. 1888. november 3-án terjesztették be a parlamentbe a véderőről szóló törvényjavaslatot az OMM hadseregének megerősítésére, amely létszámemelésre vonatkozó tervezetet is tartalmazott. Ferenc József nem engedte a haderőre vonatkozó felségjogai csorbítását. A képviselőházi vitákhoz tömegmozgalmak is csatlakoztak, amelyek végső soron, közvetve Tisza Kálmán miniszterelnök bukásához vezettek (1890. márc. 9.). Az 1889. április 13-án elfogadott VI. tc. (véderőről) megalkotása során a képviselők már a katonai büntetőtörvénykönyv nyomozó elvű (inquisitorius) alapelvét támadták.¹

Az 1890-es évektől kormányválságok jellemezték a magyar belpolitikát. A képviselők egyrészt felismerték, hogy a „legközelebbi háború a létért való küzdelem lesz a monarchiára nézve, szükséges,

---

¹ 1887. képviselőházi napló X. kötet 215., 216. ülés

hogy egész erőnket latba vethessük benne”², ugyanakkor viszont azt is, hogy „a hadsereg nem egységes hadsereg, melybe a magyar elem beolvad, és a közös hadsereg közössége nem (lehet) akadály abban, hogy annak magyar része a magyar szellemet, a magyar öntudatot és a magyar jelleget abban megtartsa”³. Az önálló magyar hadsereg megeremtésére lehetőség nem volt, Magyarország rá volt szorulva az OMM közös hadseregére. Viszont egyre több politikusban vetődött fel, hogy Magyarország paritásos voltát egyre világosabbá kell tenni, Magyarország közjogi igényeit a haderőben is el kell ismertetni. Apponyi Albert a véderőtörvény vitája során így fogalmazott: „katonailag is üdvös reformot csak akkor fogunk alkotni, ha oly művet létesítünk, mely midőn a tisztán katonai szempontoknak is megfelel, egyszersmind a nemzeti élet minden ágára üdvös és áldásos lesz”⁴. De a hadseregre vonatkozó „nemzeti” követelések (magyar nyelv, a magyar zászló és jelvények alkalmazása a közös hadseregben, a magyar tisztképzés stb.) nagy ellentéteket váltottak ki.

Az 1901-es országgyűlési választások után újból előkerült a hadsereglétszám emelése. A Kossuth Párt 8 pontban foglalta össze azokat a követeléseket (lásd fent említett nemzeti követelések), amelyek elfogadása esetén megszavazza a törvényt. 1903. január 24-én a képviselőház megkezdte az előző év november 6-án benyújtott katonai javaslatok tárgyalását. A Szabadelvű Párt (Apponyi-csoport) 1903. január 9-ei 18 oldalas, kormánynak átadott emlékiratában a katonai engedmények kérése között ott volt a magyar katonai büntetőjog szabályozása.⁵ A Függetlenségi Párt katonai követeléseit Holló Lajos terjesztette elő. Ezek között is ott volt a katonai büntető törvénykönyv és eljárás elkészítése. A 7 pontból álló programot a

---

² Bolgár Ferenc: *A hadsereg kérdése*. Budapest, Pallas kiadó, 1886. 41. o.

³ Uo. 37. o.

⁴ Tisza István: *Válogatott politikai írások és beszédek*. Válogatta, szerk.: Tökéczki László. Budapest, Osiris Kiadó, 2003. 11. o.

⁵ Gratz Gusztáv: *A dualizmus kora. Magyarország története 1867–1918. I–II. köt.* Budapest, Magyar Szemle Társaság, 1934. II. köt. 8. o.

Kossuth Párt is támogatta.⁶ Az uralkodó azonban továbbra sem engedett nézeteiből. A magyar függetlenségi képviselők obstrukcióval, az ülések „szétbeszélésével” (Komjáthy Béla függetlenség párti képviselő 4 órás beszéde) tiltakoztak. Az ügy semmit nem haladt előre, mire Széll Kálmán miniszterelnök 1903. június 6-án beadta lemondását.

Az 1903. szeptember 17-én kiadott chlopyi hadparancs nagy felháborodást okozott Magyarországon. Az udvarban a Szabadelvű kormánypárt szétesésétől félték. A helyzet mentése érdekében Khuen-Héderváry Károly gr. kérésére Ferenc József kijelentette, hogy a hadparancsban foglaltak nem irányulnak a magyar alkotmány és a magyar államiság ellen. A Thallóczy Lajos által megfogalmazott „királyi kézirat”-ot szeptember 22-én adták át. Ez megismételte ugyan a hadparancs mondanivalóját a hadsereg egységének változatlan fenntartásáról, azonban engedményeket helyezett kilátásba, többek között a katonai büntetőjog szabályozását.⁷

A haderőre vonatkozó nemzeti követeléseket az osztrák kormány Ernst Koerber vezetésével „a közös hadseregnek, a dualista államforma e legszilárdabb erősségének, valamint az Osztrák–Magyar Monarchia hatalmának és tekintélyének mélyen való megingatására” való törekvésként értékelte.⁸

A Szabadelvű Párt 1903. szeptember 28-án tartott értekezletéből kiküldött kilenctagú bizottságának, amelynek többek között – Széll Kálmán elnöklete alatt – Apponyi Albert, Tisza István és ifj. Andrassy Gyula is a tagjai voltak. Október 18-ai katonai előterjesztéseit (pl. a közös hadsereg jelvényeinek a magyar közjognak megfelelő rendezését, a katonai büntetőeljárásnak a szóbeliségre és a nyilvánosságra alapított eljárásánál a magyar nyelv érvényesítését, a magyar honos tisztek magyar csapatokhoz való beosztását, a magyar tisztképzés fejlesztését) az október 28-án tartott

---

⁶ Dolmányos István: *A magyar parlamenti ellenzék történetéből (1901–1904)*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1963. 176. o.

⁷ Uo. 260–261. o.

⁸ Gratz i.m. II. köt. 24. o.

pártértekezlet elfogadta.⁹ Bár a bizottság elismerte az uralkodónak a kiegyezési törvény (1867. XII. tc) 11. szakaszában rögzített hadúri jogait, de a magyar nemzet fenntartotta a hadkiegészítés módjának, a hadkötelezettség terjedelmének és az újonclétszám megállapításának jogát, valamint az újoncok és a hadügyi költségek évenkénti megajánlásának jogát is. Így a minisztérium politikai felelősségének és az országgyűlés befolyásának erre is fenn kell állnia. (A magyar országgyűlésnek mindig is a jogai közé tartozott az újonclétszám megállapítása és megajánlása, abból a felfogásból kiindulva, hogy az uralkodó a nemzet vérbeli és pénzbeli szolgáltatásait csak az országgyűlés hozzájárulásával veheti igénybe. Ennek következtében egyrészt adót csak az országgyűlés állapíthat meg, másrészt az újonclétszám megajánlása is az országgyűlés feladata. Az 1790. XIX. tc még azt is kimondta, hogy az országgyűlés megajánlása nélkül az önként jelentkezőket sem lehet felavatni. Mindez fontos biztosíték volt arra, hogy az országgyűlés egy törvénytelen kormányzattól a működési feltételeket megtagadhassa. Ezt a jogkört a már említett kiegyezési törvény 12. §-a is elismerte.)

Ezek az események kiélezték azt a közjogi vitát, amely a dualizmus időszakában az osztrák és a magyar fél között mindig is ott lappangott. Ugyanis az uralkodó és az osztrák kormányok *kizárólag* felségjognak tekintették a hadsereg vezérletére, vezényletére és belsejére vonatkozó rendelkezéseket. A kiegyezési törvény¹⁰ magyar szövegéből viszont hiányzik a *kizárólag* szó, amely alapot nyújtott arra, a magyarok által képviselt szövegmagyarázatra, hogy az alkotmányos magyar király fejedelmi jogainak körét a magyar közjog határozza meg. Így tehát a magyar országgyűlésnek törvényszerű befolyása van minden alkotmányos jogra. Ez az ellentét magyarázza, miért haladt olyan lassan a katonai kérdések megoldása, miért kerültek ugyanazok a problémák az évek során újra és újra felszínre. Az 1903. november 3-án hivatalba lépő új kormányfő, Tisza István a kilences bizottság határozatainak

---

⁹ Dolmányos i.m. 260–261. o.

¹⁰ CIH 1967. XII. tc. 11. szakasz

többségét el tudta fogadtatni a királlyal, de ez már nem elégített ki senkit. Újból obstrukció akadályozta meg az újoncjavaslat elfogadását.

Az 1905–1906-os kormányzati válság idején a Fehérvári kormány felhatalmazást kapott, hogy a katonai követelésekről tárgyaljon az ellenzékkel. Négy pontból álló tervezetet tett a koalíció elé, melyek között volt az is, hogy a király hajlandó engedélyezni a magyar katonák magyar nyelven történő elítélését, a magyar nyelvű katonai büntetőeljárás. Az ellenzék katonai követelése is zsugorodtak, például már nem a magyar vezényleti nyelvet akarták bevezetni, hanem csak ezrednyelvet a magyar állítású ezredeknél. Ferenc József azonban ennek is ellenállt. Támogatta őt az az osztrák álláspont is, miszerint ha Magyarország a katonai kérdésekben további engedményt kap, „a hadsereg jó szellemének utolsó maradványai is ki fognak veszni”¹¹. 1906 februárjában az uralkodó feloszlatta a magyar országgyűlést, a katonai kérdés megoldatlanságára hivatkozva. A március–áprilisban folytatott megbeszélések hatására a koalíció a kormányalakításért cserébe az április 6-án kiadott, ún. áprilisi paktumban lemondott a hadsereg vonatkozó nemzeti követeléseiről is, majd hivatalba lépve elérte, hogy a parlament megszavazza az újonclétszámot.¹²

1910. december 12-én a költségvetés parlamenti megszavazása után végképp előtérbe került az 1902 óta húzódó hadügyi reform elfogadása. Khuen-Hédervári kijelentése szerint „a véderőn kívül minden más reform várhat”¹³. Így 1911 tavaszán a hadügyi kérdések rendezéseként elsőnek a katonai büntető perrendtartás (továbbiakban: Kbpr) szabályozása került elő az új véderőtörvény részeként. A polgári büntető perrendtartáshoz hasonlóan a szóbeliség és közvetlenség elve került a tervezetbe. Br. Hazai Samu honvédelmi miniszter május 23-án terjesztette elő a véderőről, a honvédségről és a katonai büntető perrendtartásról szóló javaslatot. Ettől kezdve 1912

---

¹¹ Gratz i.m. II. köt. 145. o.

¹² Dolmányos István: *A koalíció az 1905–1906. évi kormányzati válság idején*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1976. 321. old. 68. p.

¹³ Képviselőházi naplók 1910. dec. 12.

júniusáig a véderő-törvényjavaslat körüli vita állt a magyar belpolitikai élet középpontjában. A haderőreform szükségességét a két korábbi miniszterelnök, Tisza István és Wekerle Sándor is hangoztatta, és általában a pártok is elfogadták. Tisza István szavai szerint, „mert a katonai szervezet elhanyagolása a belpolitikára is káros lehet, akadályozza az eredményes nemzeti, nemzetiségi politikát”¹⁴. Kockázatosnak tűnt az akkori külpolitikai helyzetben, az annexió válság kapcsán, a balkáni háborúk időszakában a reformot elhalasztani, ám az ellenzéki képviselők továbbra is ragaszkodtak ahhoz, hogy a közös hadsereg magyar részének nemzeti vonásokat adjanak. Apponyi Albert megfogalmazása szerint „természetes, hogy a nemzet idegentestet (a hadsereg) a maga testében nem tűr meg és a nemzeti életnek egyik leglényegesebb szervét át akarja alakítani valóban nemzetivé”¹⁵. Viták voltak a megvalósítás feltételeiről és a formájáról is. A Justh-párt a véderőjavaslat elfogadását az új választójogi törvény elfogadásával hozta összhangba. A Kossuth Párt, a Néppárt és az Andrássy-csoport pedig a régi vívmánypolitika útján továbbra is egyes nemzeti, katonai nyelvi engedményeket igyekezett kicsikarni Béctől.¹⁶ 1911. december 16-ig sem az 1912. évi költségvetést, sem az újoncjutalékot nem fogadta el a Parlament, és a véderőfejlesztését tartalmazó javaslatok elfogadása terén sem történt előrelépés.¹⁷

A magyar kormányok, mint láttuk, az újonc-megajánlási jog kapcsán igyekeztek nyelvi engedményeket kicsikarni Béctől, emiatt azonban mindig megghiúsult a törvénybeiktatás. Lovászy Márton képviselő is úgy látta a helyzetet, hogy „nem lesz egyikből sem törvény”¹⁸. Ferenc Ferdinánd és katonai köre, Conrad vezérkari főnökkel együtt, azzal támatta az uralkodó bizalmasát, Schönaich

---

¹⁴ Pesti Napló 1911. okt. 21. Tisza István beszéde Aradon.

¹⁵ Gratz i.m. II. köt. 245. o.

¹⁶ Pölöskei Ferenc: *Kormányzati politika és parlamenti ellenzék 1910–1914*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1970. 258 old. 54. p.

¹⁷ Pölöskei Ferenc: *Kormányzati politika és parlamenti ellenzék 1910–1914*. Budapest, Akadémiai kiadó, 1970. 258 old. 59.p.

¹⁸ Gratz i.m. II. köt. 244. o.

hadügyminisztert, hogy a véderőtörvény parlamenti elfogadtatása érdekében a katonai bünvádi perrendtartásnál nyelvi engedményeket tett a magyar „nemzeti” kívánságoknak. Ezen engedményeket azonban ekkor már a magyar parlamenti ellenzék kevésnek találta.¹⁹ 1911. július 17-én kezdődött a törvénytervezetek tárgyalása, de már másnap obstrukció bénította ismét az országgyűlés munkáját. A Khuen-Héderváry kormánynak sem sikerült elérnie, hogy Magyarországon a hadbírószági tárgyalás nyelve kizárólag a magyar legyen. A Bienert kormány szerint a magyar nyelv bevezetése hátrányos helyzetbe hozná a magyar helyőrségeknél szolgáló osztrákokat, és ennek Ausztriában rossz visszhangja lenne.²⁰ Mivel a kormány nem tudta elfogadtatni az uralkodóval a katonai reformokkal kapcsolatos kompromisszumokat, 1912. április 17-én lemondott. A június 4-én házelnökké választott Tisza István a kormánypárttal megszavaztatta a törvényeket, miközben a tiltakozó ellenzéki képviselőket karhatalommal vezettette ki az ülésteremből. Végre elfogadták és július 8-án kihirdették a XXX. törvénycikket a véderőről, a XXXI. törvénycikket a honvédségről, a XXXII. törvénycikket a közös hadsereg és a XXXIII. törvénycikket a honvédség katonai büntető perrendtartásáról.

2. A katonai büntető perrendtartás előkészítő munkálatai

Tervezete 1902-ben elkészült, és azt a következő év elején a magyar, az osztrák és a közös hadügyminiszter, valamint a magyar és az osztrák igazságügy-miniszter szakértőiből alakított bizottság megvitatta. Rávilágít a munka nehézségeire Gerő Gyula őrnagy hadbíró felterjesztése a honvédelmi miniszterhez a német szövegű törvényjavaslat magyarra fordításáról, amelyhez „egy sok tekintetben új magyar *katonajogi Nomenclaturát*” kellett alkotnia. A magyar jogi műnyelv ebben az időben már sokat fejlődött, több mindent át tudott venni az 1896-os magyar polgári perrendtartásból is. De mivel

---

¹⁹ Pölöskei i.m 20–21. o.

²⁰ Pölöskei i.m 38. o.

a tervezet új katonai igazságügyi szervezetet és új eljárási formákat állít fel, sok olyan fogalomra kellett megfelelő kifejezést találni, illetve képezni, amelyek addig a magyar katonajogi terminológiában teljesen ismeretlenek voltak. Kiemeli, hogy ebben a munkában a magyarosság, a világosság és a jó hangzás elveit tekintette elsődlegesnek, de gondot fordított a fordítás hűségére is.²¹

A magyar honvédelmi miniszter a magyar törvényhozás számára előkészített javaslatát 1903-ban megküldte a miniszterelnöknek.²² Tisza István egy parlamenti felszólalásában megerősítette, hogy a törvény előkészítése „meglehetősen előrehaladt stádiumban van”, és a kormány is szeretné a javaslatot minél előbb előterjeszteni.²³

A következő évben a törvénytervezet többrendbeli módosítása (az osztrák és a magyar igazságügy- miniszter észrevételei, a horvát–szlavón–dalmát miniszter hozzászólása) után azt újból a szakelődök tanácskozása elé utalták.²⁴

Nézeteltérés tárgya volt, hogy a tervezet 289–291., 368. és 389. §-aiban megállapított vétségekre vonatkozó büntetőjogi határozatok a közös törvény erejénél fogva Horvát–Szlavónországra is feltétlenül kötelező vagy az országnak az igazságügy körében meglévő törvényhozási autonómiájának megfelelően külön autonóm törvényben állapíttassék meg.²⁵ Ezt a problémát azzal a megengedéssel kívánták megoldani, hogy a horvát bánt bízták meg azzal –,mint ez számos más törvényben is történt” – hogy ha szükségét látja a kérdéses büntető határozatok foganatosítása érdekében autonóm törvényt alkothasson²⁶, de határozat továbbra

---

²¹ HL HM 3789. eln. 1902.

²² *A m. kir. kormány működése és statisztikai évkönyve*. Budapest, Athenaeum Kiadó, 1904. 483. o.

²³ *Gr. Tisza István képviselőházi beszédei. 1–4. köt.* Budapest, MTA, 1933. II. köt. 20. o.

²⁴ HL HM eln. 1205. 1904.

²⁵ HL Minisztertanácsi jegyzőkönyv kivonatok 1903. jan. 21.

²⁶ HL Minisztertanácsi jegyzőkönyv kivonatok 1904. máj. 31.

sem született, mert a „politikai viszonyok a reformműnek nem kedveztek”²⁷.

Vita tárgyát képezte a magyar nyelv ügye is. Ezt „a kiválóan politikai fontossággal bíró” kérdést még bele kellett illeszteni a javaslatba.²⁸ Apponyi Albert nem tétélezte fel olyan Kbpr. keresztülvitelét, „amelynek keretében úgy a tárgyalásnál, mint az ítélelhozatalnál a magyar nyelv jogai teljesen érvényre nem jutnak”²⁹. Az 1904. július 1-én tartott minisztertanács a következőket fogadta el: a magyar korona országában rendes székhellyel bíró és ott is állomásozó bíróságainál és igazságügyi szerveinél a magyar nyelv érvényesítendő. Horvát–Szlavónország területén a horvát. A hadsereg és haditengerészet egyéb bíróságainál a hadsereg szolgálati nyelvét kell alkalmazni. A törvénytervezet meghatározott eseteiben megfelelően hosszabb időt hagy erre a nyelvi „átállásra”. Kimondja a javaslat, hogy gondoskodni kell arról, hogy a magyar korona országában lévő haditörvényszékeknél az elnökként és a katonai állományú ülnökökként minél előbb olyan egyéneket alkalmazzanak, akik a magyar nyelvet bírják. A tervezet 81.§-a a főtárgyalásoknál katonai jegyzőket akar alkalmazni, akik tisztviselők lennének. Korábban ezt a hosszabb ideje szolgáló altisztek töltötték be. Most már azonban, hogy ezt a tiszteet megfelelően lássák el „magasabb értelmi színvonal” és jogi ismeretek szükségeltetnek, mert ilyenkor a tárgyalásvezető nem mondhat tollba semmit, a jegyzőnek kell megkülönböztetni a fontosat a nem fontostól, ismernie a bűnvádi perrendtartás rendelkezéseit, hiszen az ő feljegyzései alapján készülnek a tárgyalási, tanácskozási és szavazási jegyzőkönyvek. Azonkívül az ő feladata lesz a magyar vagy horvát nyelven lefolyt szóbeli eljárást a hadsereg szolgálati nyelvére, vagyis német nyelven

---

²⁷ *A m. kir. kormány 1905. évi működéséről*. Budapest: Athenaeum, 1906. 523 o.

²⁸ *Gr. Tisza István képviselőházi beszédei. 1-4.köt.* Budapest: MTA, 1933. II.köt. 268. o.

²⁹ Uo. 269. o.

jegyzőkönyvbe foglalni. Ezért ezen állásokra jogvégzett egyéneket kell alkalmazni.³⁰

A fegyveres erőnél eddig érvényben levő kbpr, az ún. „inquisitorius” rendszeren nyugodott. Ezzel szemben már általánossá váltak „a művelt államok törvényeiben” a bűnvádi eljárásnak a vád, a szóbeliség és a közvetlenség, a nyilvánosság és a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvei, amelyek a szabad védelemnek és a felfüggesztő hatályú perorvoslatnak is helyet engedtek. A cél: a valódi bűnöst érje a büntetés, de nem több mint, amennyit megérdemel. Inkább 100 bűnöst futni hagyni, mint egyet ártatlanul elítélni. „Minthogy pedig az igazságosság követelménye a fegyveres erő érdekeivel sem lehet ellentétes”, tehát ezeknek a „modern” alapelveknek a katonai igazságszolgáltatásban is érvényesülniük kell. A kbpr-nak a polgári törvényekkel is illik összhangban lennie, eltérések csak ott lehetnek, ahol a fegyelem érdekével és a „helyes katonai szellemmel” össze nem egyeztethetők.

Az 1911-ben kiadott szervei határozványok már előrevetítik az új alapelvek törvénybe iktatását. Bár gyors és törvényszerű büntető igazságszolgáltatásban a bírák kötelesek „a legnagyobb lelkiismeretességgel és fáradhatatlan buzgalommal eljárni”, de emellett nem szabad figyelmen kívül hagyniuk azt sem, hogy a bűnvádi eljárásban érdekelt egyének szabadságát, becsületét, vagyoni és egyéb jogait „a törvények és az eljárási szabályok által vont határokon belül lehetőleg kímélni kell.”³¹ A bírói függetlenség megteremtésére érdekében valamennyi hadbíró a hadbírói tisztikar főnökének alárendeltségébe helyezték (44. §). A hadbírák csak becsületügyi eljárás útján, büntetőbírói ítélettel, vagy a katonai állományú tisztek személyi viszonyainak kezeléséről szóló szabályzatban foglaltak szerint bocsáthatók el rendfokozatukból, vagy veszíthetik el állásukat (50. §).³²

---

³⁰ HL Minisztertanácsi jegyzőkönyv kivonatok 1904.júl.1.

³¹ *Ideiglenes utasítás és ügyviteli szabályzat a m. kir. honv. dandár-, és hadosztálybírók számára.* Budapest: Pallas kiadó, 1911. 155 o. 1. p.

³² *Szervei határozványok*, 1911. HM eln. 3176.-1911.

3. Hogyan történt a bűnesetek kivizsgálása a csapatoknál az új Kbpr alapján?

A nyomozó eljárást az illetékes parancsnok rendelte el. Kötelessége volt a feljelentések átvétele (123. §), a szóbeli feljelentésről jegyzőkönyvet szerkeszteni. Ezután hosszadalmas nyomozás nélkül, a tényállás tisztázása várt rá. Megtette a szükséges intézkedéseket a tényállás tisztázására, a bizonyítékok összegyűjtésére, a tettes személyének őrizetbe vételére vagy felkutatására. Gondoskodott a bűncselekmény nyomainak és eszközeinek változatlan formában való megtartásáról is. A gyanúsítottat kihallgatta, aki akkor volt letartóztatható, ha tetten érték, vagy a tett után a nyomkövetés rá utalt, ill. a tanúk megjelölték. Ez a fajta letartóztatás 48 óránál tovább nem tarthatott. Ha a gyanúsított megszökött, vagy szökési előkészületeket tett, ha a tanúkat a maga javára kívánta befolyásolni, vagy ha az ellene indított eljárás alatt újabb bűncselekményt követett el, akkor a letartóztatás ideje nem volt korlátozva. A kihallgatásnál sem ígéretet, sem fenyegetést, sem más kényszerítő eszközt nem volt szabad alkalmazni. A tanúk csak akkor voltak kihallgathatók, ha ez a tényállás tisztázása érdekében okvetlenül szükséges volt. Am erről sem kellett jegyzőkönyvet szerkeszteni, elég volt, ha vallomásaikat kivonatolva a tényvázlatokba leírták. Pontos jegyzéket kellett készíteni azon tárgyakról, amelyek a bűncselekményhez tartoztak, ezeket le is foglalták. Szemlét, lefoglalást, házkutatást, személyi motozást a parancsnokság önállóan – általában – nem végezhetett, ez a dandárbíróóságok hatásköre volt. Az előzetes megállapításokat, a tényállást, a gyanúkokokat és a bizonyítékokat felölelő részletes tényvázlatot lehetett a hadbíróóság elé terjeszteni.

Mivel a vádló az illetékes parancsnok volt egészen a főtárgyalásig, ez egyrészt nehézkessé tette a nyomozati eljárást, másrészt sok anomáliához vezetett. Nem működött a bírói függetlenség joga, mert a vizsgálóbíró köteles volt az illetékes parancsnok által elrendelt nyomozást akkor is lefolytatni, ha annak nem voltak meg a jogi alapjai. Az ügyész pedig lényegében csak beosztottja volt a parancsnoknak, így kötelessége volt az utasítások

követése. A Kbpr 175. §-a az indokolatlanul hosszú ideig tartó előzetes letartóztatás ellen kellő védelmet nem nyújtott. Nem minden esetben volt szabályozva a vizsgálati fogság tartama. Nem volt meg a törvényszékek függetlensége sem, mert csak az illetékes parancsnok jóváhagyásával rendelhették el a főtárgyalást. Elég furcsa helyzet adódott abból is, hogy egy jogilag helytelen ítéletet a tárgyalásvezető bírónak, mint egyetlen jogilag képzett egyénnek meg kellett indokolnia, még akkor is, ha azzal nem értett egyet.

A polgári büntető perrendtartástól eltérően a régi kbpr, a több egyénre kiszabott halálbüntetés esetén az ítéletben a sorrendet is meghatározta. E szerint a később sorra kerülőknek végig kellett nézniük társaik kivégzését. Ez tulajdonképpen a legutoljára sorra kerülő főbűnös számára a halálbüntetés súlyosbítását jelentette. Az osztrák bpr is elrendelte a sorrendet, de az elítéltek nem vehettek részt egymás kivégzésén (339, 404. §). Az új magyar Kbpr a halálbüntetés végrehajtásának módját nem szabályozta részletesen (422. §).

4. Az igazságügyi tisztikar létszáma és összetétele a háború előtt

Az 1912. évi XXXIII. tc. nyomán elvált egymástól a bírói és az ügyészi munkakör. Ezzel együtt megszűnt a hadbírói tisztikar elnevezés is, helyébe az igazságügyi tisztikar lépett.

A bírói ténykedések különválasztása, a vádló- és védő közegek alkalmazása megnövelték a bírói tisztikar létszámigényét. A honvéd csapatok száma is gyarapodott. Az I. világháború előestéjén, 16 gyalog-, 4 lovas- és 8 tüzérdandár felállítását tervezték. Ehhez 14 dandárbíróóság megszervezését kellett megoldani, és létszámmal feltölteni. A feladatok ellátásához legalább 19 igazságügyi tisztet számítottak (beleértve a betegség, a szabadság, vagy más okok miatt kiesőket). Hadosztály bíróságokként 4 igazságügyi tiszt működött (egy bíróságvezető, egy helyettes, egy igazságügyi tiszt, mint ítélobíró és egy, mint vizsgálóbíró). A 8 gyalogos-és a 2 lovas hadosztályhoz 6 hadosztálybíró szerveztek. Összesen tehát ez 43

igazságügyi tiszti helyet jelentett. A hadosztályparancsnokok mellé 1-1 igazságügyi előadói helyet rendszeresítettek (összesen 10), akiknek feladata volt az ügyészi teendők ellátása mellett a fegyelmi és a közigazgatási tevékenység is, a nyilvános tárgyalásokon való részvétel, az írásbeli indítványok, indoklások szerkesztése és a nyomozás vezetése, ami feladatban túl sokat jelentett egy személy számára. Úgy ítélték meg a Honvédelmi Minisztériumban, hogy a két kisebb forgalmú hadosztálybírósnál még elég 1-1 fő, de már Budapesten 3, a többi 3 nagyobb forgalmú bíróságnál pedig legalább 2-2 igazságügyi tisztre lenne szükség.

A háború esetére felállítandó Legfelsőbb Honvéd Törvényszék feladatainak ellátására 16 helyet rendszeresítettek, a következő megoszlásban:

- 5 igazságügyi tiszt (legalább ezredesi rendfokozatúak),
- póttagok,
- a két tanácshoz 2 tanácsjegyző,
- a titkári és a fogalmazói teendők ellátására 1-1 személy.

Mivel a törvényszék 2 tanácsban határozott, ezért a koronaügyész mellé két helyettesi és egy fogalmazói helyre is szükség volt.

A Honvéd Főparancsnoksághoz ekkor 3 hadbíró volt beosztva. A főparancsnok „bírói felsőbbbségi jog”-a megszűnt, a hadosztályparancsnokok az illetékes parancsnoki jogokat ezután valamennyi alárendeltjük, tehát a tisztek fölött is gyakorolhatták, a legsúlyosabb esetekben is. Emiatt a Főparancsnokság bűnügyi teendői lényegesen csökkenésére számítottak, ugyanakkor más, jogi szakismeretet igénylő ügyek szaporodását várták.

Ezért itt elégnek tűnt, ha egy beosztott igazságügyi tiszttel emelik a létszámot. A Honvédelmi Minisztérium jogi személyzete 1 igazságügyi csoportfőnökből, 2 osztályvezetőből, 7 beosztott tisztből állt, valamint 3 hadbíróból, akik más szolgálati állásból voltak oda vezényelve. Mivel az igazságügyi osztály ügköre is bővült (a közös hadseregre és a honvédségre vonatkozó ügyek, a bírósági iroda tisztségviselőinek személyi ügyei stb.) még egy igazságügyi tiszti hely vált szükségessé.

Az összes létszámot tehát 64 főről 114 főre kívánták emelni. Ez azonban igen nehéz dolognak ígérkezett, mivel az elmúlt 10 év alatt a sokszori honvédelmi miniszteri előterjesztések és királyi jóváhagyások ellenére is csak összesen 7 fővel gyarapodott a hadbírói kar létszáma, az is a 3 új parancsnokság és a csendőrség felállításával.

E 114 hadbíró rendfokozati beosztása így alakult volna:

- 1 tábornok főhadbíró,
- 3 tábornok hadbíró,
- 10 ezredes,
- 11 alezredes,
- 16 őrnagy,
- 17 főhadnagy,
- 12 bírósági irodatiszt.³³

Az ügyészi tisztii állások megszervezésénél eltérés mutatkozott a közös hadseregbeli eljáráshoz képest. Ez utóbbinál ugyanis az ügyészi tisztiek kijelölésére olyan módszert alkalmaztak, hogy az olyan állomáshelyeken, ahol egynél több dandárparancsnokság volt elhelyezve, az ügyészi tisztii állás ellátására külön tisztet alkalmaztak. Azokon az állomásokon, amelyeken csupán egy dandárparancsnokság volt, ott a mindenkori állomástiszt lett az ügyészi tiszt. A Honvédelmi Minisztérium illetékes osztálya végül is úgy döntött, hogy az ilyen állomástisztii helyek rendszeresítése a honvédségnél nem lenne indokolt, és pénzügyi vonatkozásban sem lehetne megoldani. Marad tehát az eredeti elképzelés, hogy az ügyészi tisztii teendők ellátására legalkalmasabbak lesznek a dandár vezérkari tisztjei. Részben azért mert „nem túlságosan nagy elfoglaltságú” és magasabb képzettségük mellett az ezzel az állással járó (nem nagyszámú) teendőket könnyen el fogják látni. Másrészt, mert az ügyészi tisztii állás az illetékes parancsnokkal való állandó

---

³³ HL HM előterjesztés 1913. szept. 11.

érintkezést követelt és leginkább ők voltak abban a helyzetben, hogy ezen „bizalmi” állás követelményeinek legjobban megfeleltek.³⁴

A m. kir. darabont testőrség laktanyaparancsnoka és az összes csendőrkerületi parancsnok a Kbpr 27.§-ának megfelelően a dandárparancsnoki terjedelemben, a testőrkapitány és a magyar szent korona országaihoz tartozó csendőrség felügyelője a 28.§-nak megfelelően a hadosztályparancsnokot megillető terjedelemben gyakorolta az illetékes parancsnok jogait. A darabont testőrség kapitánya és a csendőrség felügyelője, valamint a kerületi parancsnokok a bűnvádi üldözés jogát eddig is gyakorolták, de fegyelmi szempontból a katonai parancsnok hatalmának és a bűnvádi üldözés jogának egy kézben való egyesítését tartották kívánatosnak. A hadosztály bírósági hatáskörbe tartozó összes csendőrségi bünesetnek a csendőrség felügyelője kezében való összpontosítását gyakorlati és költségkímélési szempontból is korlátozni kellett, ezért a legénységet és a rangosztályba nem sorolt havidíjasokat kivették a felügyelő hatásköréből és őket a hasonló jogkörrel bíró honvéd illetékes parancsnok alá helyezték.³⁵

A Honvédelmi Minisztérium és a Honvéd Főparancsnokság erőfeszítései a hadbírói létszám megfelelő számú emelésére nem jártak megfelelő eredménnyel, létszámhiánnyal küzdöttek a bíróságok, amely az ügyek intézésének a rovására ment, és épp a megkívánt gyorsaság szenvedett hiányt.

5. A törvénykezés nyelve

Magyarországon az államnyelv használatára vonatkozó rendeletek kiadása a magyar törvényhozás hatáskörébe tartozott.

Az 1912-es új Kbpr törvényerőre emelte, hogy „a közös hadseregnek Magyarországon felállított dandár- és hadosztálybíróságainál... a kihallgatás és tárgyalás nyelve... az

---

³⁴ HL HM eln. 15/a.-32.-1913.

³⁵ HL HM előterjesztés 1914. máj. 15.

államnyelve.”³⁶A törvénykezés nyelve tehát a magyar korona országaiban (1868. XXX. tc. alapján Horvát-Szlavónország kivételével) a magyar lett. Horvát-Szlavónországban a horvát, de az igazságügyi szervek a magyar beadványokat is kötelesek elfogadni, és azokra magyarul válaszolni. Mivel azonban a közös hadseregnél nem volt elég számú magyarul tudó hadbíró és csapatbiztos, ezért a cs. és kir. hadsereg, és a haditengerészet bűnvádi eljárásánál, a belső ügyvitelben, valamint az ezekkel a hatóságokkal történő levelezésében továbbra is a szolgálati nyelvet alkalmazták.

A Legfelsőbb Katonai Törvényszék tárgyalási nyelve a magyar lett.³⁷ Ez szintén elég sok problémát vetett fel, mivel Horvát-Szlavónország feljebbviteli ügyei is ide kerültek. Az akkor alkalmazott 2 horvát fordító biztosan nem lesz képes a nagy valószínűséggel még gyarapodó számú bűnügyek részben fordítási, részben tolmácsolási munkáját megoldani. A horvát fordító osztálynak az volt a véleménye, hogy a kérdés kétféleképpen oldható meg: vagy úgy hogy tényleges tiszteket és állami tisztviselőket a tolmács vizsga letétele után hites tolmácsi minőségben alkalmaznak (legalább 5-t), vagy egy külön honvéd tolmácsi tisztviselő kart állítanak fel.³⁸

6. A törvény végrehajtása

A törvény végrehajtására a honvédelmi az igazságügyi és a belügyminiszter lett kijelölve. Ennélfogva mindazokat az útbaigazításokat, amelyek a végrehajtás kapcsán felmerülhettek, a törvény 495.§-a értelmében közösen kiadandó végrehajtási utasításba kell felvenni.³⁹

A törvény 1914. augusztus 8-án lépett életbe. „hogy az új eljárás a hozzá fűződő várakozásoknak megfelelőhessen ehhez

---

³⁶ CIH 1912. évi XXXIII. tc. 80. § 1. pont

³⁷ HL Minisztertanácsi jegyzőkönyv. 1904. júl. 1.

³⁸ HL HM eln.15/a-15186-1913.

³⁹ HL HM eln.15/a-17164-1913.

elsősorban az szükséges, hogy az új törvény alkalmazására hivatott hadbírói személyzet e törvény és az ezzel kapcsolatos utasítások szellemébe minél inkább behatoljon, azok részleteit is teljesen elsajátítsa s ekként az új törvényes rendelkezéseket minden felmerülő esetben gyorsan és helyesen alkalmazni tudja.” Ezért miniszteri rendelet alapján a bíróságoknál legalább hetente kétszer másfél-két órában (a hivatalos időn túl) értekezletet kellett tartani az összes hadbíró és hadbíró jelölt részére, a Kbpr és az azzal kapcsolatos utasítások rendszeres megismertetésére és megvitatására. „meg kell követelni, hogy az értekezletre kitűzött anyaggal előzetesen foglakozzanak s azt az értekezleten megvitatás tárgyává tegyék; mert az ily módon kifejlődő eszmecsere az emlékezetben maradandó nyomot hagy és így a cél elérhetését igen hathatósan mozdítja elő.”⁴⁰

---

⁴⁰ HL HM eln.15/a-16198-1913.

Herke Csongor

A terhelt kihallgatásának szabályai az 1912-es honvédségi katonai bünvádi perrendtartás tükrében

1. A terheltre vonatkozó főbb szabályok a hatályos jogban

A terhelt az eljárás központi személye, vele szemben folytatják a büntetőeljárást. A terhelt kifejezés gyűjtőfogalom: az 1998. évi XIX. törvény (továbbiakban: Be.) 43. § (1) bekezdése szerint a terhelt elnevezése a nyomozás során gyanúsított, a bírósági eljárásban vádlott, a büntetés jogerős kiszabása (illetőleg megrovás, próbára bocsátás vagy javítóintézeti nevelés jogerős alkalmazása) után pedig elítélt. Emellett a terhelt fogalma alá tartozik a nyomozás előtt a feljelentett személy, illetőleg felmentés esetén jogerősen felmentett¹.

A terhelt vallomását a hatályos Be. utolsóként sorolja fel a bizonyítás eszközei között. A törvényhozó ezzel is jelezni kívánta, hogy az eljárás akkuzatórius jellege miatt a terhelt vallomása már nem „a bizonyítékok királynője”². Erre utal az is, hogy kifejezetten ki is mondja a törvény, hogy a terhelt beismerése esetén is be kell szerezni a további bizonyítékokat (118. § (2) bek.), ha a Be. másként nem rendelkezik (pl. tárgyalásról lemondás esetén nem szükséges a további bizonyítás).

Ezen törekvések ellenére elmondható, hogy a terhelt vallomása igen fontos bizonyíték lehet, az egyéb bizonyítékok beszerzéséhez is támpontot nyújthat a nyomozás során tett vallomás. Emellett fontos szerepe lehet az ún. „tettetudomásnak” is: bizonyos tényekről, körülményekről sokszor csak az elkövető tudhat, így ha

---

¹ Az eljárás megszüntetése esetén nehéz a feljelentett/gyanúsított/vádlott/elítélt/felmentett kifejezéshez hasonló műszót alkalmazni, hiszen a „megszüntetés alatt álló személy” kifejezés nem túl frappáns.

² Eredeti latin kifejezéssel: *regina probationum*. Vö. Herke Csongor, Fenyvesi Csaba, Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2012. 67. o.

ezeket a terhelt vallomásában megemlíti, az fontos következtetésekhez vezethet³. Egyes esetekben pedig a terhelt beismerése az eljárás jelentős leegyszerűsítését eredményezheti (tárgyalásról lemondás, tárgyalás mellőzése, bíróság elé állítás).

A terheltet a hatóság köteles legkésőbb a nyomozás befejezéséig (ha fogva van, a nyomozó hatóság elé állításától számított 24 órán belül) részletesen kihallgatni. A terhelt kihallgatását a hatóság nem mellőzheti, kivéve, ha a terhelt nem kíván nyilatkozni (de ekkor ezt a tényt kell jegyzőkönyvezni).

A kihallgatásnak három fő szakasza van:

- a személyi adatok felvétele,
- a figyelmeztetések és
- az érdemi vallomástétel.

Korábban a Be. megkövetelte a terheltnél, hogy a figyelmeztetésre adott válaszát szó szerint jegyzőkönyvbe kell foglalni, 2011. augusztus 1-től azonban nem szükséges a szó szerinti jegyzőkönyvezés. A módosító törvény indokolása szerint ugyanis „a Be-ben több olyan szabály is található, amelyek csak formális garanciát biztosítanak az eljárásban, de amelyek ténylegesen nem szolgálják a büntetőeljárásban részt vevő személyek eljárási jogainak a megóvását. Az eljárások gyorsítása érdekében indokolt e szabályok mellőzése, így például a kioktatások és figyelmeztetések szó szerinti jegyzőkönyvezésének elhagyása. Erre figyelemmel a törvény úgy rendelkezik, hogy a terhelt kihallgatására vonatkozóan a kioktatások és figyelmeztetések szó szerinti jegyzőkönyvbe foglalása mellőzhető, elegendő a korábbi szabályozásnak és ítélkezési gyakorlatnak megfelelően a kioktatások, figyelmeztetések megtörténte utalni a jegyzőkönyvben, illetve a figyelmeztetésre adott válaszokat rögzíteni.”

---

³ A tettestudomásról részletesebben ld. Tremmel Flórián, Fenyvesi Csaba, Herke Csongor: *Kriminológia*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2009. 328. o.

Az összefüggő vallomástételt követően kérdések intézhetők a terhelttel. Ha a terhelt vallomása (akár az összefüggő vallomás, akár a kérdésekre adott válasz) a korábbi vallomásától eltér, ennek okát tisztázni kell. A 180. § (1) bekezdése szerint nem tehető fel a terheltnek

- a választ,
- nem bizonyított tény állítását magában foglaló vagy
- a törvénnyel össze nem egyeztethető ígéretet tartalmazó kérdés.

A terhelt beleegyezése nélkül a vallomása poligráf alkalmazásával nem vizsgálható. Az érdemi kihallgatásról készített jegyzőkönyvet a nyomozás során minden lap alján külön aláíratták a terhelttel (a figyelmeztetéseket és az azokra adott válaszokat külön is), míg a tárgyaláson a vallomást jegyzőkönyvben rögzítik.

2. A terhelt kihallgatása az 1912-es honvédségi katonai bűnvádi perrendtartás szerint

A honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. törvénycikk (a továbbiakban: Kbp.) 156-168. §-a szabályozta a terhelt kihallgatását⁴. Már ez a terjedeleme is arra utal, hogy az akkori törvényhozó nagy jelentőséget tulajdonított a terhelt kihallgatásának: míg a mai Be. kettő §-ban szabályozza a kérdést (és azt is csak az általános rendelkezések között, azaz a katonai büntetőeljárás szabályozó fejezetben nincs erre vonatkozó külön §), addig a 100 évvel ezelőtti jogszabályban tizenhárom §-ban sorolták fel az érdemi rendelkezéseket⁵.

---

⁴ Mind a jogszabály elnevezésében, mind a később idézett §-ok tartalma során a mai helyesírási szabályokat követjük. Így pl. az eredeti jogszabály elnevezésben a „bűnvádi” kifejezés szerepelt.

⁵ A különbség akkor is feltűnő, ha azt nézzük, hogy a Be. több egyéb helyen is érinti a terhelt kihallgatását, hiszen a Kbp. sem csak az itt említett §-okban szabályozta azt.

A következőkben a hatályos Be. tükrében, egyenként elemezzük a korábbi szabályokat és az ahhoz fűzött hivatalos kommentárt.

156. § Azokat a terhelteket, akik tényleges katonai egyének, kihallgatásuk végett az előjáró parancsnokság a vád tárgyának közlése mellett előállíttatja; ha fogva vannak, elővezetik őket.

Ebből a rendelkezésből következően a korabeli szabályok szerint katona⁶ gyanúsítottkénti kihallgatása esetén nem volt mód idézésre, hanem vagy előállították, vagy elővezették őket. Ez lényegében hasonlít a mai tényleges helyzethez: ugyan a Be. nem tartalmaz speciális rendelkezést a katona kihallgatására, de az idézéssel kapcsolatos rendelkezések (68. § (1) bek.) szerint a katonát előjáróján keresztül kell idézni (emellett nem kizárt a közvetlen idézés sem). Ezt követően az idézésen való megjelenés már nem biztos, hogy előállítás útján történik, de maga az idézés ma is eltér a nem katonáétól.

157. § Más, a honvéd büntetőbíráskodásnak alávetett terheltek, akik szabadlábon vannak, kihallgatásuk végett rendszerint megidéztetnek.

A nem katona idézésére már az általános szabályok vonatkoztak (mint ahogy ma is). Ugyanakkor voltak sajátos helyzetben lévő nem katona terheltek is, ahogyan az akkori indokolás megemlítette:

- ha a kihallgatandó terhelte közhivatalban vagy közszolgálatban állt, és akadályoztatásának tartamára a közbiztonság vagy egyéb közérdek megóvása végett helyettesítése volt szükséges, az ő közvetlen előjáróját is értesíteni kellett az idézésről;

---

⁶ A katona mai fogalmára ld. Hautzinger Zoltán: *A katonai büntetőjog rendszertana*. Pécs: AndAnn Kiadó, 2010. 11-114. o.

- ugyanez a szabály érvényesült a vasúti vagy gőzhajózási alkalmazottak, bánya-, kohó-, zúzó- vagy hengerműmunkások, állami vagy községi egészségügyi szolgálatban állók, köz- vagy magánszolgálatban álló erdészeti alkalmazottak megidézésénél (elővezetésénél) is.

A fogva levő terhelteket a Kbp. szerint is értelemszerűen nem idézni kellett, hanem elővezették őket.

158. § A 157. § első bekezdésében megjelölt terheltek elővezetését az illetékes parancsnok és késedelem veszélyének esetében a honvéd ügyész, az ügyészi tiszt vagy a vizsgálóbíró elrendelheti, ha a szabályszerűen megidézett terhelt meg nem jelent és elmaradását, elfogadható mentséggel nem igazolta, vagy megelőző idézés nélkül is, ha olyan ok forog fenn, amely az előzetes letartóztatást igazolhatná (171. §).

A Kbp. tehát a terhelt kihallgatásának a szabályai között említette az elővezetésre vonatkozó rendelkezéseket is. Az elővezető parancsot az Indokolás szerint írásban kellett kiállítani, és tartalmaznia kellett

- a terhelt megjelölését;
- a bűncselekmény megnevezését;
- az elővezetés okát.

A terhelt elővezetését a rendőrség (más közbiztonsági hatóság) végezte. Az elővezetett személyt (a mai rendelkezéshez hasonlóan) legfeljebb 24 órán belül ki kellett hallgatni.

159. § A terhelt kihallgatását, amelynél a törvény szerint arra nem hivatott egyének jelen nem lehetnek, illendően és nyugalommal kell foganatósítani. A kihallgatás szóbeli, de a kihallgató közeg megengedheti, hogy bonyolult körülményekre vonatkozólag a terhelt felelet előtt írásbeli feljegyzéseket tekinthessen meg.

A kihallgatás módjával kapcsolatosan a Kbp. nem tartalmazott különösebb rendelkezést. Amint fentebb olvasható, a kihallgatás szóban történt, de a terhelt a kihallgatása során az írásbeli feljegyzéseit felhasználhatta. Ez tulajdonképpen ma is lehetséges, bár jellemző módon a terhelt (különösen, ha fogva van) nem tudja magával vinni a feljegyzéseit, illetőleg feltehetnek neki olyan kérdést, amelyre nem tud előzőleg felkészülni.

A kihallgatás a Kbp. idején is bilincs nélkül zajlott (ha a bilincs levételének nem volt akadálya), ami különösen a feljegyzések használata érdekében volt szükséges, de nyilvánvalóan krimináltaktikai okból is helyesebb, ha a terhelt nem bilincsben tesz vallomást.

160. § Kihallgatás előtt a terheltet figyelmeztetni kell, hogy a hozzá intézendő kérdésekre határozottan, érthetően és az igazsághoz híven feleljen. Ezután a terheltet első kihallgatásakor személyes viszonyairól kell megkérdezni.

A mai szabályokkal teljesen ellentétes módon a Kbp. szerint a terheltet figyelmeztetni kellett arra, hogy igazat mondjon. A hatályos Be. szerint ugyanis a terhelt nem köteles sem nyilatkozni (vallomást tenni), sem igazat mondani. E két köteleltség hiány között jelentős különbség van, mert a nem nyilatkozás a terheltnek törvény adta joga – erre tehát mindig figyelmeztetni kell –, ezzel szemben nincsen törvény adta joga arra, hogy hazudjon (nem igazat mondjon). Szabatosan fogalmazva csak arról van szó, hogy a terhelt valótlan vallomástételének általában nincs büntetőjogi szankciója (kivéve a hamis vád esetét) és a szavahihetőségének meggyengülésén túlmenően konkrét eljárási szankciója (pl. rendbírságnak sincs helye). A terheltnek tehát joga van a hallgatásra, de nincs joga a hazudozásra.⁷

---

⁷ Herke Csongor, Fenyvesi Csaba, Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2012. 101. o.

A Kbp. idején tehát vizsgálni kellett azt is, hogy a terhelt igazat mond-e. Ha nem, akkor az indokolás szerint „a terhelt személyes viszonyait puhatolás tárgyává kellett tenni”.

A terhelt személyes viszonyairól egyébként egyrészt ő maga nyilatkozott, másrészt a személyi okmányait mindig az ügy irataihoz kellett csatolni. A nyilatkozat (az általános személyi kérdéseken felül) az alábbi két kérdésre kellett, hogy kiterjedjen:

- hogyan került katonai kötelékbe,
- a katonáállományhoz (csendőrséghez) tartozó terhelttől arra is, hogy a katonai szolgálati esküt letette-e.

161. § A személyes viszonyokra vonatkozó kihallgatása után általánosságban meg kell a terhelt előtt jelölni a terhére rótt bűncselekményt és fel kell őt hívni, hogy az ellene felhozottakra összefüggő és kimerítő elbeszélésben nyilatkozzék.

A kihallgatás menete a Kbp. szerint is a mai rendelkezésekhez hasonlóan folyt. A hatályos Be. szerint a további személyi adatok felvételét követi a terhelt részletes kihallgatása. Ha a terhelt vallomást kíván tenni, a vallomástétel lehetőségét biztosítani kell számára és módot kell neki adni arra, hogy a vallomását összefüggően előadhassa⁸. Tehát míg a terhelt esetében a főszabály az összefüggő előadás, és a Be. 118. § (1) bekezdése expressis verbis kimondja, hogy csak ezt követhetik kiegészítő kérdések, addig a tanúnál a Be. 88. § (1) bekezdése éppen fordított sorrendet állít fel: eszerint a tanú a hozzá intézett kérdésekre válaszol elsősorban, de arra is módot kell adni számára, hogy vallomását összefüggően előadja.

A Kbp. indokolása szerint a terheltnek feltehető további kérdésekre az alábbi szabályok vonatkoztak:

---

⁸ Herke Csongor: *Büntető eljárásjog*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2012. 57. o.

- a további kérdéseket „minden szükségtelen hosszadalmasság kerülésével” az elbeszélés kiegészítésére, a homályos és az ellentmondó részletek felvilágosítására kellett irányítani;
- a terheltnek joga volt minden, az eljárás céljának veszélyeztetése nélkül közölhető gyanúokról tudomást szerezni (hogy azok alól ki tudja menteni magát);
- ha a terhelt mentő (enyhítő) körülményre (ezekkel kapcsolatos adatokra, bizonyítékokra) hivatkozott, ezeket fel kellett kutatni, hacsak nem úgy tűnt, hogy kifejezetten az eljárás elhúzása volt a terhelt célja.

162. § Nem szabad a terheltet határozatlan, homályos, többértelmű vagy fogásos kérdést intézni; a kérdéseket lehetőleg a tények időrendje szerint és akként kell feltenni, hogy természetes sorrendben és okbeli összefüggésben egymásból folyjanak. Különösen kerülni kell tehát oly kérdést, amely az adandó feleletre útmutatást tartalmaz, vagy amely a terhelt által be nem ismert körülményt már beismertnek vesz.

A terhelttől való bizonyítékszerzés a mai jogban is számos kényes kérdést vet fel a jogellenes bizonyítékok problémájával szoros összefüggésben. A résztvevőkbe ugyanis beletartozik a terhelt, továbbá a „bűncselekmény útján” a kényszervallatás bűncselekményébe, marad a „más tiltott módon” kitétel értelmezése⁹. Vajon pl. a beugrató kérdés (taktikai blöff) törvényes módja-e a terhelt kihallgatásának avagy a tiltott „hasonló módhoz” tartozik? Tóth a terhelt információhiányából fakadó vagy egyébként a bizonytalan helyzetét tévesen értékelő álláspontjából adódó „taktikai blöfföt” megengedhetőnek tartja.¹⁰

⁹ A terhelt kihallgatása és a jogellenes bizonyítékok összefüggésével kapcsolatosan ld. Tremmel Flórián: *Bizonyítékok a büntetőeljárásban*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2006. 151-166. o.

¹⁰ Tóth Mihály: *A taktikai blöff alkalmazása*. In Belügyi Szemle, 1980/5. szám.

A Kbp. megtévesztő, beugrató kérdésekkel kapcsolatos szabályozása lényegében megfelel a mai rendelkezéseknek. Az Indokolás különösen az alábbi krimináltaktikai eszközöket tekintette jogellenesnek:

- olyan kérdést, amely csak a terhelt vallomásával megállapítható körülményt tárna fel (ideértve a még nem ismert tettestársak felfedését), csak akkor lehetett a terhelthez intézni, ha a terhelt azokra egyébként nem nyilatkozott (de ilyenkor a kérdést szó szerint kellett jegyzőkönyvbe foglalni);
- nem szabadott „sem ígéretet vagy ámitást, sem fenyegetést vagy más kényszerítő eszközt használni” beismerés vagy egyáltalán vallomás kicsikarására;
- nem szabadott a nyomozást kifejezetten a beismerés céljából elhúzni.

163. § Oly tárgyakat, amelyek bűncselekményekre vonatkoznak, vagy a terhelt ellenében bizonyítékul szolgálnak a terhelt előtt – miután leírásukra felhivatott – felismerés végett fel kell mutatni, vagy pedig ha a felmutatás nem lehetséges, a terheltet kell felismerésük végett hozzájuk vezetni. Ha kétség merül fel, hogy a terheltnek tulajdonított írás csakugyan az ő kezétől ered-e, a terhelt felhívható, hogy néhány szót vagy mondatot írjon, de e célból kényszer nem szabad alkalmazni.

A korabeli szabályozás terminus technikusa eltért a maitól. Ma felismerésre bemutatásnak (felismertetésnek) azt az eljárási cselekményt nevezzük, amikor a terhelt vagy a tanú részvételével sajátos követelmények mellett személy- vagy tárgy kiválasztás történik. A felismerésre bemutatás több célt szolgálhat és ennek megfelelően az eredménye is sokrétű lehet:

- mindenekelőtt többé-kevésbé minden felismertetés alkalmas a kihallgatott személy szavahihetőségének ellenőrzésére;

- a felismerésre bemutatás új bizonyítékot eredményezhet, így különösen tárgyak kiválasztása esetén (más szavakkal: az addigi vallomásban meglévő csoport-meghatározást lényegében egyedi azonosítássá teszi);
- a negatív eredménye is fontos támpontot jelenthet, illetőleg bizonyos szempontból mentő bizonyítékot is;
- általában alkalmas a felismertetés verziók ellenőrzésére és további verziók felállítására.¹¹

A Kbp. által felismertetésnek nevezett eljárási cselekmény leginkább a szemléhez illetőleg a helyszíni kihallgatáshoz volt hasonló, arról nem is beszélve, hogy az írásazonosítás szabályait is itt tartalmazta.

164. § Katonai kötelekben vagy egyébként közszolgálatban álló vagy abból kilépett terheltekhez nem szabad olyan körülményre nézve kérdést intézni, amelyről a szolgálati vagy hivatalos titok megőrzését illető kötelességük miatt vallomást nem tehetnek, kivéve, ha az illetékes hatóság őket e kötelesség alól, szükség esetében hivatalból tett lépések következtében, felmentette.

A hatályos jogszabályi rendelkezések szerint bizonyítás tárgyára vonatkozó bizonyítási tilalmak főként a Btk. egyes rendelkezéseiből adódnak, éspedig a köztitok körébe tartozó tények vonatkozásában, továbbá az ún. valóságbizonyítás (exceptio veritatis) kapcsán. Ezekből a szabályokból egyértelműen az következik, hogy amíg a titoktartási kötelezettséget fel nem oldják vagy törvényes okból a valóságbizonyítást el nem rendeli az eljáró bíróság, addig az ilyen körbe tartozó tényekkel, körülményekkel

---

¹¹ Az 1998. évi XIX. törvényhez fűzött Kommentár. Budapest: Complex Jogtár, 2012.

kapcsolatban beszerzett bizonyítékok nem vehetők figyelembe¹². Ugyanakkor érdekes módon a Be. csak a tanúkkal kapcsolatosan tartalmazza (a Kbp. fenti szabályozásához hasonló módon) a köztitokkal kapcsolatos tilalmat (a tanú még ha akar, akkor sem tehet vallomást olyan tényre vonatkozóan, ami köztitoknak minősül, amíg nem oldották fel a titoktartás alól). A terhelt esetében sajnos jelenleg ilyen szabály nincs. Persze a terhelt egyébként sem köteles egyáltalán bármit is mondani, ugyanakkor kérdéses, hogy ha már annyi mindenre kell figyelmeztetni, akkor ezen figyelmeztetések között miért nem szerepel, hogy mindaddig nem tehet vallomást olyan körülményre nézve, ami köztitoknak minősül, amíg a titoktartás alól nem kapott felmentést.

165. § Ha a terhelt az ellene a fennforgó vád tudtára adása után kijelenti, hogy nem bűnös, de a vádra nézve nem kíván részletesebben nyilatkozni, e tárgyban további kérdések nem intézendők hozzá. Ilyenkor, valamint abban az esetben is, ha egyáltalában nem vagy bizonyos kérdésekre nem akar felelni, vagy ha siketnek, némának, elmebetegnek vagy tompaelméjűnek tetteti magát és a kihallgatást foganatosító közeg az utóbbi esetekben a tettetésről saját észlelete, tanúvallomások vagy szakértők véleménye alapján meggyőződik, csupán figyelmeztetni kell a terheltet, hogy viselkedése az eljárás folytatását nem akadályozza és hogy ilyképen ő a védelem eszközeitől foszthatja meg magát.

Az önvádra kötelezés tilalma (ún. nemo tenetur elv) a védekezés szabadságát, a bizonyításban való aktív részvétel megtagadásának lehetőségét nyitja meg a terhelt számára. Mindezt a Be. szerint alapvetően a Miranda-figyelmeztetés biztosítja: a hatóságnak az a kötelessége, hogy a terhelt figyelmét felhívja arra, hogy a vallomás megtétele számára nem kötelező, és arra, hogy az egyes kérdésekre való válaszadást az eljárás bármely szakaszában

---

¹² Herke Csongor, Fenyvesi Csaba, Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2012. 145. o.

megtagadhatja (de akkor is tehet később vallomást, ha korábban megtagadta a vallomástételt). Ha azonban vallomást tesz, az általa elmondottakat az eljárás során bizonyítékul felhasználhatják (azaz a vallomást nem lehet visszavonni!)¹³. De a tanú sem kötelezhető önvádra, sőt az esetleges spontán önvádolás kapcsán tanúzási mentességére is figyelmeztetni kell. Ennyiben túlmutat az ártatlanság vélelmének reális tartalmán a nemo tenetur elve. Más kérdés, hogy a tárgyi jellegű bizonyítékok a törvényes feltételek fennforgása esetén – akár kényszerintézkedések (házkutatás, motozás stb.) útján is – megszerezhetőek a terhelt közvetlen környezetéből, sőt magától a terhelttől.

A két (terhelti illetőleg tanúkenti) jogosítvány között jelentős eltérés ugyanakkor az, hogy míg a terheltet a hallgatás joga (right to silence) illeti meg (azaz egyáltalán semmit sem köteles nyilatkozni), addig a tanúnak vallomástételi kötelezettsége van, ami csak annyiban korlátozott, hogy nem köteles magát (hozzátartozóját) bűncselekmény elkövetésével vádolni.

A Kbp. ehhez hasonlóan biztosította a hallgatás jogát a terheltnek, és a rendkívül részletes szabályozás egyértelművé tette, hogy semmiképpen sem szabad a terhelttől a vallomást kicsikarni, legfeljebb arra lehet (és kell) figyelmeztetni, hogy a védekezésnek erről a módjáról lemond.

166. § Ha a terheltnek későbbi vallomása a korábitól eltér, különösen, ha előbbi beismerését visszavonja, az eltérés vagy a visszavonás okát mindig meg kell tőle kérdezni.

---

¹³ A gyakorlatban sokszor előfordul, hogy ez a figyelmeztetés hibásan úgy hangzik el, hogy „bármilyen, amit mond, az bizonyítékul felhasználható ellene”. Holott a terhelt vallomása nemcsak a terhelt ellen használható fel, hanem mellette is (pl. alibit igazol a vallomásában, enyhítő körülményekről tesz említést stb.). Részletesen ld. Herke Csongor, Fenyvesi Csaba, Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2012. 59. o.

A terhelt kihallgatásával kapcsolatosan ki kell emelni a hallgatásával és a vallomás-visszavonásával kapcsolatos problémákat. A két kérdést együtt kell vizsgálnunk, mert – különösen a terhelt ismételt kihallgatása illetve az eljárás későbbi szakaszában történő kihallgatása során – gyakran azzal a szándékkal tagadja meg a vallomástételt, hogy egyszerűsrimd úgymond „visszavonja” a korábban tett vallomásait is. Ámde a Miranda-figyelmeztetés valamennyi eleme érvényes ilyen esetben is, következésképpen nemcsak az, hogy a vallomást bármikor megtagadhatja, hanem az is, hogy bármit mond, az bizonyítékul felhasználható¹⁴. Nincs tehát a terheltnek ún. „rendelkezési joga” a vallomása felett, éles ellentétben a mentességi jogával élő tanú valóságos „rendelkezési jogával”.¹⁵

A fentiek alapján a terhelt paradox módon egyáltalán nem a vallomástétel megtagadásával, hanem éppen a korábbiaktól eltérő vallomás megtételével érheti el azt, hogy a korábban tett vallomását (beismerését) bizonyítékul ne fogadják el. Más szóval: a terhelt nem formálisan (közvetlenül), hanem lényegesen eltérő új vallomással, tartalmilag, (közvetetten) „vonhatja vissza” a vallomását.

A Kbp. a hatályos szabályozással ellentétesen még ismerte a vallomás visszavonásának a lehetőségét azzal, hogy ilyen esetben meg kellett kérdezni a vallomás visszavonásának az okát. Ugyanakkor ha erre a terhelt semmit sem válaszolt, nem lehetett mit

---

¹⁴ Herke Csongor, Fenyvesi Csaba, Tremmel Flórián: *A büntető eljárásjog elmélete*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2012. 159. o.

¹⁵ Cséka Ervin a „bizonyítás örökzöld” kérdéseiről írt tanulmányában leszögezi, hogy ha a terhelt „az újabb vallomástételt megtagadja, tilos legyen a korábbi vallomásáról készült jegyzőkönyv felolvasása”. Ellentétes szabályozás mellett ugyanis „joggyakorlati jelentőségét veszíti a terheltnek az a joga, hogy «a vallomás tételét a kihallgatás folyamán bármikor megtagadhatja».” Vö. Cséka Ervin. „Örökzöld” kérdések a büntető bizonyításban. In: Farkas Ákos, Nagy Anita, Róth Erika, Sántha Ferenc, Várdai Erika (szerk.): *Tanulmányok Horváth Tibor professzor emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Miskolc: Bíbor kiadó, 2007. 171-190. o.

tenni, hiszen a hallgatás joga akkor is megillette, ha a korábbi vallomását visszavonta.

167. § Ha a terhelt vallomása valamely ellene valló tanúnak vagy részestársnak vallomásától lényeges pontokban eltér, ezek az egyének vele a nyomozó eljárás folyamában csak akkor szembesítendőek, ha az ellentmondást nem lehet másképpen tisztába hozni, vagy attól kell tartani, hogy a főtárgyaláson a szembesítés nem lesz lehetséges.

A szembesítéssel kapcsolatban a gyakorlatban manapság igen sok probléma merül fel. A Be. szerint, ha a terhelt, a tanúk, illetőleg a terhelt és a tanú vallomásai egymással ellentétesek, az ellentétet szükség esetén szembesítéssel mint igazságkereső módszerrel lehet tisztázni. A szembesítés megkezdésekor a tanút a hamis tanúzás, a terheltet a hamis vád törvényes következményeire figyelmeztetni kell és (ha az nem nyilvánvaló) a szembesítendőket nyilatkoztatni kell arra, hogy ismerik-e egymást, ha igen, honnan. Tisztázni kell azt is, hogy milyen viszonyban vannak egymással. Ezt követően a vallomásaik között levő ellentmondásokra külön-külön kell őket nyilatkoztatni, ami nem lehet mechanikus megisméltése a korábbi, önállóan tett vallomásuknak.

Részben a robotzsaru programnak köszönhetően a szembesítések előtti kérdések feltétele sok esetben túlzottan formális. Így fordulhatott elő a gyakorlatban, hogy férj és feleség szembesítésekor arra a kérdésre, hogy ismerik-e egymást és tegeződni fognak-e a szembesítésen, a férj az alábbiakat nyilatkozta: „Szemedbe mondom Rozi, hogy ismerlek, mert a feleségem vagy.”¹⁶

A Kbp. szerint – a hatályos szabályozással ellentétben – főszabályként a nyomozati szakban csak ritkán, várhatóan elenyésző bizonyítékok esetén kerülhetett sor szembesítésre. Ehhez képest ugyanakkor az indokolás szerint a terheltnek azt a kívánságát

---

¹⁶ A szembesítésről Fenyvesi Csaba írt terjedelmes monográfiát: Fenyvesi Csaba: *Szembesítés. Szemtől szembe a bűnügyekben*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2008. 319 o.

teljesíteni kellett, hogy őt valamely résztétárrsal vagy tanúval már a nyomozás alatt szembesítsék, ha ez nem eredményezi az eljárás felesleges elhúzódását.

A terhelt hozzátartozóját a Kbp. szerint is vallomástételi mentesség illette meg. Ez a mentesség külön kiterjedt a szembesítésre. Azaz hiába nyilatkozott korábban úgy, hogy a terhelt hozzátartozójaként is vallomást kíván tenni (és tett is vallomást), a szembesítéshez külön kellett a terhelt kifejezett hozzájárulása!

168. § Ha a terhelt a kihallgatáskor olyan bűncselekményt beszél el vagy ismer be, amely miatt a nyomozó eljárás még nincs megindítva, erről, amennyiben a kihallgatást bíróság fogatosította, a honvéd ügyész (ügyési tisztet) az illetékes parancsnok elhatározásának kikérése végett értesíteni kell (144. § 3. és 4. bekezdése).

Láthatóan a Kbp. a katonai eljárásban végeredményben az illetékes parancsnok belátására bízta a terhelt kihallgatásának szükségességét olyan bűncselekmény tekintetében, amely nem képezte az eljárás tárgyát.

3. Összegzés

A Kbp. az előző pontban ismertettek felül még számos helyen érintette a terhelt kihallgatását. Így pl. a 150. § alapján a terhelt kihallgatásához bírósági tanút csak akkor kellett hívni, ha a terhelt ezt kifejezetten kérte, a kihallgatást fogatosító személy ezt szükségesnek tartotta vagy ha bírósági kihallgatás során a honvéd ügyész ezt indítványozta. A tárgyalási kihallgatással kapcsolatosan pedig a 282. §-hoz fűzött indokolás kimondta, hogy ha a vádlott nem bűnösnek vallja magát a tárgyaláson, akkor a tárgyalásvezetőnek figyelmeztetnie kellett őt, hogy „a váddal a tényállás összefüggő elbeszélését állíthatja szembe és hogy minden egyes bizonyíték előterjesztése után arra észrevételeit megteheti, továbbá, hogy a megelőző eljárás során a bizonyítás kiegészítése céljából tett, de

mellőzött indítványait ismételheti és új bizonyítás-felvételeket indítványozhat”.

A Kbp. rendelkezéseihez fűzött megjegyzéseinkből is kiderül, hogy a korabeli szabályozás nemhogy sokkal részletesebb, de sok tekintetben előremutatóbb is volt a mainál. A katonai büntetőeljárásra vonatkozó hatályos rendelkezések rendkívül hézagosak, ezért Hautzinger szerint a katonai büntetőeljárásban a jelenlegihez képest számtalan módosításra lenne szükség. A szerző ilyenek tekinti

- a katonai büntetőeljárás személyi és tárgyi hatálya kiterjesztését;
- az általános és a katonai büntetőeljárás elhatárolását;
- a katonai büntetőeljárás kizárólagosságát;
- a katonai büntető tanácsok hatáskörének újraszabályozását;
- a katona terhelt fogalmának pontosítását;
- a katona terhelt jogainak meghatározását;
- a katonai védő intézményének a bevezetését;
- a katona tanú védelmére vonatkozó sajátos rendelkezéseket;
- a bizonyítás katonai sajátosságainak előtérbe helyezését és
- a perorvoslati jogosultak körének kiterjesztését.¹⁷

Amint látható, a tíz fő javaslat közül kettő is közvetlenül érinti a terheltet. Ezekkel a javaslatokkal egyet tudunk érteni. A terhelt kihallgatása a katonai büntetőeljárásban is központi helyet foglal el, az abból szerzett adatok sok esetben nagy mértékben segítik elő a bizonyítást. A jogalkotónak nem árt visszatekinteni a száz évvel ezelőtti sajátos rendelkezésekre, hiszen azok egy része mutatis mutandis ma is hasznosítható.

---

¹⁷ Hautzinger Zoltán: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2011. 179-182. o.

Pap János

A honvéd ügyész helye és szerepe a magyar katonai igazságszolgáltatásban 1912-1946 között¹

1. Előzmények

Magyarországon a katonával szembeni büntetőeljárás lefolytatásának joga hosszú évszázadokon keresztül a bírói felsőbbbségi joggal - *ius gladii et aggratiandi* - rendelkező katonai (ezred) parancsnok kezében volt. Ez az eljárás a XVIII. század elejéig compositionális jellegű volt - a vádat a sértett képviselte. A császári állandó hadsereg felállítása - 1715. évi VIII. tc. - után ezt a formát az inquisitorius eljárás váltotta fel, melynek lényege az volt, hogy a megvalósult bűncselekmény elkövetési körülményeinek vizsgálata, azaz a büntetőeljárás megindítása a sértettől függetlenül hivatalból történt. Az egész eljárás súlypontja a vizsgálatra tevődött át. A vizsgálatot a katonai (ezred) parancsnok utasítására az alárendeltségébe tartozó hadbíró végezte. A vizsgálatot formális jellegű bírósági eljárás követte. A hadbíró kezében egyesült a nyomozói, a vádlói, a védői és a bírói funkció. A hadbíroság által az elkövetővel szemben hozott ítéletet a katonai parancsnok erősítette meg. A parancsnok ezen túl élhetett a büntetés enyhítésének, illetve a megkegyelmezés jogával is. Mindezekből következik, hogy ebben az időszakban nem volt elválasztva a katonai igazgatás a katonai igazságszolgáltatástól, a katonai igazságszolgáltatáson belül a bírói funkció a vádlói funkciótól.

E területen az 1867. évi Kiegyezés sem hozott változást. Az 1868. évi XLI. törvény alapján az 1868 és 1871 között alakult katonai kerületeknél - osztrák mintára - állandó honvéd bíróságokat szerveztek, s a kerületparancsnok mellé egy-egy hadbíróat osztottak be. A hadbírói teendők - így a vádlói és a bírói teendők - ellátásával

---

¹ A „Száz éves a honvéd ügyész” című konferencián 2012. október 27-én tartott előadás szerkesztett változata.

jogilag képzett ügyvédi, vagy bírói vizsgát tett katonaaállományú tiszteket bíztak meg, akik a kerületparancsnok utasítására jártak el, emellett katonai igazgatási feladatokat is elláttak. A kerületparancsnokokhoz, valamint a kerületi honvéd bíróság ítéletei elleni fellebbezések elbírálására 1870-ben Budapesten felállított honvéd főtörvényszékhez beosztott hadbírákat a honvédelmi minisztériumban szolgálatot teljesítő törzshadbíró fogta össze. A hadbírák létszáma ez időben igen alacsony volt. Később az ügyek számának emelkedésével egyre több hadbíróra volt szükség. A hadbírói kar kiegészítésére, pótlására a honvédelmi minisztériumba és a honvéd főtörvényszékhez hadbíró gyakornokokat vettek fel. Hadbíró gyakornok csak az a végzett jogász lehetett, aki jogtudományi államvizsgát tett, katonának alkalmas volt, s még nem töltötte be a 20. életévét. A hadbíró gyakornokok 9 hónap után vizsgát tettek. A sikeres vizsga után hadnagy-hadbíróvá, 1884-től főhadnagy-hadbíróvá nevezték ki őket. A hadbírák létszáma 1899-ben 50 fő volt. A hadbírói kart a testület legidősebb tagja, a honvédelmi minisztérium igazságügyi osztályának vezetője, később az igazságügyi csoportfőnök vezette 1910-től altábornagyi rendfokozatnak megfelelő tábornok-főhadbírói rangban.

Ez időben, mint már említettem, a katonai büntetőeljárás az inquisitorius eljárási forma megtartása mellett a bírói és az ügyészi funkciók elkülönülése nélkül, szigorú formák között zajlott. A vádlott nem alanya, hanem tárgya volt a nem nyilvános eljárásnak, amely eljárás valójában perbeli felek nélkül, szigorúan megszabott bizonyítási szabályok mellett, a jogorvoslati lehetőségek megszorításával folyt, évszázados, részben írásos, részben szokásjogi szabályok alapján.

Jellemző adat erre a zárt világra az is, hogy 1868 és 1912 között sem az évenként megjelenő törvénytarban, sem az ugyancsak évenként megjelenő rendeletek tárában a katonai igazságszolgáltatásra vonatkozóan nem jelent meg jogszabály.

A Budapesti Királyi Büntető Törvényszék bírója, Dr. Kraus Kálmán – tartalékos százados hadbíró, későbbi honvéd koronaügyész – a korabeli időben mindezekről így vélekedett: "Köztudomású

körülmény, hogy az eddigi katonai "bűnperrendtartás" jellegénél fogva egyáltalán nem volt alkalmas arra, hogy a jogászi közvélemény megvitatásának és jogi tanulmányoknak tárgyát képezze s különösen az eljárás nem nyilvános volta s a védelem intézményének teljes kizártsága folytán nem is volt tágabb körben ismeretes, amennyiben a katonai joggal hivatásszerűen foglalkozó tényleges állományú hadbírákon s a csekély létszámú tartalékos hadbírói tisztikaron kívül, valamint az általános büntetőjogtudomány keretein belül a katonai büntetőjoggal is foglalkozó néhány jogi íróon kívül úgyszólván senki sem volt tisztában a katonai büntető eljárás elveivel és szabályaival, s a katonai igazságszolgáltatással szemben nemcsak a laikusok, de még a jogászok köreiből is teljes tájékozatlanság s - legnagyobb részben merőben alaptalan - bizalmatlanság uralkodott."

2. 1912 és 1918 között

Ez a helyzet gyökeresen megváltozott, amikor az Országgyűlés megalkotta a Katonai Bűnvádi Perrendtartásról szóló – továbbiakban Kbp. – 1912. évi XXXIII. törvénycikket. Az 1912. július 5-én szentesített, és július 8-án kihirdetett törvény – amely 495 §-ból állt – 1914. július 1-jén lépett hatályba.

E törvény elsősorban az 1896. évi XXXIII. törvénycikkben megfogalmazott polgári bűnvádi perrendtartásra alapozva már tartalmazta a modern perjog nélkülözhetetlen alapelveit és elemeit. A Kbp. megalkotása a magyar katonai jog fejlődésében rendkívüli lépés volt. Jelentősége elsősorban abban van, hogy a kor haladó eljárásjogi elveinek megfelelően szakított a már túlhaladott, a vádlottat teljes kiszolgáltatottságban tartó inquisitorius eljárási formával, s helyette vegyes rendszert vezetett be. Ennek megfelelően a büntetőeljárások első részében inkább a nyomozóelv, a bírói szakban pedig a vádelv érvényesült. További jelentősége abban állt, hogy rendelkezései - mint már említettem - emellett tartalmazták a modern büntetőjog alapelveit, így az eljárási feladatok megoszlásának, a kontradiktórius eljárásnak, a szóbeliségnek, a

közvetlenségnek, a tárgyalás nyilvánosságának, a bizonyítékok szabad mérlegelésének elvét, a védelemhez való jogot és a perorvoslati jogosultságot. Hátránya, hogy rendelkezéseivel a jogi szakembereket továbbra is háttérbe szorította, s minden lényeges kérdésben, az érdemi döntések meghozatalában a nem jogász katonáknak biztosított elsőbbséget.

Ez a törvény is az évszázados hagyományoknak megfelelően az illetékes parancsnokra ruházta az elkövetővel szembeni büntetőeljárás megindításának, a nyomozás elrendelésének és lefolytatásának, a vádemelésnek, valamint a büntetés végrehajtásával kapcsolatos eljárásnak a jogát.

Az illetékes parancsnokok a büntető eljárások során a részükre biztosított jogokat a nekik alárendelt honvéd ügyész, illetve ügyészi tiszt útján gyakorolták.

A bírósági eljárás – honvéd büntetőbíráskodás – a törvény felhatalmazása alapján alakult és állandó szervezettel rendelkező dandárbíróóságokra, hadosztálybíróóságokra és a legfelsőbb honvéd törvényszékre tartozott. Ezek a bírói szervek a katonai parancsnokoktól függetlenül működtek.

A büntető eljárása során mind a nyomozás, mind pedig a bírósági eljárás szakában a terhelt érdekében védő is közreműködhetett. Védőt vagy maga a terhelt választott, vagy pedig ha cselekménye súlyosabb megítélésű volt és nem választott védőt számára a bíróság hivatalból rendelt ki védőt. A védelem kötelező volt a főtárgyaláson, ha a vád tárgyává tett bűncselekmény büntetési tétele az 5 évi szabadságvesztést meghaladta, illetve ha a legfelsőbb honvéd törvényszék tárgyalást tartott.

Védők lehettek a tényleges állományú katonatisztek, a tényleges állományú igazságügyi tisztek, a honvédségi védők lajstromába felvett ügyvédek.

Egyébként a Kbp. 17 szakaszt szentelt a védői közreműködés szabályozására.

A honvéd ügyész szerepét és ügyészi tevékenységét a katonai parancsnok, mint illetékes parancsnok számára biztosított jogi lehetőségek keretei határozták meg. Ezért a honvéd bíróságok

szervezetéhez hasonló, katonai parancsnoktól független ügyészi szervezet nem alakulhatott meg. Erre tekintettel a honvéd ügyész működésének története elválaszthatatlan a honvédség, a honvéd főparancsnokság, a honvédkerületek, a honvéd hadosztályok és a honvéd dandárok szervezetének, valamint az azok élén álló parancsnokok jogkörének történetétől.

Ahhoz, hogy a honvéd ügyész szervezetbeli helyét, szerepét és munkáját részletesebben elemezzük, előbb szólni kell a magyar honvédség akkori szervezetéről, a honvédbíróságokról és az illetékes parancsnokról.

A Kbp-vel egy időben - 1912. július 8. - hirdették ki a honvédségről szóló 1912. évi XXXI. törvényt. Ez a törvény a honvédség igazgatása, kiegészítése és mozgósítása szempontjából az országot hat kerületre osztotta, melyeknek területén összesen 8 gyaloghadosztályt kellett felállítani. A törvény szerint ezen hadosztályokhoz összesen 32 gyalogezred, 8 tüzérdandár, és 10 lovasezred kellett, hogy tartozzon. A szervezés és átszervezés folytán 1914-re a magyar honvédség 6 honvédkerületből – Budapest, Szeged, Kassa, Pozsony, Kolozsvár, Zágráb – 2 gyaloghadosztályból, 16 gyalogdandárból, 2 lovashadosztályból és 4 lovasdandárból állt. Így létszáma az 1912. évi 25.000 főről 1914-re 50.000 főre emelkedett.

Mint már említettem a Kbp. 1914. július 1-jén lépett hatályba. A törvény végrehajtásáról, valamint annak hatályba lépéséről szóló 1914. évi 7.734 sz. HM rendelet, valamint a honvédelmi miniszter 4.418, 8.273 és a 9.832 számú körrendelete székhelyüket megnevezve felállította a már említett dandár és hadosztálybíróságokat, valamint a legfelsőbb honvéd törvényszéket. Illetve megnevezte azokat a parancsnokokat, akik a törvény szerint illetékes parancsnokként járhattak el, s akik honvéd ügyészt vagy ügyészi tisztet alkalmazhattak a katonai büntetőeljárás során rájuk rótt feladatok szakszerű ellátására. Ugyanez a rendelet azt is megállapította, hogy az illetékes parancsnokok mely honvédbíróságokhoz vannak utalva, s mint illetékes parancsnokok kikkel szemben járhatnak el.

Ezek szerint 1914. július 1-ei hatállyal dandárbíróság alakult Budapesten, Pécsen, Szegeden, Lugoson, Nagyváradon, Kassán, Szatmárnémetiben, Pozsonyban, Nyitrán, Veszprémben, Kolozsváron, Nagyszebenben, Zágrábban és Pozsegán; hadosztálybíróság alakult Budapesten, Szegeden, Kassán, Pozsonyban, Kolozsvárott és Zágrábban, a legfelsőbb honvéd törvényszéket pedig Budapesten állították fel.

A honvéd dandárbíróság járt el azokban a vétségi ügyekben, amelyekben az elkövető nem tiszt volt, és a törvény által 6 hónapi szabadságvesztésnél nem súlyosabban, illetve pénzbüntetéssel vagy lefokozással büntetendő cselekményt valósított meg a tettes.

A honvéd hadosztálybírósághoz tartozott az eljárás abban az esetben, ha az elkövető büntettet valósított meg, illetve olyan vétséget követett el, amelynek elbírálása nem tartozott dandárbírósági hatáskörbe. Tisztek ügyében csak a hadosztálybíróság határozhatott, emellett a hadosztálybíróság a dandárbíróság fellebbezési bírósága is volt.

A legfelsőbb honvéd törvényszék a hadosztálybíróságok ítéletei ellen irányuló fellebbezések és semmisségi panaszok felett határozott.

Itt kell számot adni arról, hogy a Kbp. rendelkezései szerint kik tartoztak és milyen bűncselekmény elkövetése miatt a katonai büntetőeljárás hatálya alá.

Honvéd büntetőbíráskodás hatálya alá tartoztak a bíróságok hatáskörébe utalt valamennyi, a hatalom által hallgatólagosan elismert, a közjog által soha el nem ismert, de hivatalosan ki nem hirdetett 1855. évi osztrák katonai büntető kódexben, valamint a Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. tv-ben meghatározott bűncselekmény elkövetése miatt

- a honvédség és a csendőrség tényleges állományú egyénei,
- a népfelkelés behívott egyénei,
- a katonai rokkant házban elhelyezett rokkantak,
- a hadifoglyok,

- a honvédség, a népfelkelés és a csendőrség nem tényleges, de azokhoz valamilyen módon kapcsolódó tagjai, akik a bűncselekményt a honvédbírászkodást megállapító viszony tartama alatt követték el.

A Kbp. 14. §-ában meghatározott s általában a honvédelem érdekeit sértő bűncselekmények elkövetése miatt rendeleti úton polgári személyek is honvéd büntető bírászkodás hatálya alá kerülhettek. Megjegyzem, hogy 1912 és 1945 között, kivéve az 1918. november 11. és az 1919. november 13. közötti időszakot, mindig volt egy-egy olyan rendelkezés, amely bizonyos bűncselekmények elkövetése esetén polgári személyeket honvéd büntetőbírászkodás hatálya alá helyezett.

A korábbiakban már utaltam rá ahhoz, hogy a honvéd ügyész szervezetbeli helyét és szerepét elemezhesük a honvédség akkori felállításának, valamint a honvédbíróságok szervezetének és hatáskörének taglalásán túl részletesen kell foglalkozni az illetékes parancsnok szerepével.

A Kbp. a katonai parancsnok hatáskörébe utalta a büntető-eljárás megindításának, a feljelentés fêlretételének (nyomozás megtagadása), más hatósághoz való áttételének, a nyomozó eljárás megindításának, a nyomozó eljárásnak az illetékes bíróság részére való átengedésének, a terhelt szolgálat alóli felmentésének, a terhelt előzetes letartóztatásának, valamint vizsgálati fogságának elrendelésének, a terhelt bűnvádi üldözése felfüggesztésének, illetve megszüntetésének, a vádemelésnek, a honvédbíróság ítélete záradékkal való ellátásnak és végrehajtásának jogát. Továbbá kötelezte arra - 43. § -, hogy eljárásai folyamán a katonai bűnvádi perrendtartást kövesse.

A törvény ezekkel a rendelkezésekkel egy új igazságügyi „funkciunáriust” teremtett, nevezetesen az illetékes parancsnokot.

Az illetékes parancsnok a régi bírói felsőbbségi joggal – *ius gladii et agratiandi* – nem rendelkezett. A törvény számára csak a bűnvádi üldözés jogát biztosította, mely jog a fentebb ismertetett parancsnoki teendőket foglalta magába.

A Kbp. 27. és 28. §-ai, valamint a 8273/1914. számú HM rendelet szerint illetékes parancsnokként járhatott el:

a dandárbíróóságokhoz tartozó ügyekben

- a honvéd dandárparancsnok,
- a csendőrkerület parancsnoka,
- a darabonttestőrség laktanyaparancsnoka;

a hadosztálybíróóságokhoz tartozó ügyekben

- a honvéd hadosztályparancsnok,
- a honvédkerületparancsnok,
- a honvédség főparancsnoka,
- a csendőrség főfelügyelője,
- a darabonttestőrség kaptánya.

A parancsnok illetékessége - Kbp. 32. § - döntően a személyi (personalis) elv szerint alakult, azaz azon katonákkal szemben járhatott el, akik alárendeltségébe tartoztak függetlenül attól, hogy hol követték el a bűncselekményt.

A törvény végrehajtása tárgyában kiadott 1914. évi 4418/eln. 15/a. számú körrendelet mellékletében a honvédelmi miniszter meghatározta, hogy mely katonai parancsnokoknak biztosít illetékes parancsnoki jogkört, s azt is meghatározta, hogy egy-egy illetékes parancsnok alárendeltségébe milyen csapatok, csapatrészek, parancsnokságok, hatóságok, intézetek tartoznak. A melléklet arról is rendelkezett, hogy egy-egy illetékes parancsnok mely honvéd bírósághoz tartozik.

Ennek megfelelően illetékes parancsnoki jogkört kapott a 79., 80., 45., 46., 77., 78., 73., 74., 75., 76., 83., 84., 81., 82., 39., 40. honvéd gyalogdandár parancsnoka, a 19., 23., 22., 24., honvéd lovasdandár parancsnoka, az I-VIII. számú csendőrkerület parancsnoka, valamint a horvát-szlavón csendőrparancsnok és a darabonttestőrség laktanyaparancsnoka. Ezek a parancsnokok csak olyan ügyekben járhattak el, melyek elbírálása dandárbíróósági hatáskörbe tartozott.

Továbbá illetékes parancsnoki jogkört kapott a honvédség főparancsnoka, a budapesti I., a szegedi II., a kassai III., a pozsonyi

IV., a kolozsvári V., a zágrábi VI. honvédkerület parancsnoka, a nagyváradai 20., a budapesti 41. honvéd gyaloghadosztály, a budapesti 5. és a debreceni 11. honvéd lovashadosztály parancsnoka, a magyar királyi darabonttestőrség kapitánya, valamint a csendőrség főfelügyelője. Az itt felsorolt illetékes parancsnokok hadosztály-bírószági hatáskörbe tartozó ügyekben járhattak el.

Egy-egy példán keresztül szeretném illusztrálni a katonai parancsnokok és az illetékes parancsnokok viszonyát, a katonai igazságszolgáltatásban elfoglalt helyüket, illetve hatásköri szempontból a honvédbírószágokhoz való utaltságukat.

Kisebbségi súlyú bűncselekmény elkövetése esetén például a szegedi 45. honvéd gyalogdandár parancsnokának, mint illetékes parancsnoknak volt hatásköre és illetékessége eljárni a dandárparancsnokság törzsébe, valamint a dandár alárendeltségébe tartozott gyulai 2. honvéd gyalogezredhez, a szegedi 5. honvéd gyalogezredhez és a szegedi honvéd csapatkórházhoz beosztott nem tiszti állományú katonákkal szemben. Az általuk megvalósított és 6 hónapi szabadságvesztésnél nem súlyosabban, esetleg pénzbüntetéssel vagy lefokozással büntetendő vétség miatt ellenük a bírósági eljárást a Szegedi Honvéd Dandár-bírószág folytatta le, azaz a szegedi 45. honvéd gyalogdandár parancsnoka, mint illetékes parancsnok a Szegedi Honvéd Dandár-bírószághoz volt utalva.

Súlyosabb bűncselekmény elkövetése esetén például: a szegedi II. honvéd kerületparancsnokának, mint illetékes parancsnoknak volt hatásköre és illetékessége a II. honvéd kerületparancsnokság törzsében, valamint a kerületparancsnokság alárendeltségébe tartozott a szegedi 45. honvéd gyalog dandárparancsnokság törzsében, a lugosi 46. honvéd gyalog dandárparancsnokság törzsében, a gyulai 2. honvéd gyalogezrednél, a szegedi 5. honvéd gyalogezrednél, a verseci 7. honvéd gyalogezrednél, a lugosi 8. honvéd gyalogezrednél, valamint a szegedi honvéd csapatkórháznál szolgálatot teljesítő katonákkal szembeni büntetőeljárás lefolytatására. A kerületparancsnok, mint illetékes parancsnok az itt felsorolt katonák olyan ügyeiben járhatott el, melyeknek elbírálása nem tartozott dandár-bírószági hatáskörbe. A

kerületparancsnok ezen bűnügyek intézése során a Szegedi Honvéd Hadosztálybírósághoz volt utalva. Ebből a példából kitűnik, hogy a verseci 7., a lugosi 8. honvéd gyalogezredek, a lugosi 46. honvéd gyalogdandár parancsnoksága alá tartoztak, s így a dandárparancsnok, mint illetékes parancsnok kisebb súlyú bűnügyekben a Lugosi Honvéd Dandárbírósághoz volt utalva.

A példa szerint tehát a 2. honvéd kerületparancsnokság területén 1 hadosztálybíróság és 2 dandárbíróság működött.

Az illetékes parancsnok a Kbp. 155. §-a alapján nyomozási cselekményekben nem vehetett részt. A törvényben részére biztosított jogokat a neki szolgálatilag alárendelt honvéd ügyészen, illetve ügyészi tisztten keresztül gyakorolta. A törvény 45. §-a szerint a honvéd ügyészek a honvéd igazságügyi tisztek – régebben hadbírák – állományából „vétetnek és osztatnak be” az illetékes parancsnokhoz. Az ügyészi tisztek - laikusként – az illetékes parancsnok alakulata tisztii állományából kerültek ki. A honvéd ügyészek az ügyészi tevékenységükön túl parancsnokuk mellett jogi-igazgatási feladatokat is elláttak.

A honvéd igazságügyi tisztek, korábban hadbírák állományába – ahonnan a honvéd ügyészek „vétettek” - az a végzett jogász kerülhetett, aki a jogtudományi államvizsga megszerzése után a honvédség személyi állományába került, s aki, mint hadbíró jelölt a hadbírói gyakornoki idő eltelte után az egységes bírói és ügyvédi vizsgáról szóló 1913. évi. LIII. tv-ben foglalt rendelkezések szerint sikeres bírói, majd hadbírói vizsgát tett. A hadbíró a kinevezésével együtt került a honvéd igazságügyi tisztek állományába. Kivételesen a hivatásos csapattisztek közül is néhányan ebbe az állománycsoportba kerülhettek, ha a megfelelő jogi végzettséget megszerezték, s a szükséges vizsgákat letették. A hadbírói megnevezés nem bírói beosztást takart, hanem csak azt, hogy az illető a honvéd igazságügyi tisztek állománycsoportjába tartozik. Csak a beosztásának elnyerése után derült ki, hogy mint a hadbírói kar tagja bírói vagy ügyészi beosztást fog ellátni. A kezdő honvéd bíró és a kezdő honvéd ügyész hadbíró főhadnagyi rendfokozatot viselt. Itt kell szólnom arról, hogy a honvéd igazságügyi tisztek a

csapatisztektől eltérő rendfokozattal rendelkeztek. Ezek a rendfokozatok a következők voltak: hadbíró főhadnagy, hadbíró százados, hadbíró őrnagy, hadbíró alezredes, hadbíró ezredes, tábornok hadbíró és tábornok főhadbíró. A tábornok főhadbíró az altábornagyi rendfokozatnak felelt meg.

A katonai igazságszolgáltatással kapcsolatos összes igazgatási feladatot, ezen belül a honvéd igazságügyi tisztek, ügyészek, bírák, szolgálati, szakmai, igazgatási tevékenységének irányítását a honvédelmi minisztérium X. csoportjának 15/a és 15/b jelű osztályai végezték. Ide tartozott a honvéd igazságügyi tisztek személyügyi kérdéseinek megoldása is. A magyar honvéd igazságügyi tiszti kar – hadbírói kar – főnöke a korábbi gyakorlatnak megfelelően a honvédelmi minisztérium igazságügyi csoportfőnöke volt. 1914-ben ezt a beosztást Pap Kálmán tábornok, főhadbíró töltötte be. A Kbp. 1914. július 1-ei hatálybalépése idején a honvédigazgatás, valamint a honvéd igazságszolgáltatás területén összesen 85 hadbíró és 19 hadbíró jelölt szolgált.

A honvédelmi miniszter 1914. évi 4418/el. 15/a számú körrendeletében megállapította azon illetékes parancsnokok körét, akik a katonai büntetőeljárás során a hadosztálybíróságokhoz voltak utalva. Ezen illetékes parancsnokok mellett kezdték meg működésüket a honvéd ügyészek, illetve helyetteseik. A honvéd ügyészeket és helyetteseiket a már tárgyalt honvéd igazságügyi tisztek állományából a honvédelmi miniszter osztotta be az illetékes parancsnokhoz. Ennek megfelelően a honvéd ügyész került a hadsereg főparancsnoka, a hat honvédkerület parancsnoka, a kettő gyaloghadosztály, a kettő lovashadosztály parancsnoka, a kir. darabonttestőrés kapitánya és a csendőrség főfelügyelője szolgálati alárendeltségébe.

A legfelsőbb honvéd törvényszék mellé ugyancsak az igazságügyi tisztek közül „Ő Felsége” – a Kbp. 44. §-a alapján – honvéd koronaügyészt nevezett ki, aki a honvédelmi miniszternek volt alárendelve.

Mint már említettem az illetékes parancsnokok a nyomozásban nem vettek részt, a törvényben biztosított jogaikat honvéd ügyész,

illetőleg ügyészi tiszt útján gyakorolták. A honvéd ügyésznek a büntető igazságszolgáltatási teendőket a legnagyobb gyorsasággal, az alaposság és pontosság sérelme nélkül kellett végeznie. Az illetékes parancsnokhoz érkezett feljelentéseket, bejelentéseket, tényvázlatokat a honvéd ügyészhez kellett továbbítani, aki az érkezett iratokat a saját ügyvitele szerint kezelte. Ha a feljelentésekkel kapcsolatban az illetékes parancsnoknak intézkedni kellett, a honvéd ügyész az iratokat bemutatta a parancsnoknak, s nevében elkészítette a szükséges határozatokat – a bűnvádi üldözés elrendelése, a feljelentés félretétele, a feljelentés más hatósághoz történő áttétele, fegyelmi eljárásra utalás -, s azokat az illetékes parancsnok aláírásával kiadta. Amennyiben a feljelentés alapján nyomozást kellett elrendelni, az illetékes parancsnok a honvéd ügyészt írásos parancsával a nyomozó eljárás megindítására utasította. A honvéd ügyész a szükséges nyomozási cselekmények – tanú és terhelt kihallgatások, szemle, házkutatás, lefoglalás, szakértő igénybevétele, jogsegély beszerzése, stb. – elvégzése után a befejezéstől számított 8 napon belül az iratokat az illetékes parancsnok elé terjesztette. Ezután a parancsnok döntött a nyomozás esetleges kiegészítéséről, a bűnvádi üldözés megszüntetéséről - amelynek oka lehetett bűncselekmény hiánya, büntethetőség hiánya, kívánat hiánya, kizárt vagy korlátozott beszámíthatóság, bizonyítottság hiánya, fegyelmi eljárásra utalás -, az eljárás esetleges felfüggesztéséről – betegség miatt, illetve a vádemelésről.

Amennyiben a vádemelés feltételei fent álltak, az illetékes parancsnok írásos utasítást adott a honvéd ügyésznek a vádirat megszerkesztésére, illetve annak az illetékes honvédbírósághoz való benyújtására.

A dandárbírósághoz az ügyészi tiszt a fentiekől eltérően az illetékes parancsnok vádparancsát terjesztette be a büntetésre vonatkozó indítványával együtt.

A honvédbíróságok ítélőbíróságai előtt a vádat a honvéd ügyész (ügyészi tiszt) képviselte.

A bírósági tárgyaláson az illetékes parancsnok nem vehetett részt.

A főtárgyaláson a honvéd ügyész a vád ismertetésén túl a bizonyító eljárás keretében indítványokat, észrevételeket tehetett, a vádat megváltoztathatta, kiterjeszthette, elejthette. A bizonyító eljárás befejezése után az ügyész perbeszédet tartott, melyben a bizonyító eljárás eredményét kifejtve a vádlott bűnösségének kérdésében állást foglalt. Ezután a bűncselekményt minősítette és a kiszabandó büntetésre indítványt tett.

A honvéd ügyész a honvédbíróság ítéletének kihirdetése után egyet nem értés esetén perorvoslással élhetett, illetve a vádlottnak a vád értelmében való elítélése esetén a perorvoslatról lemondhatott. Minden más esetben pl. a bejelentett perorvoslat visszavonásához vagy arról való lemondáshoz az illetékes parancsnok utasítására, illetve hozzájárulására volt szükség.

A fellebbezési tárgyaláson a honvéd ügyész részvétele kötelező volt.

Ha a honvéd ügyész az illetékes parancsnok valamely utasítását, rendelkezését vagy határozatát a törvényekkel, vagy más mértékadó szabállyal összeegyeztethetetlennek tartotta, úgy az ellen előterjesztéssel kellett élnie az illetékes parancsnokhoz. Ha az előterjesztést az illetékes parancsnok nem fogadta el, néhány esetet kivéve a honvéd ügyész köteles volt az illetékes parancsnok utasítását végrehajtani. A felelősséget ezután az illetékes parancsnok viselte. Azokban az esetekben, amikor az utasítást a honvéd ügyész nem volt köteles végrehajtani, az iratokat elbírálásra az illetékes parancsnok "felügyelésére" jogosult parancsnokához haladéktalanul fel kellett terjeszteni.

A csendőrkerületi parancsnokok mellett dandárbíróági hatáskörbe tartozó ügyekben ügyészi (csendőr) tiszt működött. A nyolc csendőrkerület parancsnokság szárnyakra bontva volt utalva az illetékes dandárbíróághoz, mely bíróság ilyenkor mint csendőrbíróág járt el. Például a szegedi II. számú csendőrkerület szegedi törzse és pótszárnya, valamint az I. szentesi és a II. nagybecskerekai szárnya a Szegedi Dandárbíróághoz, a II. pancsovai, a IV. temesvári, az V. lugosi, a VI. orsovai, a VII. karánsebesi szárnya pedig a Lugosi Dandárbíróághoz volt utalva.

Abban az esetben, ha az elkövető hadosztály-bírószági hatáskörbe tartozó bűncselekményt követett el és nem volt tisztí beosztású, akkor az illetékes parancsnoki jogkört a területileg illetékes honvédkerület parancsnoka gyakorolta. Amennyiben az elkövető tiszt volt, akkor az illetékes parancsnok a csendőrség főfelügyelője volt és illetékes parancsnoki jogkörét a hozzá beosztott honvéd ügyészen keresztül gyakorolta. Ezekben az esetekben a bírósági eljárásra a honvédelmi miniszter 4418/el. 15a. számú körrendelete mellékletében meghatározott hadosztálybírószág volt illetékes. Például: a VI. székesfehérvári csendőrkerület 1. számú székesfehérvári, illetve a 2. számú soproni szárnyához tartozó tiszttel szemben a csendőrség főfelügyelője járt el, mint illetékes parancsnok, de ügyükben, éspedig a székesfehérvári szárny állományába tartozó tiszt ügyében a Budapesti Hadosztálybírószág, a soproni szárny állományába tartozó tiszt ügyében pedig a Pozsonyi Hadosztálybírószág döntött, mint csendőrbírószág.

A honvéd ügyész ügyészi munkáján túl, mint jogi előadó, köteles volt az illetékes parancsnok jogi-igazgatási tevékenységét segíteni, a rábízott ilyen jellegű feladatokat is ellátni.

A honvéd ügyészek ún. szakmai előjárója a honvéd koronaügyész volt. A honvéd koronaügyészt, s állandó helyetteseit a legfelsőbb honvéd törvényszék melletti ügyészi feladatok ellátására a király nevezte ki. A honvéd koronaügyész a legfelsőbb honvéd törvényszék mellett, attól függetlenül működött és a honvédelmi miniszternek volt alárendelve.

A honvéd koronaügyész feladata kétirányú volt, egyrészt a legfelsőbb honvéd törvényszék mellett részt vett a honvéd igazságszolgáltatásban, másrészt a honvédelmi miniszter részére ügyészi-igazgatási feladatokat látott el.

A honvéd koronaügyésznek a honvéd büntető igazságszolgáltatásban való részvétele szintén kétirányú volt. Egyrészt mint II. fokú ügyész kötelezően részt vett a honvéd hadosztálybírószágok ítéletei ellen benyújtott fellebbezések és semmisségi panaszok, illetve az illetékes parancsnok, vagy a honvéd bíróságok rendelkezései és végzései ellen bejelentett

felfolyamodások "fölött" a legfelsőbb honvéd törvényszék által tartott zárt üléseken, másrészt jelen volt a semmisségi panaszok elbírálására kitűzött tárgyalásokon. Mind a zárt üléseken, mind a tárgyalásokon a honvéd koronaügyész felszólalhatott, észrevételeket, indítványokat tehetett, indokolhatta előterjesztését.

A honvéd koronaügyésznek a honvéd büntető igazságszolgáltatásban való részvételének másik területe a jogegység érdekében, általa tett semmisségi panaszoknak a legfelsőbb honvéd törvényszékhez való benyújtása volt. A honvéd koronaügyész a dandár- és a hadosztálybíróságoknak azon jogerős ítéletei ellen, amelyek a törvény megsértésén vagy helytelen alkalmazásán alapultak a honvédelmi miniszter megbízásából, a jogegység érdekében semmisségi panasszal élhetett a legfelsőbb honvéd törvényszékhez. A semmisségi panasz tárgyalásán köteles volt részt venni.

A honvéd koronaügyész véleményezte a honvédelmi miniszter elé, a rögtönítélő eljárások során hozott és felterjesztett ítéleteket is.

A honvéd koronaügyész – mint már említettem - tevékenysége során a honvédelmi miniszternek volt alárendelve. Az alsóbb ügyészi „közegek” felé utasítási joggal nem rendelkezett. Észrevételeit, kifogásait, s az azokkal kapcsolatos indítványait, javaslatait a honvédelmi miniszter elé kellett terjesztenie, aki egyetértés esetén megtette a szükséges intézkedéseket.

A honvédelmi miniszter utasításának megfelelően a honvéd koronaügyész igazgatási feladatokat is ellátott. E minőségében, szemle keretében ellenőrizte a honvéd főparancsnoksághoz beosztott, valamint a honvéd főparancsnokságok alá nem tartozó illetékes parancsnokok honvéd ügyészeinek ügyészi, illetve ügyviteli munkáját. Itt kell megjegyezni, hogy a honvéd főparancsnokság honvéd ügyészei ellenőrizték a kerületparancsnokságokon, illetve a hadosztály-parancsnokságokon szolgálatot teljesítő honvéd ügyészek munkáját. A dandárparancsnokságokon működő ügyészi tiszteket pedig az illetékes honvéd ügyész ellenőrizte. Az ellenőrzésekről, szemlékről készített jelentéseket a honvéd koronaügyész véleményezte, majd azokat a honvédelmi miniszter elé terjesztette.

A honvéd ügyészek és az ügyési tisztek által saját munkájukról készített kimutatásokat, jelentéseket, statisztikai összeállításokat szintén a honvéd koronaügyésznek küldték meg, aki azokat felülvizsgálat után összesítette, s véleményével ellátva a honvédelmi miniszter elé terjesztette. Ugyancsak ide terjesztette fel minden év március hó 15-éig a saját koronaügyési munkájáról készített jelentést is.

Az első honvéd koronaügyész dr. Tóth István hadbíró ezredes volt. Őt e tisztségben 1916-tól dr. Nagy László hadbíró ezredes követte.

Mint már többször utaltam rá, a katonai bűnvádi perrendtartásról szóló törvény 1914. július 1-jén lépett hatályba. A hatályba lépés idején az első honvéd ügyési beosztásokat név szerint - emlékezőként - a következő igazságügyi tisztek töltötték be:

- HM igazságügyi csoportfőnök, és egyben az igazságügyi tisztikar főnöke:
Pap Kálmán tábornok főhadbíró, később Hochenburger Antal tábornok főhadbíró;
- honvéd koronaügyész:
dr. Tóth István hadbíró ezredes; helyettesei: dr. Zandegiacomo Marzer Kálmán hadbíró ezredes és Molnár Aladár hadbíró őrnagy;
- honvédség főparancsnokának ügyésze:
dr. Pridafka József hadbíró alezredes; helyettese: Stupka László hadbíró százados;
- I. honvédkerületi parancsnok - Budapest - ügyésze:
dr. Telbisz Imre hadbíró őrnagy; helyettesei: dr. Gerő Mihály hadbíró százados és dr. Donovitz Tibor hadbíró főhadnagy; hadbíró jelölt: dr. Szmik Miklós zászlós;
- II. honvédkerületi parancsnok - Szeged - ügyésze:
Borbély Tibor hadbíró százados; helyettese: Dortsák Lajos hadbíró főhadnagy;

- III. honvédkerületi parancsnok - Kassa - ügyésze:
Karsa László hadnagy százados; helyettese: dr. Cziáky Ferenc hadnagy főhadnagy (ő írta "A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezeréves története" című 1924-ben kiadott művet); hadnagy jelölt: dr. Vitányi Iván zászlós;
- IV. honvédkerületi parancsnok - Pozsony - ügyésze:
dr. Szabó György hadnagy százados; helyettese: dr. Óvádi Mihály hadnagy főhadnagy és dr. Keresztúri Márton István hadnagy főhadnagy; hadnagy jelöltek: Juhász Géza hadnagy, dr. Csűrös Elemér zászlós és Lasser Géza zászlós;
- V. honvédkerületi parancsnok - Kolozsvár - ügyésze:
dr. Apáthy Jenő hadnagy százados; helyettese: dr. Cseh Mihály hadnagy főhadnagy; hadnagy jelöltek: dr. Losonczy István zászlós, Várnai Andor főhadnagy, Puskás Tibor zászlós;
- VI. honvédkerületi parancsnok - Zágráb - ügyésze:
dr. Sárpy István hadnagy százados; helyettese: Borota Broniszlav hadnagy főhadnagy; hadnagy jelöltek: dr. Perényi Ernő zászlós, Igalits Milán zászlós, Proházka Erik zászlós, Szilványi Károly zászlós, dr. Haraszkievicz Károly hadnagy;
- 20. honvéd gyaloghadosztály - Nagyvárad - parancsnokának ügyésze:
dr. Nagy Géza hadnagy százados;
- 41. honvéd gyaloghadosztály - Budapest - parancsnokának ügyésze:
dr. Pillitz Antal hadnagy százados;
- 5. honvéd lovashadosztály - Budapest - parancsnokának ügyésze:
Szöllősi János hadnagy százados;

- 11. honvéd lovashadosztály - Debrecen -
parancsnokának ügyésze:
Mánya Márton hadbíró százados;
- csendőrség főfelügyelőjének ügyésze:
Erdélyi Sándor hadbíró őrnagy.

Ezek után vetődik fel az a kérdés, hogy az Osztrák-Magyar Monarchia közös hadseregéhez tartozó magyar alakulatok állományában szolgálatot teljesítő katonákkal szemben bűncselekmény elkövetése esetén milyen felhatalmazás alapján ki járhatott el, s tettükért melyik bíróság előtt feleltek.

A közös hadseregbe tartozó magyar katonákkal szemben lefolytatott büntetőeljárás szabályairól az 1912. évi XXXII. törvény rendelkezik. Ez a törvény majdnem szó szerint megegyezik a Kbp. szövegével, azzal az eltéréssel, hogy az illetékes parancsnokok mellé felveszi a matrózkar parancsnokát, valamint a tengerészeti parancsnokot. A bűnügyekben eljáró ügyész neve nem honvéd ügyész, hanem katonai ügyész volt, akit ha törzstiszt volt, akkor Ő Felsége, ha nem, akkor a hadügyminiszter nevezett ki. A legmagasabb ügyészi funkciót a katonai vezérügyész látta el, akit szintén Ő Felsége nevezett ki. A büntető bíráskodást a közös hadseregben a hadseregi bíróságok - dandárbíróság, hadosztálybíróság -, a haditengerészetnél a matrózkar bíróságok és a tengernagyi bíróság gyakorolták. A legmagasabb bírói fórum a legfelsőbb katonai törvényszék volt.

Természetesen ez a felosztás csak a közös hadsereg magyar alakulataira és a magyar haditengerészeti egységekre vonatkozott csak, ezért a törvény, mint illetékes parancsnokot a közös hadsereg főparancsnokát már nem ismerte.

Az eddig ismertetett katonai igazságügyi rendszer ebben a formában valójában csak az I. Világháború kitöréséig működött. A háborúban a honvéd bíráskodás nagy része a hadrakelt seregek egészen különleges szervezeteire szállt át. A mögöttes ország részben az újonnan felállított dandárbíróságok közül csak azok kezdték meg

működésüket, amelyek a hadosztálybíróságok székhelyein voltak elhelyezve. Ennek megfelelően a háború befejezéséig teljes körű honvéd ügyészi tevékenység csak az ország határain belül a hadosztálybíróságok mellé rendelt parancsnokságokon, elsősorban a honvédkerületeknél folyt.

A háborúban harcoló hadrakelt seregeknél indított és lefolytatott büntető eljárásokat a Kbp. a hadi viszonyoknak megfelelően a békeidőtől eltérően szabályozta, s a szabályzásnál döntő súllyal lépett előtérbe az a követelmény, hogy a büntető eljárásokat gyorsan folytassák le a lehető legkevesebb adminisztráció igénybevételével. Ezen – az általánostól eltérő – szabályok alkalmazására a csapatoknak a mozgósítási állomás elhagyásának időpontjától a leszerelés időpontjáig terjedő időszakban kerülhetett sor.

A hadrakelt seregeknél az illetékes parancsnok:

- a hadosztályparancsnok,
- a hadtestparancsnok,
- a hadseregparancsnok,
- a hadsereg hadtápparancsnokságának főnöke,
- a hadsereg főparancsnok.

Az illetékes parancsnokhoz büntetőeljárások lefolytatására nyomozásvezetői, tárgyalásvezetői és a honvéd ügyészi teendők ellátására honvéd igazságügyi tiszteket kellett beosztani. Az illetékes parancsnok ezen tisztek közül jelölte ki, hogy az adott esetben ki lesz a nyomozásvezető, ki a honvéd ügyész és ki a tárgyalásvezető. Szükség esetén az az igazságügyi tiszt is megbízható volt a tárgyalás vezetésével, aki a bűnügyben előzőleg a nyomozást vezette. Abban az esetben, ha az illetékes parancsnoknak nem állt rendelkezésére szakképzett igazságügyi tiszt, s esetleges hiányuk gátolta volna az ügyintézést, mind a nyomozásvezetői, mind a honvéd ügyészi, mind pedig a tárgyalásvezetői funkció ellátásával katonai állományú tiszteket is megbízhatott.

A hadrakelt seregeknél a büntetőeljárás lefolytatása egyszerűsített formában történt. Kerülve minden formaságot, az

illetékes parancsnok utasítására a nyomozást a nyomozásvezető - tehát nem honvéd ügyész - végezte. A nyomozások során csak a legszükségesebb nyomozási cselekményeket végezték el. A vádemelést az illetékes parancsnok parancssal rendelte el, s a parancsot ahhoz az igazságügyi tiszthez intézte, akit a vád képviselőjére honvéd ügyészül esetenként kijelölt. A vádemeléssel egy időben az illetékes parancsnok kijelölte azt az igazságügyi tisztet is, aki a főtárgyaláson tárgyalásvezetőként fog működni.

Az általában nem nyilvános bírósági tárgyalás szintén egyszerűsített formában az illetékes parancsnok utasítására összeülő tábori haditörvényszék előtt folyt. Ezek a háborúnak megfelelő mozgó haditörvényszékek az illetékes parancsnoksága szerint voltak megjelölve.

Az általuk hozott ítéletek ellen rendes perorvoslatnak nem volt helye. Az ítéletek csak akkor váltak jogerőssé, ha azokat az illetékes parancsnok megerősítette. A halálos ítéletet csak hadrakelt seregek legfőbb parancsnoka erősíthette meg.

Tudomásom szerint 1914 augusztusa és 1918 októbere között a hadrakelt seregeknél összesen 23 hadosztályparancsnoki vagy ennél magasabb szintű illetékes parancsnoknak volt joga katonáival szemben azok bűnügyében eljárni.

3. 1918 és 1920 között

Mint ismeretes 1918 októberében az Osztrák-Magyar Monarchia az antant hatalmaktól végleges vereséget szenvedett úgy, hogy területén – így Magyarországon sem – ellenséges katona nem állomásozott. Ezután kitört az őszirózsás forradalom. Október végén, illetve novemberben megalakult Nemzeti Tanácsok kiáltványai, a téves helyzetértékelés miatt a katonailag védtelen Magyarország területét megtámadó cseh és szerb csapatok hadműveletei, illetve Erdély egy részének a román csapatok által történt megszállása a történelmi Magyarország teljes összeomlásához vezetett. Az összeomlás következtében támadt zűrzavar a honvédelmi igazgatás területén is megmutatkozott. 1918 novemberében hozzávetőleg 700000,

decemberben további 500000 katonát szereltek le úgy, hogy fegyvereiket a frontról nem hozhatták be Magyarországra. 1918 végére csak 30000 katona maradt fegyverben. A honvédelmi, illetve később a hadügyminisztérium működött ugyan, de ez a működés csak formális volt, valójában a honvédelmi igazgatás is összeomlott. Jellemző az akkori állapotokra, hogy mindösszesen csak 9 napig – 1918. október 31. - november 8. – hivatalban lévő Linder Béla honvédelmi miniszter kinevezésekor kijelentette, hogy „Nem kell hadsereg többé. Soha többé nem akarok katonát látni.” Linder hadügyminiszter később sem tagadta meg teljes dilettantizmusán alapuló elveit. 1918. november 3-án napi parancsában ugyanis elrendelte, hogy a frontról hazatérő magyar katonák csak fegyver és felszerelés nélkül léphetnek az ország területére. Így az a helyzet állt elő, hogy a fegyver nélkül hazatért és leszerelt magyar katonák szétszéledtek, s ugyanakkor a monarchia volt hadseregének nem magyar részét az éppen ekkor alakuló utódállamok egyben tartották, s rövid idő alatt belőlük és a már meglévő csapataikból egy új, gyorsan bevethető, nemzeti-nacionalista hadsereget kovácsoltak össze. A Linder-féle parancs alapján Magyarország katonailag védtelen maradt, s nem csoda, hogy rövid pár hónapon belül a környező országok új hadseregei az ország nagy részét megszállták, s ezzel mintegy konkrét alapot adva különböző jegyzékek területi követeléseinek megfogalmazására, majd pedig a trianoni békediktátumnak az ország területét megcsonkító rendelkezéseire.

A megmaradt és szét nem széledt 30000 katona többsége a Budapesti Honvédkerület állományába tartozott, s csak ezen honvédkerület parancsnokának fennhatósága mellett működött honvéd ügyész, akinek a megnevezése 1918 végétől Budapesti Magyar Kerületparancsnokság katonai ügyésze volt. A honvéd koronaügyész neve legfelsőbb magyar katonai főügyészre változott. Természetesen a budapesti honvédkerület mellett működő honvédbíróságok is „magyar” megnevezést kaptak, s új megjelölésük a következő volt: Budapesti Magyar Hadosztálybíróság, illetve Budapesti Magyar Dandárbíróság. A legfelsőbb honvéd törvényszék

neve is megváltozott, és pedig Legfelsőbb Magyar Katonai Törvényszékre.

A csehszlovák hadsereg 1918. decemberében, a román pedig 1919. márciusában a már elfoglalt országrészek felől újabb támadást intézett Magyarország ellen. Ennek során újabb jelentős területeket szereztek meg, s 1919. március 20-án ezen megszerzett területek átadása érdekében az antant misszió budapesti vezetője a francia Vix alezredes jegyzéket nyújtott be a kormányhoz. A jegyzék hatására a kormány lemondott, s a hatalmat átadta az időközben egyesült kommunista és szociáldemokrata pártnak. Ennek eredményeként 1919. március 21-én kikiáltották a Tanácsköztársaságot, s forradalmi kormányzó tanács alakult. A forradalmi kormányzó tanács a jegyzékben foglaltakat visszautasította, s a külső támadások visszaverése érdekében hadseregszervezésbe kezdett.

A forradalmi kormányzó tanács 1919. április 12-én kiadta a LIII. számú rendeletét. A rendeletnek megfelelően forradalmi katonai törvényszékeket állítottak fel az újonnan megalakult, illetve alakuló hadosztályok és dandárok székhelyein. A katonai (honvéd) ügyész szerepét a vádbiztos vette át, akit a katonák a katonaviseltek, a munkások és a földművesek soraiból választottak. A vádbiztosi működés nem volt képesítéshez kötve.

A forradalmi katonai törvényszék csak katonával és annak parancsnokaival szemben járhatott el s csak azon bűncselekmények miatt, melyeket az említett LIII. számú rendelet felsorolt.

A Tanácsköztársaság által szervezett Vörös Hadsereg ellentámadásának – valójában honvédő háborújának – megindulásával 1919. május 7-től a harcoló alakulatoknál is működtek forradalmi katonai törvényszékek. A forradalmi katonai törvényszékek hatáskörébe tartozó ügyekben sem alakszerű nyomozó eljárásnak, sem vádirat benyújtásának nem volt helye. Az egész eljárás elejétől végéig félbeszakítás nélkül a katonai forradalmi törvényszék előtt folyt. A katonai ügyészi teendőket ellátó vádbiztos a vádat szóban adta elő, s a bizonyítékok előteremtéséről is ő gondoskodott. Indítványai megtétele, valamint a védő és vádlott utolsó szó jogán történő meghallgatása után a katonai törvényszék

ítéletet hozott, amely lehetett halálos is. Az ítéleteket azonnal végre kellett hajtani, ellenük nem volt jogorvoslat.

A forradalmi kormányzó tanács 1919. június 11-én kiadott CXV. számú rendelete lehetővé tette a katonai törvényszékek ítéleteinek megtámadását. Az ítéletek elleni panaszok elbírálására Budapesten felállították az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszéket. Panasszal csak a vádbiztos, a vádlott és a védője élhetett. A rendelet szerint az Országos Forradalmi Katonai Főtörvényszék mellett vádbiztos - fellebbviteli ügyész – nem működött, a panasz elintézésénél a bíróság eljárási szabályokhoz nem volt kötve.

A forradalmi katonai törvényszékek felállításáról és azok előtt folyó eljárásról szóló rendeletet a forradalmi kormányzó tanács 1919. május 17-i XCIV. sz. rendeletével módosította, melynek lényege az, hogy a vádbiztost ezentúl nem választották, hanem őt a hadügyi népbiztos nevezte ki.

A Kbp. alapján felállított korábbi honvéd bíróságok működése ez időben megszűnt, de szervezeti kereteik megmaradtak.

Miután az országot külső hatalmak megszállták, 1919. augusztus 6-án a Magyar Tanácsköztársaság forradalmi kormányzó tanácsa lemondott és a hatalmat a Peidl kormánynak adta át. Hat nappal később az ország vezetését a Friedrich kormány vette át. Mindkét kormány intézkedett a Vörös Hadsereg leszerelésére, s megszüntette a már augusztus 3-a óta működését felfüggesztő forradalmi katonai törvényszékeket, s kimondta, hogy a még megmaradt hadseregre az 1918. október 30-a előtti szabályok érvényesek.

Ezt megelőzően 1919. július 6-án Szegeden Horthy Miklós, mint az ottani Károlyi Gyula vezette kormány hadügyminisztere rendeletet adott ki a Nemzeti Hadsereg felállítására. A felhívás alapján mintegy 1000-1300 fő jelentkezett ebbe a hadseregbe. 1919. augusztus 19-én a nemzeti hadseregen belül létrehozták a fővezérséget, amely a hadügyminisztériumból kiválva önálló parancsnokságként működött. 1919. szeptember 1-jén katonai körletparancsnokságok néven újrászervezték az addig nem működő

honvéd kerület-parancsnokságokat. Ezek a parancsnokságok először Siófokon, Szombathelyen és Kaposváron, majd Szegeden és Miskolcon, november 1-jén Székesfehérváron alakultak meg. A budapesti katonai körletparancsnokság a román csapatok kivonulása után jött létre. A szerb csapatok kivonulása után a kaposvári körletparancsnokságot Pécsre helyezték.

Mind a körletparancsnokságokon, mind pedig a fővezérségen működött akkor katonai ügyésznek nevezett honvéd ügyész. A legfelsőbb honvéd törvényszék mellé rendelt honvéd koronaügyész neve először legfelsőbb katonai ügyészre, majd 1920. április 11-től katonai koronaügyészre változott. A honvéd bíróságok a katonai körletparancsnokságok székhelyén változatlan formában újra kezdték tevékenységüket. Ezek a névváltoztatások nem törvénymódosítással, hanem különböző rendelkezésekkel történtek. Ezen rendelkezések megváltoztatták az igazságügyi tisztek rendfokozati megnevezését is, s a hadbírói karba való tartozásra utalás a konkrét rendfokozat mögé került. Pl.: hadbíró ezredes helyett, ezredes hadbíró lett a rendfokozati megjelölés.

A honvéd (katonai) ügyészek a Kbp-ben meghatározott munkájukat a körletparancsnokok, a magasabb parancsnokok és a fővezérség irányítása mellett végezték. A fővezérség elnöki IV. (ügyészi) csoportja látta el a fővezérségen adódó jogi-igazgatási feladatokat, illetve e csoport felügyelte a körletparancsnokságokon működő katonai ügyészek tevékenységét. Ebből következően a katonai ügyészek sem maradhattak ki az 1919-1920. évi megtorlásokból, hisz az 5940/1919. ME. sz. rendelet alapján katonákkal és polgári személyekkel szemben folytatott és 1919. augusztus 12-én bevezetett gyorsított bűnvádi eljárások, valamint 1919. augusztus 20-án és szeptember 20-án, illetve a Nemzeti Hadseregnek Budapestre történő bevonulása után november 14-én bevezetett statáriális eljárások során a halálbüntetésekre vonatkozó indítványaik megtételekor irányadónak tekintették, s döntő súllyal vették figyelembe az akkor kiadott és a megtorlásokat célzó fővezérségi rendeleteket.

Itt kell megemlíteni ugyanakkor azt is, hogy a megtorlások során hozott halálos ítéletek, majd ennek kapcsán végrehajtott kivégzések döntő többsége minden eljárási formát – tehát katonai ügyészi tevékenységet is – nélkülöző, úgynevezett „népítélet” formájában történt.

A Nemzeti Hadsereg 1919. november végére 56000, 1920. februárjára 100000 főre duzzadt. Természetesen a 100000 fő nemcsak a csapatalakulatoknál tevékenykedett, hanem ebbe a létszámba tartoztak a katonai karhatalmi alakulatoknál, a polgárőrségnél, valamint a csendőrségnél, a határőrségnél és a vámőrségnél szolgálatot teljesítő katonák is.

A Nemzeti Hadsereg létszámának emelkedésével a katonai fegyelem erősen meglazult, a katonai körletparancsnokság székhelyein működő honvédbíróságoknak egyre több ügyben kellett eljárni. Ez maga után vonta azt is, hogy a katonai ügyészek munkája is megnőtt. Példaként említhetem, hogy a budapesti katonai körletparancsnokság katonai ügyésze 1920. február 23-a és július 22-e között összesen 492 tiszt ellen emelt vádat a Budapesti Hadosztálybíróságnál. A többi katonai körletparancsnokságokon működő katonai ügyészek ez időben az illetékes honvédbíróságok előtt 600-700 bűnügyben emeltek vádat, többségükben szökés, parancs iránti engedetlenség miatt.

A Nemzeti Hadsereget 1920. április 1-jén átszervezték, megszűnt a fővezérség, helyét a vezérkar vette át. Ez év április 20-ától a hadügyminisztérium neve Honvédelmi Minisztériumra változott és a minisztérium elnöki 13. osztálya vette át a katonai büntető igazságszolgáltatás irányítását.

4. 1920 és 1938 között

Magyarország vonatkozásában az első világháborút lezáró trianoni békeszerződést 1920. június 4-én írták alá. Rendelkezései katasztrofálisak voltak az országra nézve. A békeszerződés értelmében a történelmi Magyarország megszűnt, az ország területének 2/3-át elvesztette. Még ennél is súlyosabb

következménye volt viszont az, hogy rendelkezései következtében közel 3 millió magyar került a szomszédos országokba. A területvesztés, valamint a magyarság szükségtelen szétdarabolása már a békeszerződés megkötése pillanatában magában hordozta a szomszédokkal való ellenségeskedés csíráit.

A békeszerződés értelmében Magyarország hadseregének létszáma 35000 fő lehetett és ez a hadsereg vezérkarral nem rendelkezhetett. A békeszerződés megkötése után most már hivatalosan is megalakulhattak a katonai körletparancsnokságok, melyeket 1-től 7-ig számoztak, és a parancsnokságok elhelyezése alapján nevezték el őket, így az 1. számú Budapesten, a 2. számú Székesfehérváron, a 3. Szombathelyen, a 4. Pécsen, az 5. számú Szegeden, a 6. számú Debrecenben, a 7. számú Miskolcon alakult meg. A meglévő honvéd alakulatok személyi állománya ezen körletparancsnokságokhoz tartozott.

Bár a Kbp. nem módosult, de értelmezése szerint katonai ügyészek csak a körletparancsnokok mellett és a HM VI. osztálya mögé rejtett vezérkarnál működtek.

A honvéd bírósági rendszer sem változott, de a trianoni békekötés után egyenlőre a nemkívánatos félreértések elkerülése végett a hadosztály- és a dandárbírósági elnevezéseket meg kellett változtatni. 1921. február 16-án legfelsőbb elhatározással rendeleti úton a hadosztálybíróságok nevét katonai törvényszékekre, a dandárbíróságok nevét pedig katonai alsóbíróságokra változtatták azzal, hogy a katonai törvényszékek székhelyein - melyek tudvalevőleg a katonai körletparancsnokságok székhelyei voltak - kívül új katonai alsóbíróságok nem állíthatóak fel. Ennek két indoka volt. Egyik az, hogy azoknak a vétségeknek, amelyeket a törvény „dandárbíróság” elé utalt, legnagyobb része bírósági eljárás mellőzésével, fegyelmi úton is megtorolható volt, másik pedig az, hogy a dandárbíróságok melletti vádhatósági szervezet a hadbírói karba nem tartozó ügyészi tiszt működése a gyakorlatban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket.

A belügyminiszter és a honvédelmi miniszter által 1921-ben kiadott 5643. számú közös rendelet a csendőrség felügyeletét a két

minisztérium között megosztotta, s a csendőrséget a honvéd körletparancsnokságoknak megfelelően 7 kerületre osztotta fel. Büntetőjogi szempontból a csendőrök katonának minősültek. Az 1921. évi 6200. ME. sz. rendelet, a pénzügyi tárca keretében létrehozta a vámőrséget. A vámőrség tagjai a Nemzeti Hadsereg létszámából „kivezényelt” katonák voltak, s büntetőbíráskodás szempontjából ők is katonának minősültek. Mind a csendőrség, mind pedig a vámőrség tagjai által elkövetett bűncselekmények kivizsgálása vonatkozásában az illetékes parancsnoki jogkört a területileg illetékes katonai körletparancsnok gyakorolta. Természetesen ezt a feladatot a hozzá beosztott katonai ügyész útján látta el.

Ez időben a katonai ügyészi munkát a Nemzeti Hadseregbe újonnan felvett és kinevezett igazságügyi tisztek végezték, mert 1921. november 1-ei hatállyal az első honvéd ügyészi kinevezések felsorolásakor bemutatott akkori honvéd ügyészeket kivétel nélkül nyugállományba helyezték. Később közülük többen visszakerültek a honvédséghez. 1921. december 30-án hirdették ki a magyar királyi honvédségről szóló 1921. évi XLIX. törvényt. A törvény a kihirdetés napján lépett hatályba. Alapvető rendelkezései a trianoni békeszerződésben foglaltaknak megfelelően határozta meg a m.kir. honvédség rendeltetését, létszámát, személyügyi viszonyait. Ennek megfelelően a katonai körletparancsnokságokon szolgálatot teljesítő katonai ügyészek, hogy ne terheljék a "harcos" katonák létszámát - hisz az 35000 főben volt meghatározva -, a törvény 41. §-a értelmében az igazgatási alkalmazottak kategóriájába kerültek. A közigazgatási alkalmazottakra - így az ügyészekre is - személyügyi, fegyelmi, büntetőjogi tekintetben a honvédség tagjaira fennálló szabályokat kellett alkalmazni. A közigazgatási alkalmazottak valójában fegyver nélküli hadseregi alkalmazottak voltak. Ebbe a kategóriába egyébként 2583 tiszt tartozott.

A honvédelmi miniszter 1922. január 16-án elrendelte, hogy a fegyveres erőkhöz tartozó minden csapatot, intézményt és egyéb alakulatot a m.kir. honvéd névvel jelöljenek meg. A katonai körletparancsnokságok ettől kezdve a m.kir. körletparancsnokság

nevet viselték. A névváltoztatás természetesen érintette a katonai igazságszolgáltatást is. A katonai törvényszékből és a katonai alsóbíróságból honvédtörvényszék, illetve honvéd alsóbíróság lett. A katonai ügyészből és a katonai koronaügyészből ismét honvéd ügyész, illetve honvéd koronaügyész lett. A m.kir. honvédségről szóló törvényt 1922. február 22-én módosították. A módosításnak megfelelően a honvédelmi miniszter 5000/1922. számú körrendeletében az eddigi fegyver nélküli alkalmazottakat - így az összes igazságügyi tisztet - rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottnak minősítette.

A rangosztályok a közvetkezők voltak:

- vezértanácsnok-bíró (ügyész) IV. rangosztály, tábornoki rangnak felelt meg;
- főtanácsnok-bíró (ügyész) V. rangosztály, ezredesnek felelt meg;
- tanácsnok-bíró (ügyész) VI. rangosztály, alezredesnek felelt meg;
- altanácsnok-bíró (ügyész) VII. rangosztály, őrnagynak felelt meg;
- főelőadó-bíró (ügyész) VIII. rangosztály, századosnak felelt meg;
- előadó-bíró (ügyész) IX. rangosztály, főhadnagynak felelt meg.

A trianoni békeszerződés rendelkezéseit szem előtt tartva, 1923. nyarára kialakult a m.kir. honvédség szervezete. Az 1923. június 16-án a honvédelmi miniszter által kiadott 12000/Eln.1. számú körrendelet megállapította, hogy a m.kir. honvédség csapatalakulatokból, továbbá hatóságokból és intézetekből; személyi állománya pedig katonákból - 1750 tiszt, 2324 tiszthelyettes, 30916 közlegény - és honvédségi közalkalmazottakból - 1300 fő - áll.

A csapatalakulatok magasabb egységei a vegyesdandár parancsnokságok lettek. Ennek megfelelően 1923. augusztus 1-jén a 7 honvéd körletparancsnokság székhelyén ugyanazzal a számozással megalakultak a vegyesdandár parancsnokságok. Egy-egy

vegyesdandár parancsnokság törzsének személyi állománya 10 tisztből, 6 közkatonából és 8 rangosztályba sorolt honvéd közigazgatási alkalmazottból állt. A közigazgatási alkalmazottak V-VIII. rangosztályba voltak sorolva. A honvéd ügyészek a VIII. rangosztályba kerültek, az ügyészhelyettesek pedig a IX. rangosztályba.

A honvédelmi minisztérium katonai igazságszolgáltatást irányító elnöki 13. osztályán is kivétel nélkül rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottak tevékenykedtek, az osztályvezető vezértanácsnok-bírói címmel rendelkezett. Az osztályvezető beosztásának említésekor mellőzték azt a megállapítást, hogy ő egyben a honvéd igazságügyi tisztikar (hadbírói kar) főnöke is. Mivel a csapatalakulatok legmagasabb egysége a vegyesdandár parancsnokság volt, így értelemszerűen a hatályban lévő Kbp. szerint az illetékes parancsnoki jogkört a vegyesdandár parancsnok gyakorolta. Ez gyakorlatilag - mivel a háború előtti dandárok már nem működtek - egy, a Kbp. szerinti összevont hadosztálydandárparancsnoki jogkörnek felelt meg.

A minisztériumban működő hadsereg főparancsnoknak is volt illetékes parancsnoki jogköre azon katonákkal szemben, akik nem tartoztak valamelyik vegyesdandár parancsnokság személyi állományába.

Mivel a Kbp-t e tekintetben az 1914-ben történt hatálybalépés óta nem módosították, így az illetékes parancsnokok – vegyesdandár parancsnok, hadsereg főparancsnok – a büntető eljárások során jogait az alárendeltségükbe tartozó honvéd ügyész útján gyakorolták. A vegyesdandár parancsnokok, mint illetékes parancsnokok a székhelyeiken működő honvéd bírósághoz, a hadsereg főparancsnoka pedig mint illetékes parancsnok a Budapesti Hadosztálybírósághoz volt utalva.

Mint már arra a korábbiakban utaltam, 1921. februárjában a külföldi hatalmak részéről történő esetleges félreértések elkerülése végett, a honvédbíróságok elnevezését megváltoztatták a hadosztálybíróságok nevét katonai törvényszékre, a dandárbíróságokét pedig katonai alsóbíróságra. 1922. januárjában a

"katonai"-ból ismét "honvéd" lett, így 1925. áprilisáig a katonai igazságszolgáltatás területén honvéd törvényszékek és honvéd alsóbíróságok működtek, kerülve egy-egy csapattestire vonatkozó megnevezést.

Az 1925. május 30-án hatályba lépő 1925. évi XIII. törvénycikk a fentieket figyelembe véve módosította a honvédség igazságügyi szervezetét. A törvény szerint a Kbp. által - de csak is a Kbp. által - eddig ismert dandárbíróságokat megszüntették és a katonai bűnvádi perrendtartásnak minden, kizárólag a dandárbíróság szervezetére, megalakítására és eljárására, valamint a hozzá utalt illetékes parancsnokra és az ügyészi tisztre, továbbá ezek eljárására vonatkozó rendelkezéseit hatályon kívül helyezték. A hadosztálybíróság elnevezés helyébe most már hivatalosan is a honvéd törvényszék elnevezés lépett. Mivel hadosztálybíróságok csak a vegyesdandár parancsnokságok székhelyein működtek, így értelemszerűen a honvéd törvényszékek is a vegyesdandár parancsnokságok székhelyein folytatták tovább működésüket. A honvédség főparancsnoka, mint illetékes parancsnok az 1. Budapesti Vegyesdandárparancsnokság mellett működő honvéd törvényszékhez volt utalva.

A honvéd ügyész helyzetén e törvény nem változtatott, illetve áttételesen hatáskörét bővítette azzal, hogy az eddig nagy ritkán az ügyészi tiszt által gyakorolt jogkör is a honvéd ügyészre szállt, aki továbbra is rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottként tevékenykedett az illetékes vegyesdandár-parancsnokának alárendeltségében.

Hosszan tartó - 1921-től - előkészületi munka utána az Országgyűlés 1930-ban elfogadta a Katonai Büntető Törvénykönyvről - Kbtbk. - szóló II. törvényt. E törvény váltotta fel a közjog által soha el nem ismert, 1855-ben kiadott osztrák katonai büntető törvénykönyvet. A törvény életbeléptetéséről szóló 1930. évi III. tv. a hűtlenség büntette és vétsége vonatkozásában módosította a Büntető Törvénykönyvről szóló 1878. évi V. törvényt, valamint egyes eljárási cselekmények vonatkozásában a katonai bűnvádi perrendtartásról szóló törvény rendelkezéseit.

Ennek megfelelően megállapította, hogy illetékes parancsnoki jogkörrel a vegyesdandár parancsnoka, illetve a honvédség főparancsnoka rendelkezett. Az illetékes parancsnok jogait kizárólag a honvédség főparancsnoka gyakorolta, ha az elkövető az 1930. évi III. törvény 60-68. §-aiba ütköző hűtlenség büntetetté vagy vétségét katonai titok tekintetében követte el.

Az illetékes parancsnokok mellett a Kbp-nek megfelelően továbbra is működtek honvéd ügyészek. Az illetékes parancsnok nevében ők végezték a bünvádi eljárás keretében a nyomozást, illetőleg az illetékes parancsnok utasítása alapján a vádemelést.

Az illetékes parancsnokok között a törvény nem sorolta fel a folyami erők szemlélőjét, a csendőrség főfelügyelőjét, a csendőrkerületek parancsnokát, a vám (határőr) kerületek parancsnokát, mert ezeket a parancsnokokat a trianoni békediktátum írásos rendelkezései katonai parancsnoknak nem ismerte el. Annak ellenére, hogy ezen parancsnokoknak a törvény nem biztosított illetékes parancsnoki jogkört, a békediktátumot figyelmen kívül hagyva, rejtve mégis eljártak alárendeltjeik bűnügyeiben, sőt honvéd ügyésszel is rendelkeztek.

A Szövetséges Katonai Ellenőrző Bizottság működését 1927-ben befejezte. Ettől kezdve titokban ugyan, de megindult a hadsereg hadrendjének átszervezése. A csendőrségnél, a rendőrségnél, a vámőrségnél, a határőrségnél, a folyami őrségnél, valamint a légügyi hivatalnál rejtett alakulatokat, csapatrészeket állítottak fel, s ezen alakulatok létszáma 1930-ra 20385 fővel, 1932-33-ban 33000 fővel, 1938-ra 50000 fővel haladta meg a trianoni békeszerződésben megállapított 35000 fős létszámot. A honvéd ügyészek helyzete és szerepe az eltelt évek alatt ugyanakkor semmit nem változott. A csapatoknál illetékes parancsnoki jogköre továbbra is a vegyesdandár parancsnoknak, illetve a honvédség parancsnokának volt, s a hozzájuk beosztott ügyészek közigazgatási alkalmazottként látták el feladataikat.

A honvédség főparancsnokának ügyésze 1927 és 1934 között dr. Ribiczey József főtanácsnok ügyész volt. Őt e beosztásban dr. Karsai Krantz Dezső ezredes hadbíró követte. A honvéd

koronaügyész teendőit pedig 1926-tól dr. Kraus Kálmán főtanácsnok ügyész, 1934-től 1936. május 1-éig dr. Ribiczey József ezredes hadbíró, 1939-ig pedig dr. Karkis Kornél ezredes hadbíró látták el.

A katonai büntető igazságszolgáltatás egészét továbbra is a HM elnöki D osztály II. csoportfőnöki 13. osztálya, később az elnöki B csoport 13. osztálya szervezte és irányította. Az osztályt 1927-től 1935-ig dr. Németh Alajos vezértanácsnok bíró vezette.

A rangosztályba sorolt közigazgatási alkalmazottak közül 1934-ben a honvéd igazságügyi tisztek kiváltak, s a katonaaállományon kívüli tisztek csoportjába kerültek. Ezzel visszanyerték régi rendfokozataikat is: úgymint tábornok hadbíró, ezredes hadbíró stb.

1936-ban mind a honvédelmi minisztérium elnöki B csoport 13. osztálya élén, mind pedig a honvédség főparancsnoka ügyészenek személyét illetően változás történt. 1936 és 1937 között az osztályvezető és egyben a hadbírói tiszti kar főnöke dr. Szentei László tábornok hadbíró lett. A honvédség főparancsnoka ügyészenek teendőit 1936-ban dr. Démy Gerő Mihály ezredes hadbíró, 1937 és 1939 között dr. Moesz Károly alezredes hadbíró látta el. A honvéd koronaügyész 1939-től dr. Karsai Krantz Dezső ezredes hadbíró volt.

A honvédség fejlesztésének megfelelően 1938. október 1-jén a vegyesdandár parancsnokságok székhelyeiken hadtestparancsnokságokká alakultak át. Természetesen a hadtestparancsnokok illetékes parancsnoki jogkörrel rendelkeztek. A hadtestek száma 1940-re 10-re emelkedett a már meglévő 7 hadtest mellé, a revízió folytán Magyarországhoz visszacsatolt országrészekben 1939-ben felállították Kassán a VIII. és 1940-ben Kolozsváron a IX. hadtestet. Emellett 1940 tavaszán Szolnokon megalakult az ún. gyorshadtest is. 1938. október 1-jén a csendőrség, 1939-ben a határőrség teljes személyi állománya visszakerült a honvédelmi minisztérium kötelékébe. 1938-ban megalakult a m.kir. légierőparancsnokság.

1939. októberében három hadsereg parancsnokságot állítottak fel, ezek a hadsereg parancsnokságok fogták össze a hadtesteket. A

hadsereg parancsnokok nem rendelkeztek illetékes parancsnoki jogkörrel. Természetesen mind Kassán, mind pedig Kolozsváron az új hadtestparancsnokság mellett egy-egy honvéd törvényszék is létrejött.

A HM elnöki 13. osztályának élén is változás történt. 1938-tól az osztályt 1942. augusztus 1-jéig dr. Ambrózy Árpád tábornok hadbíró vezette. A honvédség főparancsnoka ügyészének teendőit 1940-tól dr. Szücs Sándor ezredes hadbíró látta el.

A honvédség főparancsnoksága 1940. március 1-jén megszűnt, helyét a honvéd vezérkar vette át. A honvédség főparancsnokának jogai, így illetékes parancsnoki jogköre is a honvéd vezérkar főnökére szálltak át.

A honvédelmi minisztériumnak, valamint a honvédség felső vezetésének a honvédelemről szóló 1939. évi II. törvény alapján történt átszervezése következtében beállott változásokra tekintettel, illetve amiatt, hogy most már meg lehetett nevezni azokat az illetékes parancsnokokat is, akiknek katonai parancsnoki minőségét a trianoni békediktátum nem ismerte el, az 1940. évi IX. törvény 4. §-a módosította az 1930. évi III. törvény 9. §-át, s megállapította, hogy a katonai bünvádi eljárás területén illetékes parancsnoki jogkörrel rendelkeznek:

- - a honvéd vezérkar főnöke;
- - a hadtestparancsnokok;
- - a honvéd légierő parancsnoka;
- - a honvéd folyami erők parancsnoka;
- - a csendőrség felügyelője
- - a csendőrkerület parancsnokok.

Az illetékes parancsnok jogait kizárólag a honvéd vezérkar főnöke gyakorolta, ha az 1930. évi III. törvény 60-68. §-ába ütköző hűtlenség büntettét és vétségét az elkövető valamelyik katonai titok tekintetében valósította meg.

Az illetékes parancsnokok a nekik szolgálatilag alárendelt katonákkal, illetőleg csendőrökkel szemben jártak el. A honvéd

vezérkar főnöke illetékes parancsnoki jogkörének személyi terjedelme a következő volt; a m.kir. honvéd vezérkar főnöke járt el

- helyettese;
- saját törzse;
- az alá rendelt csoportok és osztályok állományába tartozó személyek;
- a hadseregparancsnokok;
- a hadtestparancsnokok és a gyorshadtestparancsnokok;
- a légierők parancsnoka;
- a folyamierők parancsnoka;
- a gyakorló- és kiképző táborok parancsnokai;
- a m.kir. honvéd Hadiakadémia parancsnoka;
- a m.kir. honvéd Térképészeti Intézet parancsnoka;
- a m.kir. Hadilevéltár parancsnoka;
- a m.kir. Hadimúzeum parancsnoka;
- a m.kir. honvéd Haditechnikai Intézet parancsnoka;
- a tábornoki becsületügyi választmány tagjai;
- a m.kir. honvédelmi minisztérium állományába tartozók;
- valamennyi hadbíró és hadbírójelölt;
- a kormányzó főhadsegéde és katonai irodája főnöke;
- legfelső honvédelmi tanács vezértitkára;
- a m.kir. csendőrség felügyelője;
- a m.kir. honvéd Központi Átvételi Bizottság elnöke;
- a katonai attachék

által esetlegesen megvalósított bűncselekmények bűnvádi üldözése során.

Ismételten hangsúlyozni kell, hogy a bűnvádi eljárások kapcsán az illetékes parancsnokoknak biztosított jogokat a hozzájuk beosztott honvéd ügyészeket keresztül gyakorolták.

A hadtestparancsnokok és a csendőr kerületparancsnokok, mint illetékes parancsnokok a székhelyükön működő honvéd törvényszékekhez voltak utalva. A honvéd légierő parancsnoka és

honvéd folyami erők parancsnoka, mint illetékes parancsnok ahhoz a honvéd törvényszékhez volt utalva, mely honvéd törvényszék illetékességi területén a bűncselekmény megvalósult. A honvéd vezérkar főnöke mint illetékes parancsnok a Budapesti Honvéd Törvényszékhez volt utalva.

5. 1938 és 1946 között

A Trianonban kötött béke revíziójaként az I. és a II. bécsi döntés - 1938. november 2. és 1940. augusztus 30. - következtében jelentős magyar területek kerültek vissza az országhoz. A visszacsatolt területekre a magyar honvédség alakulatai vonultak be. 1940. szeptember 1-jén a hadseregfejlesztés következtében a honvédség létszáma jelentősen megemelkedett, s mintegy 550000 főt tett ki. E létszámnövekedés természetesen maga után vonta a honvéd igazságügyi tisztek számának növekedését is. 1940-ben például 17 hadbíró jelölt kapott hadbírói kinevezést, 1941-ben 22 jogászt neveztek ki tartalékos hadbíró főhadnaggyá. A 113622/eln. 13-1940. számú minisztériumi körrendelet ugyanakkor előírta, hogy a hiányok pótlására a I. hadtestnél 10, a többi hadtest pedig 5-5 tartalékos jogászt kell évente behívni 2 hónapos tartalékos hadbírói kiképzésre.

1940. őszén a honvéd koronaügyész dr. Kassai-Krantz Dezső ezredes hadbíró volt. A hadsereg főparancsnokának megszűnt szolgálati helyét és jogkörét átvevő vezérkari főnök ügyészének teendőit pedig továbbra is dr. Szűcs Sándor ezredes hadbíró látta el.

A német csapatok támadása után 1941. április 11-től Magyarország is részt vett Jugoszlávia megszállásában, csapatai bevonultak a Duna-Tisza közti területre, Bácskába. A bevonulást megelőzően 1941. április 9-én a m.kir. minisztérium a 2730/1941. ME. számú rendeletében elrendelte, hogy 1941. április 12-től a honvéd bíraskodás egész területén a háború idejére szóló büntetőjogi rendelkezéseket kell alkalmazni. Ez annyit jelentett, hogy mind a hadrakelt seregeknél, mind pedig a hátorszámban a honvéd büntető bíraskodásban a katonai bűnvádi perrendtartásnak a hadrakelt

seregek számára szóló szabályokat, illetve e szabályokat módosító 2750/1941. ME. számú rendeletben előírtakat kellett alkalmazni. Ennek megfelelően a honvéd törvényszékek működése megszűnt, helyettük a Kbp-nek megfelelően haditörvényszékek alakultak. A büntetőeljárás lefolytatása egyszerűsített formában történt. Az illetékes parancsnokok a rendelkezésükre álló igazságügyi tisztek közül jelölték ki a nyomozásvezetőt, majd az utasításukra összeülő haditörvényszék tárgyalásvezetőjét. Szükség esetén az az igazságügyi tiszt is kinevezhető volt tárgyalásvezetőnek, aki a bűnygyben nyomozásvezetőként működött. A tárgyalás nem volt nyilvános, s a haditörvényszék ítélete ellen rendes perorvoslatnak nem volt helye. Az illetékes parancsnoknak kegyelmezési joga volt, azaz a kiszabott büntetést elengedhette, illetőleg eltörölhette.

Ugyancsak 1941. április 9-én a 2740/1941. ME. számú rendelettel polgári egyéneket is honvéd büntető bírászkodás hatálya alá helyeztek, ha azok a rendeletben felsorolt, többnyire a katonai érdekeket sértő bűncselekményt pl. hűtlenség, követtek el.

1941. április 10-én a katonai büntető bírászkodás körében rögtönbírászkodást is bevezettek.

1941. áprilisában tehát a honvéd büntető bírászkodás területén csak különös és különleges szabályok érvényesültek, így ez időben klasszikus értelemben vett honvéd ügyészi tevékenységről nem beszélhetünk. A katonai parancsnokok, mint illetékes parancsnokok csaknem korlátlan hatalommal rendelkeztek a bűnvádi eljárás lefolytatását illetően. Sőt azzal, hogy az államfő részükre biztosította a büntetésnek kegyelemből való elengedésének, illetőleg enyhítésének a jogát, gyakorlatilag bírói felsőbbbségi jogot – jus gladii et agritiani – is biztosított részükre.

A visszacsatolt területeken folytatott hadműveletek befejezése után 1941. május 20-án a m.kir. minisztérium a 3750/1941. ME. számú rendeletében május 25-ei hatállyal visszavonta a háború idejére szóló különös büntetőjogi rendelkezések alkalmazásáról szóló 2730/1941. ME. számú rendeletet azzal, hogy azokat csak a mozgósított seregtesteknél és a katonai közigazgatás alatt álló területeken indított büntetőeljárások során lehet csak alkalmazni.

Emellett polgári személyeknek a honvéd büntetőbíráskodás hatálya alá tartozását megszüntette.

Ennek megfelelően a honvéd vezérkar főnökének ügyésze, a hadtestparancsnokok ügyészei, a légielő parancsnokának ügyésze, a csendőrség felügyelőjének ügyésze és a csendőrkerületi parancsnokok ügyészei működésüket 1941. május 26-án újból megkezdték a Kbp-nek a béke idejére vonatkozó szabályai szerint. Természetesen ez időtől kezdve a honvéd törvényszékek működése is megkezdődött.

1941. április 1-jétől a honvéd koronaügyészi teendőket dr. Karsai Krantz Dezső ezredes hadbírótól, dr. Ugrik Kálmán ezredes hadbíró vette át. A honvéd vezérkar főnökének ügyésze továbbra is dr. Szűcs Sándor ezredes hadbíró volt, akit e munkában a hozzá beosztott honvéd ügyészek segítettek. Köztük volt dr. Babos József hadbíró alezredes is, aki 1945. tavaszán az újjá alakult honvédelmi minisztériumban ezredesi rendfokozatban elsőként látta el az igazságügyi csoportfőnöki beosztást, és így egyben ő volt a hadbírói kar főnöke.

A Szovjetunió elleni hadbalépés után 1941. június 1-jén a 4850/1941. ME. számú rendelet ismét honvéd büntetőbíráskodás hatálya alá rendelte azokat a polgári személyeket, akik a rendeletben meghatározott bűncselekményeket valósították meg, például: a hűtlenség.

A hadbalépő honvéd alakulatoknál a lefolytatott büntetőeljárások során természetesen a Kbp-nek a hadrakelt seregek számára szóló eljárási szabályait kellett alkalmazni, melyeket az 1930. évi III. tv. 50-56. §-ai, a 2750/1941. ME. számú, a 3750/1941. ME. számú és a 4850/1941. ME. számú rendeletek rendelkezései egészítették ki. Ezek a kiegészítő rendelkezések a Kbp. szabályai alkalmazását még tovább egyszerűsítették azzal többek között, hogy az illetékes parancsnoknak joga volt fegyelmi úton megtorolni büntetettek is, illetőleg vétség esetén a haditörvényszék helyett egyesbíró járhatott el. Természetesen az illetékes parancsnok volt továbbra is "ura" az egész büntetőeljárásnak, s a hozzá beosztott igazságügyi tisztek közül, ha ilyen nem állt rendelkezésre a katonai

állományú tisztek közül továbbra is ő jelölte ki, hogy ki lesz a nyomozásvezető, a vádló, illetve a tárgyalásvezető. A haditörvényszék elnöke mindig katonaállományú - nem igazságügyi - személy volt.

A 7650/1941. ME. számú rendeletben 1941. október 30-án az 1878. évi V. tv. III. fejezetében, illetve az 1930. évi III. törvénycikk 59. §-ában meghatározott hűtlenség büntette miatti bűnvádi üldözéssel kapcsolatos illetékes parancsnoki jogokkal kizárólag a m.kir. honvéd vezérkar főnökét ruházták fel.

E bűncselekmény miatt indult bűnvádi eljárás lefolytatásakor még akkor is, ha arra a hátszágban került sor, a Kbp-nek a hadrakelt seregek számára szóló szabályait kellett alkalmazni a 2750/1941. ME szám alatt kibocsátott minisztériumi rendeletben foglalt kiegészítésekkel.

Mindez annyit jelentett, hogy a honvéd vezérkar főnöke, mint illetékes parancsnok által elrendelt egyszerűsített formájú nyomozóeljárás lefolytatása után, az ő írásbeli parancsára a hozzá beosztott honvéd ügyész által benyújtott vádindítványt, szintén az ő "meghívására" összeülő haditörvényszék bírálta el, s hozott az ügyben ítéletet. Az ítéletet a honvéd vezérkar főnöke látta el záradékkal, illetve ő élhetett a büntetés kegyelemből történő elengedésének és enyhítésének jogával is. Az ítélet ellen rendes perorvoslatnak nem volt helye.

Ilyen hatalomkoncentrációra az újabb kori magyar igazságszolgáltatás történetében nem volt példa.

Mivel a haditörvényszék által hozott határozatokat az illetékes parancsnokhoz beosztott legidősebb hadbíró bocsátotta ki, ezért ezeket a határozatokat ama parancsnokság "bíróságától" eredőként kellett megjelölni, mely parancsnokság élén az illetékes parancsnok - jelen esetben a honvéd vezérkar főnöke állt. Ezért hívták ezt a tábori haditörvényszéket a vezérkari főnök különbíróságának.

Érdekességként említem meg, hogy az 1941. szeptember 6-án a honvéd vezérkar főnökévé kinevezett Szombathelyi Ferenc vezérezredes működése idejének kezdetén - 1941. október 30-án -

felállított vezérkari főnök különbíróháza elé került két esetben ő maga is, amikor is - nyugdíjazása után - 1944. októberében, majd novemberében a "háború szabotálásáért" e bíróság elé állították.

Itt kell megjegyezni, hogy a hűtlenség büntetének és vétségének az 1930. évi III. tv. 60-68. §-aiban – tehát nem az 59. §-ban – meghatározott változatának elkövetése esetén az illetékes parancsnoki jogokat az 1940. évi IX. tv. 4. §-a szerint kizárólagos joggal szintén a honvéd vezérkar főnöke gyakorolta, de ilyen esetben a Budapesti Honvéd Törvényszékhez volt utalva. Ezekben az ügyekben az eljárást a Kbp. rendes szabályai szerint kellett folytatni.

A honvéd vezérkar főnökének különbíróháza 1945. június 8-án szűnt meg.

Az 50000/Eln.o-1941. számú HM körrendelet 1941. július 1-jétől megváltoztatta, illetőleg átrendezte a m.kir. honvédségnél szolgálatot teljesítő katonák állománycsoportjait és megváltoztatta a tábournoki rendfokozatokat. A rendelkezéseknek megfelelően a hadbírák a I. Állományfőcsoport B) Állománycsoportjának 5. állománycsoportjába kerültek. A tábournokok eddigi megnevezése - tábornagy, gyalogsági tábornok, lovassági tábornok, tüzérségi tábornok, táborszernagy, altábornagy, tábornok - megváltozott, s ettől az időtől fogva a tábornokok a következő rendfokozattal rendelkeztek: tábornagy, vezérezredes, altábornagy, vezérőrnagy.

A hadbírák állománycsoportjában a legmagasabban elérhető rendfokozat a vezérőrnagy volt. A hadbírák - így a honvéd ügyészek - rendfokozati megnevezése annyiban változott, hogy a "hadbírói" jelölés a rendfokozat elé került.

Az 1942. és 1943. év a honvéd ügyész munkájában változást nem hozott. 1942. augusztus 1-jétől a honvédelmi minisztérium 13. osztályának vezetését dr. Ambrózy Árpád tábornok hadbírótól - 1941-től hadbíró vezérőrnagytól - dr. Cseh Mihály hadbíró vezérőrnagy vette át. Ezt a feladatot ő látta el a háború végéig. A honvéd koronaügyész 1942-től dr. Levente Nándor hadbíró ezredes volt. Őt 1943-ban - a háború végéig - dr. Sillay Aladár hadbíró ezredes, később hadbíró vezérőrnagy követte ezen a poszton. A

honvéd vezérkar főnöke ügyészének teendőit továbbra is dr. Szűcs Sándor hadbíró ezredes látta el.

1944. május 1-jén - mintegy összefoglalva az eddigi hasonló rendelkezéseket - hatályba lépett a hadrakelt seregeknél követendő bűnvádi eljárás szabályairól szóló 1420/1944. ME. számú rendelet, rövidítve a Hsbp. Ez a rendelet hatályon kívül helyezte a Kbp-nek a hadrakelt seregeknél követendő eljárási szabályait, s az új szabályokon túl a háború idejére szóló egyéb büntetőjogi rendelkezéseket is tartalmazott. A rendelet megállapította, hogy a hadrakelt seregeknél az illetékes parancsnoki jogkört:

- a hadrakelt seregek főparancsnoka;
- a hadrakelt seregek seregtestparancsnoka, illetve
- az a katonai parancsnok, akit ilyen joggal a hadrakelt seregek főparancsnoka felruházott gyakorolta.

Az illetékes parancsnokok a bűnvádi eljárások során a nekik biztosított jogokat a hozzájuk beosztott hadbírókon keresztül gyakorolták. A régi gyakorlatnak megfelelően az illetékes parancsnok jelölte ki azt a hadbíró, aki a nyomozást vezette, az ő rendelkezésére ült össze a haditörvényszék, s a hadbírák közül ő rendelte ki a tárgyalásvezetőt. A haditörvényszék elnöke mindig katonaaállományú - nem igazságügyi - személy volt. A haditörvényszék ítélete ellen továbbra sem volt rendes perorvoslatnak helye.

A 2980/1944. ME. számú rendelet 1944. augusztus 18-án - szeptember 1-jei hatállyal - a honvéd bíraskodás egész területére elrendelte a hadrakelt seregeknél követett bűnvádi eljárás szabályainak alkalmazását. Ez annyit jelentett, hogy a hadrakelt seregeknél hatályban lévő eljárási szabályokat kellett alkalmazni a hátszágban is, azzal a különbséggel, hogy a hadművelleti területen elfoglalt honvéd vezérkar főnöke helyett az országos katonai főparancsnok, a honvéd légierő parancsnoka helyett az országos repülőparancsnok, a honvéd hadtestparancsnok helyett a honvédkerületi parancsnokok gyakorolták az illetékes parancsnoki jogokat. A rendelet szerint a Kbp. 30. §-ára hivatkozva az államfő

katonai irodájának főnöke is illetékes parancsnoki jogkört kapott a neki katonailag alárendelt m.kir. testőrség és a m.kir. koronaőrseg tisztii és legénységi állománya vonatkozásában.

A honvéd kerületparancsnokok illetékes parancsnoki jogköre azon katonai személyekre terjedt ki, akik nem tartoztak valamelyik katonai parancsnokság illetékessége alá.

Az említett illetékes parancsnokokhoz természetesen szükséges számban hadbírákat osztottak be, s közülük az illetékes parancsnok jelölte ki azt a hadbíró, aki az eljárások során ügyészi teendőt fog ellátni.

Az államfő katonai irodájának főnöke honvéd ügyésszel nem rendelkezett, hanem az általa indított ügyekben a honvéd ügyészi teendőket a katonai főparancsnok ügyésze látta el.

A honvéd vezérkar főnökének a 7650/1941. ME. számú rendeletben biztosított és a hűtlenség büntettének üldözésére vonatkozó jogai változatlanok maradtak.

A honvéd igazságügyi személyzet a mozgósított hátszágban az országos katonai főparancsnoknak volt alárendelve.

A hadszíntérre elvonuló hadtestek székhelyein a hátszágban tovább működő honvédkerületek parancsnokságai mellett honvédbíróságokat állítottak fel, de megnevezésük nem a béke idején használatos honvéd törvényszék volt, hanem "honvédkerületi parancsnokság bírósága".

Mindezekre tekintettel tehát a hadrakelt seregeknél tábori bíróságok, a hátszágban honvédkerületi bíróságok működtek a hadrakelt seregekre vonatkozó büntető eljárási szabályok szerint. Sem a tábori bíróságok, sem a honvédkerületi bíróságok ítéletei ellen nem lehetett rendes perorvoslatot - felfolyamodás, fellebbezés, semmisségi panasz - benyújtani. Amennyiben az illetékes parancsnok az eljárást, vagy az ítéletet törvényellenesnek, illetve a kiszabott ítéletet aránytalanul enyhének, vagy súlyosnak tartotta, az ítéletet az iratokkal együtt - a nevében a hozzá beosztott hadbíró (ügyész) által készített véleménnyel - a hadrakelt seregek legfőbb parancsnokához terjesztette fel, aki ezek után szintén a hozzá beosztott hadbíró (ügyész) véleményének meghallgatása után döntött

az ítélet megerősítéséről, vagy feloldásáról. Az ítélet feloldása annyit jelentett, hogy amennyiben a legfőbb parancsnok az eljárás során törvénysértést tapasztalt, az ítélő bíróságot új eljárásra, vagy új határozathozatalra utasította.

Mindezen szabályok alkalmazása mellett az elítélt, vagy képviselője a honvédelmi minisztertől intézkedést kérhetett a jogegység érdekében semmisségi panasz emelése, illetve újrafelvételi eljárás megindítása iránt. A honvédelmi miniszter a kérelmet a honvéd koronaügyéssel megvizsgálta, s ha a vizsgálat után azt alaptalannak tartotta, akkor azt elutasította, ellenkező esetben a honvéd koronaügyészt utasította a kérelemnek a Legfelsőbb honvéd törvényszékhez való benyújtására. 1944. szeptember 1-je után a legfelsőbb honvéd törvényszéknek a Kbp-ben rögzített, feladatai közül csak ennek a kérelemnek az elbírálása maradt meg, így a katonai igazságszolgáltatásban betöltött szerepe hasonlóan a honvéd koronaügyész szerepéhez, a minimálisra csökkent.

A szovjet csapatok 1944. szeptember 23-án léptek Magyarország területére és gyors ütemben foglalták el az ország keleti területeit. 1944. december 21-én Debrecenben összeült az Ideiglenes Nemzetgyűlés, amely ideiglenes nemzeti kormányt választott. Az ideiglenes nemzeti kormány új nemzeti hadsereg szervezését tűzte ki célul. A szervezési munka rögtön megkezdődött. A Nemzetgyűlés 1944. december 28-án hadat üzent Németországnak.

Mindezekre tekintettel 1944 végén, 1945 elején az országban kettős honvédelmi igazgatás jött létre. A keleti részben az "új", a nyugati részben a "régi". Ennek megfelelően két honvéd vezérkar főnöke is volt az országnak, Beregfy Károly vezérezredes és Vörös János altábornagy személyében. A katonai igazságszolgáltatás egész területén továbbra is az 1420/1944. ME. számú rendelet szabályai érvényesültek, s ennek érdekessége az volt, hogy ezeket a szabályokat kellett alkalmazni mind a Németország mellett kitaró m.kir. honvédség alakulatainál, mind pedig a Németországgal szembeszálló új demokratikus hadsereg - 6. hadosztály, 1. hadosztály, később 5., 7., majd 4. gyaloghadosztály - alakulatainál.

Az új demokratikus hadseregben az illetékes parancsnoki jogkörrel a fenti rendelet 4. § 2. pontjában meghatározottak szerint a hadosztályparancsnokok voltak felruházva. Miután a hadosztály elvonult, az illetékes parancsnoki jogkört a honvéd igazgatás területi szervének parancsnoka a honvédkerület parancsnoka vette át. Természetesen az illetékes parancsnokok a rájuk ruházott jogokat továbbra is a nekik szolgálatilag alárendelt hadbírák (ügyészek) útján gyakorolták.

Az újjászervezett honvédelmi minisztériumban 1945 elején egyelőre csak 7 csoport működött. E csoportok tevékenységéről az 1945. január 19-én kelt HM Vezérkarfőnökség Belsőszolgálati Ideiglenes Szabályzata rendelkezett. A csoportok között megtaláljuk a hadbírák csoportját is, mely csoport elnevezése 1945. március 8-án Igazságügyi Csoportra változott, s a csoport vezetője dr. Szamosközi Mihály hadbíró százados volt. Az igazságügyi csoportban 9 hadbíró tevékenykedett. 1945. májusában megszervezték a HM Igü. Csoportfőnökségét, melynek első vezetője és egyben a hadbírói kar főnöke dr. Babos József hadbíró ezredes lett. Őt 1945. június 2-án dr. Major Ákos hadbíró alezredes követte, aki ekkor egyben a Népbíróság elnöke is volt. 1945. augusztus 1-jén dr. Schulteis Emil hadbíró ezredest nevezték ki csoportfőnöknek. Ő ezt a tisztséget 1947. októberéig viselte.

Természetesen a HM Igazságügyi Csoportfőnöksége szervezte, s irányította a katonai igazságszolgáltatás munkáját, így a honvéd ügyészek munkáját is. Ez a csoportfőnökség foglalkozott a hadbírák (ügyészek) személyügyi kérdéseivel is.

A honvéd vezérkar főnökéről elnevezett különbíróság 1945. június 8-án megszűnt, s a hozzá tartozó ügyeket ez időponttól fogva a Budapesti I. Honvédkerületi Bíróság tárgyalta. Egyébként honvédkerületi bíróság működött még Szegeden, Debrecenben és Székesfehérváron.

Az 1946. február 15-én kelt 1740/1946. ME. számú rendelet hatályon kívül helyezte a hadrakelt seregeknél követendő bűnvádi eljárásról szóló 1420/1944. számú ME. rendelet rendelkezéseit, illetőleg módosította a katonai bűnvádi perrendtartásról szóló 1912.

évi XXXIII. törvényt. Ennek megfelelően teljes egészében megszűnt a katonai parancsnokoknak, mint illetékes parancsnokoknak a bűnvádi eljárásokban biztosított jogköre. Azokat a rendelet alapján részben a honvédkerület parancsnokságok állomáshelyén felállított új szervezetek a honvéd ügyészségek - nyomozás elrendelés, előzetes letartóztatás, vizsgálati fogság elrendelése, a feljelentés félértétele, a bűnvádi üldözés megszüntetése, eljárások egyesítése, illetőleg felfüggesztése, vádemelés, vádmódosítás, vádelejtés, szabadságvesztés végrehajtásának félbeszakítása - és részben a működésüket újra megkezdő honvéd törvényszékek - elmeállapot vizsgálatása, vádemelés utáni eljárás felfüggesztése, a jogerős ítéletnek végrehajtható záradékkal való ellátása - vették át.

A honvéd igazságszolgáltatás legmagasabb szerveinek átalakításáról szóló 1946. évi III. törvényt 1946. február 20-án hirdették ki, melynek rendelkezései szerint - hivatkozva a honvédség demokratikus átszervezésével kapcsolatban felmerült különböző körülményekre - a legfelsőbb honvéd törvényszék feladatait a Kúria külön tanácsa, a Honvédbírószáki Fellebbviteli Tanács vette át, a honvéd koronaügyészt megillető hatáskör pedig a legfőbb államügyészre szállt át. A törvény kifejezetten tartózkodott a legfelsőbb honvéd törvényszék és a honvéd koronaügyészi tevékenység megszüntetésének deklarálásáról, s megelégedett egy rövid időre szóló átmeneti szervezeti rendelkezés bevezetésével. A törvény indokolása szerint erre azért volt szükség, mert a hatálybalépés idején elháríthatatlan akadályba ütközött volna a honvéd büntetőeljárás tervezett reformja keretében létrehozandó legfőbb honvéd törvényszék és a legfőbb honvéd államügyészség felállítása. Erről a végleges döntést arra az időre tartotta fenn, amikor a tervezett honvéd büntetőeljárás reform megvalósul és "amikorra az ezúttal életre hívott intézmények alkalmassága felől már gyakorlati tapasztalatok állnak rendelkezésre". Az említett honvéd büntetőeljárás reform az új katonai büntető törvény megalkotásával, a katonai főtörvényszék és a katonai főügyészség felállításával végül 1948-ban valósult meg.

6. Összegzés

A honvéd ügyész működésének és tevékenységének története a magyar történelem talán legviharosabb részének a XX. század első felének 34 évét öleli fel. Ez idő alatt Magyarország részt vett két világháborúban. Elvesztette területének 2/3-át, viszonylagos békéjét forradalmak dúlták, gazdaságát válság gyengítette, a szomszéd országok ellenséges viselkedése a mindennapok része volt. Ezen történelmi tények minden időszakban kihatottak a magyar királyi honvédségnek az országban elfoglalt helyére, szerepére, szervezetére és hadrendjére, valamint a katonai parancsnokok tevékenységére. Ezen hatások alól a honvéd ügyész sem vonhatta ki magát, noha súlya a katonai igazságszolgáltatásban nem volt meghatározó, mert mindenben szolgálati előjárójának, az illetékes parancsnoknak az utasításait kellett követnie. Emiatt mozgásterét szűk volt, s az illetékes parancsnok mellett számára csak végrehajtó szerep jutott annál is inkább, mert mint igazságügyi előadót katonai parancsnok honvéd igazgatási feladatok ellátásával is megbízhatta. Története harmincnégy évéből nyolc évig háborús helyzetben, háború idején alkalmazott jogszabályok között kellett dolgoznia, tizenhárom évig pedig katonai állományon kívüli rangosztályba sorolt közalkalmazott volt. Ennek ellenére "megjelenése" a magyar katonai büntetőeljárásban óriási jelentőséggel bírt, hisz a félfudális katonai büntetőeljárás szabályokat felváltó 1912. évi Katonai büntetőeljárás az eljárásban résztvevők szerepét szétválasztva, az eljárások során semmivel össze nem keverhető önálló jogosítványokat biztosított a honvéd ügyész számára, noha a büntetőeljárásokban döntő súllyal ugyancsak résztvevő katonai parancsnoktól való függetlenségét nem biztosította. A honvéd (katonai) ügyész ilyen irányú részbeni függetlensége csak 1946 után, a hadseregtől való teljes szakmai függetlensége pedig 1953 után valósult meg.

Kelemen Roland

A katonai büntető igazságszolgáltatás szervezete az első katonai bűnvádi perrendtartás és annak módosításai tükrében

„A katonaság különös természete, mely a szigorú fegyelemben nyilvánul egyrészt, a katonai rend külön szelleme, mely a becsületnek a polgári becsulettől eltérő felfogására vezet másrészt, külön katonai büntető-törvénykönyv, külön katonai büntető hatóságok felállítását teszi szükségessé.”¹

Az első katonai bűnvádi perrendtartásról szóló törvényünket Hazai Samu honvédelmi miniszter a „haderő-törvénycsomag” részeként nyújtotta be a törvényhozás elé. A törvénycsomag magába foglalta a véderőtörvény, a honvédségről szóló törvény, a közös haderő és a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló törvények javaslatait. Mind az Országgyűlésben, mind a közéletben óriási vitákat kavartak a törvénytervezetek, amelyeket főként a véderőtörvény generált. Ennek egyik oka, hogy a törvény első szakasza² kimondta, hogy a hadkötelezettség általános és személyesen teljesítendő kötelezettség. Ellenzői kiemelték, hogy míg a honvédelmi kötelezettséget általánossá tette volna (és tette is) a törvényjavaslat addig Magyarországon a választójog erősen korlátozott volt. A vita országos méretűvé szélesedett ki, Budapest utcáin tüntettek ellene, a vármegyék feliratokkal³ fordultak a

---

¹ Balogh Arnold: *A francia katonai igazságszolgáltatás reformja*. In *Jogtudományi közlöny* 1902/48 szám 408.o.

² 1912:30. törvénycikk a véderőről.

³ Győr vármegye felirata, amellyel támogatta Budapest székesfőváros és Kis-Küküllő vármegye feliratait, amelyben a választójog reformját kérték (általános, titkos, egyenlő) – GyMS levéltár Győr vármegye Törvényhatósági Bizottság Közgyűlési jegyzőkönyve 1912 IVB 402a/35 203. bejegyzés.

törvényhozáshoz. A kormányzó párt maga is küzdött a bécsi udvarral, hogy az eljárás nyelve minden olyan esetben a magyar lehessen, ahol az eljárás alá vont nem beszéli a német nyelvet.

A törvényjavaslatok közül a legkevésbé vitatottak a bűnvádi perrendtartásról szóló tervezetek voltak, mivel - ahogy arra a honvédségre vonatkozó tervezet indokolása is kitért - ekkor Magyarországon a katonai bűnvádi pereket a Mária Terézia korabeli perszabályok alapján folytatták le. Vagyis „*az 1912. évi XXXII. tc. és 1912. évi XXXIII. tc. megszüntette az 1700-as évek vége óta fenntartott nyomozóelví eljárást, és a polgári büntető eljáráshoz tette hasonlatossá a katonai büntető perrendet.*”⁴ felismerve aényt, hogy „*...a XVIII. századi alapelveken (titkosságon, írásbeliségen) nyugvó inkvizitórius katonai büntető perrendtartás már nem felelt meg a kor jogi felfogásának.*”⁵ 1912. évi XXXII. törvénycikk új, a hadsereg szervezetéhez igazodó, ezáltal állandónak mondható igazságszolgáltatási szervezetet hozott létre, melyek élén a Kúriával azonos szinten lévő legfelső bíróság állt.

Tanulmányomban az 1912-es törvények által létrehozott igazságszolgáltatási rendszert kívánom bemutatni az általános és különös bíróságokat külön-külön fejezetben. Beépítve azokat a módosításokat, amelyek a rendszert 1939 végéig alakították. Korszakhatárként kezelem 1939-et mivel az ezt követő évtizedben olyan mérvű változásokat vezettek be ezen területen⁶, melyek csak

---

⁴ Farkas Ádám: *Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története*. In Sulyok Gábor (szerk.): *Optimi nostri Dijnnyertes tudományos diákköri dolgozatok 2009*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2009., 127. o.

⁵ Hautzinger Zoltán: *A magyar katonai büntető igazságszolgáltatás története*. In *Jogtudományi közlöny* 2007/6. szám, 272.o.

⁶ Röviden áttekintve ezeket a változásokat: 1941. október 28-án felállították a Vezérkari Főnök Bíróságát, amelynek feladata az állam elleni bűncselekmények megtorlása katonai és polgári személyek cselekményei esetén egyaránt. 1944-ben az 1410/1944. és az 1420/1944. számú miniszterelnöki rendeletek átszabályozták és jelentősen kiszélesítették a hadrakelt seregek eljárását, hatáskörét. Az Ideiglenes Nemzeti Kormány

önálló tanulmányban dolgozhatóak fel megfelelően. Tanulmányom írása során, a csekély mennyiségű szakirodalmi források miatt főként az adott kor jogszabályait, miniszteri indokolásait használtam fel.

1. 1912-1939 közötti katonai bűnvádi igazságszolgáltatás általános rendszere (békebeli rendszer)

A századfordulóra már mindenki számára világossá vált, hogy szükséges lenne újraszabályozni mind a katonai büntetőjogot, mind pedig a katonai büntetőeljárás jogot. Az anyagi jogot az 1855-ben császári nyílt parancssal hatályba léptet, osztrák Militar-Strafgesetz szabályozta. A törvény erősen kazuisztikus, „... *büntetési rendszere meglehetősen idejétmúlt (lásd: felkoncolás, megtizedelés, gúzsbakötés stb.) még a maga korához viszonyítva is.*”⁷ Ennek ellenére a kódex 1931-ig hatályban maradt Magyarországon.⁸ Persze az eljárásjog reformjának időszerűségét sem lehetett vitatni, hiszen az egyes katonai büntetőeljárásokat a Mária Terézia által 1754-ben kibocsátott Militarjustiznorm és 1768-as Theresianische Peinliche Halsgerichtsordnung szerint folytatták le.⁹ E törvény alapelve a bírói felsőbbbségi jog volt, amely alapján a laikusokból álló bírói testület az ítéletet a gyakorló parancsnok nevében hozta. A vizsgálóbíró, a

---

81/1945. számú rendeletével életre hívta a népbíróságokat, melyek katonai személyek felett is ítéleztek. Egyes katonák által elkövetett cselekmények csak ezen bíróságok hatáskörébe tartoztak (pl. hűtlenség, háborús és népellenes bűntettek). 1945-ben módosították a haditörvényszékek összetételére vonatkozó szabályokat is. 1946-ban megszüntették a legfelsőbb honvéd törvényszéket. 1948-ban az új katonai büntető törvénykönyv elfogadásán túl újraszabályozták a katonai igazságszolgáltatás teljes rendszerét.

⁷ Farkas Adám: *A katonai bűncselekmények dualizmus kori törvényi szabályozásának áttekintése*. In *Diskurzus* 2011/2. szám 35.o.

⁸ 1912-ben azért mert a birodalmi haderőre egységes büntető törvénykönyvet kellett alkalmazni, később pedig a történelmi helyzet nem tette lehetővé új katonai büntetőtörvénykönyv megalkotását.

⁹ Jilly László: *A katonai igazságszolgáltatás jelentősége és szükségessége békében és háborúban*. In *Magyar Katonai Szemle* 1943/1. szám, 3.o.

vádló, védő, a szavazó bíró egy személyben összpontosult. Perorvoslatra csak a törvényben meghatározott kivételes esetekben volt lehetőség, amelynek az ítéletre halasztó hatálya nem volt. Az eljárás titkos és írásbeli volt, védőt nem vehetett igénybe a terhelt.¹⁰ Hazai Samu honvédelmi miniszter a közös hadsereg bünvádi perrendtartásáról szóló törvényjavaslat indokolásában ezt úgy fogalmazta meg, hogy „*kibocsátásának idején a Mária Terézia-féle büntető perrendtartás kétségkívül jelentékeny törvényalkotás volt, amely az akkori jogtudomány követelményeivel gondosan számot vetett. Időközben azonban a perjogi tudomány jelentékeny haladást tett... Az eljárásnak a 18. században fennállott alapelvei nem felelnek meg többé mai jogi felfogásunknak. Kétségbe nem vonható tényként kell tehát elismerni, hogy a Mária Terézia-féle büntető perrendtartáson nyugvó katonai büntető eljárás reformra szorul.*”¹¹

Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek által szabályozott eljárás alapját a szóbeliség és a közvetlenség elvei jelentették. A vádló, a vizsgáló és az ítéldbíró személye elkülönült. A bünvádi üldözés joga az illetékes parancsnok kezében volt, azonban csak annyiban, hogy elrendeli-e az eljárás megindítását vagy sem. A védő részvételét meghatározott esetekben kötelezővé tették és általánosan engedték, valamint a tárgyalások fő szabály szerint nyilvánosak voltak. Az ítéleteket a király nevében hozták és lehetőség volt ellenük perorvoslattal élni. Azáltal azonban, hogy 1914-ben¹² még úgy kellett alkalmazni egy akkor modern elveken nyugvó perrendtartást, hogy a büntetés kiszabásánál egy középkorias anyagi kódexet kellett alkalmaznia a hadbírónak, amely a büntetés

---

¹⁰ Szijj Jolán (szerk.): *A hadtörténeti Levéltár katonai igazságügyi szerveinek, iratainak repertóriumuma 1802-1991*, elektronikus változat, <http://mek.oszk.hu/01400/01471/01471.pdf> (2013.08.04.), 33-34.o.

¹¹ *Hazai Samu honvédelmi miniszter indokolása a közös haderő bünvádi perrendtartásának törvényjavaslatához*. In *Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Irományai X. kötet*, Budapest: Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, 1911. 311.o.

¹² A Honvédelmi miniszter Hazai Samu 1914 július 1. léptette hatályba a közös haderő Kbp.-ét és a honvéd Kbp-t – 7871/1914. HM. rendelet.

lényegét még a megtorlásban látta ellentmondásos helyzetet hozott létre¹³, amely a hadbírók számára nehezen volt kezelhető. Ez az állapot pedig lényegében 1930-ig fennmaradt, de „... az 1930. évi III. törvénycikk esetén már legalább részben prevencióról lehet beszélni, hiszen a büntetési tételek a szükséges szigor megtartása mellett ésszerűsödtek és közeledtek a polgári büntetőjog elvárás rendszeréhez és elveihez.”¹⁴

Az 1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek lényegükben megegyezettek, s mint a Honvédség katonai büntető perrendtartása (továbbiakban: Hkbp.) indokolása is rámutat a honvédség katonai bünvádi perrendtartásáról szóló törvény a közös hadsereg vonatkozó szabályoktól „... csak annyiban tér el, amennyiben tárgyi okok, főleg szervezeti különbségek szükségessé tették.”¹⁵ Mivel a honvédség a véderőtörvény szerint „háború idejében a közös haderő támogatására” volt hivatva ennek okán elképzelhetetlen lett volna, hogy rá alapjaiban eltérő katonai bünvádi eljárási szabályokat alkossanak meg. Eltérést jelentett a közös haderőnél a kettős szervezet, hiszen a törvény elhatárolta a hadsereg és a haditengerészet igazságszolgáltatási szervezetét. Ez teljesen érthető egy olyan szervezetnél, amely egy alap rendszerhez igazodik, ebben az esetben a haderő szervezetrendszeréhez. A hadseregnél két szintet különböztetett meg a törvény: a dandárbírószágot és a hadosztálybírószágot. Haditengerészetnél szintén kétfokú volt a szervezet (matrózkari bíróság és tengernagyi bíróság). A legfelső bírói fórum viszont közös volt mindkét szervezet számára a

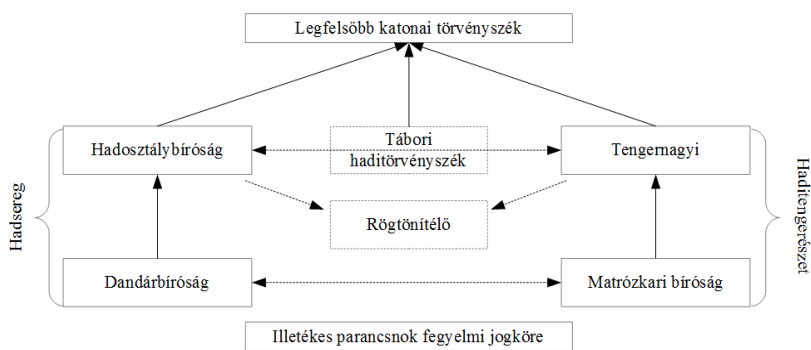
---

¹³ Bővebben lásd: Farkas Ádám: *Az első önálló magyar katonai büntető törvénykönyv megalkotásának története*, in. Sulyok Gábor (szerk.): *Optimi nostri Díjnyertes tudományos diákköri dolgozatok 2009*. Győr, Universitas-Győr Nonprofit Kft., 2009., 125-128. o.

¹⁴ Farkas Ádám: *Jogtörténeti adalékok a büntetőreformáció katonai büntetőjogi kérdéseire*. In *Hadtudomány* 2012/1-2. szám, 120.o.

¹⁵ *Hazai Samu honvédelmi miniszter indokolása a honvédség katonai bünvádi perrendtartásának törvényjavaslatához*. In *Az 1910. évi június hó 25-ére hirdetett Országgyűlés Képviselőházának Irományai X. kötet*, Budapest: Pesti Könyvnyomda részvénytársaság, 1911. 588.o.

legfelsőbb katonai törvényszék. A törvény mind a hadseregek bíróságai mind pedig a haditengerészet bíróságai esetében megengedi, hogy a vele párhuzamba rendelt bíróság fórumaként eljárjon, amennyiben „...a haditengerészet valamelyik illetékes parancsnoka büntetőjogi tekintetben hozzájuk van utalva. Ugyanez áll viszont...”¹⁶ Különleges bíróságként említi a törvény a rögtönítelő bíróságokat és a hadrakelt seregek keretében az igazságszolgáltatást végző tábori haditörvényszéket. Az egyes bíróságokra vonatkozó szabályokat a honvédségre vonatkozó perrendtartás kereteiben vázolom fel, mivel a szabályozás a fent kifejtett okokból nem mutat eltéréseket viszont a későbbi módosítások már csak arra a szervezetre vonatkoznak.

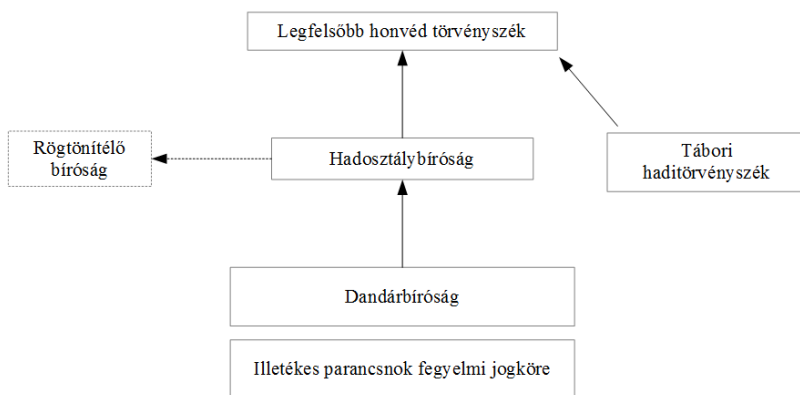

A közös hadsereg katonai büntető eljárásának szervezete az 1912. évi XXXII. tc. alapján

A Hkbp. „békeidős” szervei három szinten épültek fel: a Legfelsőbb honvédtörvényszék, hadosztályi bíróság és dandárbírószék. Rendkívüli bíróság volt a hadosztálybírószékben működő rögtönítelő bíróság és ekként kell említeni hadrakelt seregnél működő tábori haditörvényszékeket, amelyek háború idején végeztek igazságszolgáltatási tevékenységet. Természetesen háborús

¹⁶ 1912. évi XXXII. tc. a közös hadsereg katonai büntető perrendtartásáról 50., 54. §.

időkben is folytattak törvénykezési tevékenységet az állandó jelleggel szervezett bíróságok. Az első nagy világhégés előtt frissen felállított rendszernek hatalmas kihívásokkal kellett megküzdenie, amit – a fent már említett szabályozási visszasságokon túl – a háború alatt a bíróságok elé állított terheltek száma érzékeltet leghatásosabban, hiszen számuk legalább 3 millió volt.¹⁷ Ezt a mennyiséget öt-hatszáz tényleges és nem sokkal több tartalékos hadbíró látta el.¹⁸

A honvédség katonai bünvádi eljárásának szervezete
az 1912. évi XXXIII. tc. alapján

A bírósági rendszer bemutatása előtt meg kell említeni az illetékes parancsnok fegyelmi jogkörét, amely a katonai igazságszolgáltatás alapját jelentette. Olyan vétségek (kihágások) esetén mellőzhetővé tette a bírósági utat, ahol „... az alkalmazandó büntetési tétel csupán pénzbüntetés vagy oly szabadságvesztés büntetés, a melynek legnagyobb mértéke hat hónapot, legkisebb

¹⁷ Levente Nándor, Cziáky Ferenc: *A katonai igazságszolgáltatás jelentősége és szükségessége békében és háborúban.* In *Magyar Katonai Szemle* 1942/11. szám, 9.o.

¹⁸ Levente Nándor, Cziáky Ferenc i.m. 1942. 9.o.

*mértéke pedig egy hónapot meg nem halad.*¹⁹ Később ezt a szabályt az 1930. évi III. törvénycikk 4. § bekezdése akként módosította, hogy szabadságvesztés büntetésnél már csak a hat hónapot meg nem haladó szabályt alkalmazta. Az illetékes parancsnoknak ezen jogkör gyakorlásától a katonai fegyelmi fenyítő szabályokban meghatározott esetekben tartózkodnia kell a végrehajtási rendelet²⁰ megfogalmazása szerint azért, mert „*a megtorlás katonai szempontból nem mutatkozik kielégítőnek.*”²¹ Az illetékes parancsnok jogköre volt még eldönteni indít-e bűnvádi eljárást vagy sem, ennek okán a törvény taxatíve meghatározta kit tekint illetékes parancsnoknak. Dandárbíróóságok esetében erre a honvéd dandárparancsnok volt a jogosult, míg a hadosztálybíróóságoknál a (1) honvéd hadosztályparancsnok, (2) a honvédkerületi parancsnok vagy (3) a honvédség főparancsnoka.²²

A bírósági hierarchia alján a dandárbíróóságok helyezkedtek el, melyeket a király rendeletével állította és oszlatta fel, rendszerint a dandárparancsnokság állomáshelyein. Határozatot hozhatott „*mindazon vétségekre (kihágásokra) nézve, amelyek az alkalmazandó büntetési tételhez képest legfeljebb hat havi egyszerű vagy szigorú fogsággal, rangvesztés mellett vagy a nélkül, vagy csupán pénzbüntetéssel, avagy csupán rangvesztéssel sújtandók, ha a tettes nem tiszt vagy hasonló állású egyén.*”²³ Tehát e bíróságok akkor járhattak el, ha az illetékes parancsnok úgy ítélte meg, hogy a fegyelmi büntetés ezen kisebb súlyú büncselekmények esetén nem alkalmas a kívánt cél elérésére vagy az ott megfogalmazott tilalmak alá tartozik. Ezen bíróságok valódi súlyát mutatja még az is, hogy

---

¹⁹ 1912. évi XXXIII. tc. a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról 2. §.

²⁰ 1912. évi XXXIII. tc. 495. § A jelen törvény végrehajtásával a honvédelmi, az igazságügyi és a belügyi ministerek, Horvát-Szlavonországokban a honvédelmi minister és Horvát-Szlavon- és Dalmátországokban a bánja bizatnak meg.

²¹ 1914. évi 7734/HM rendelet a honvédség katonai bűnvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXX. tc. végrehajtásáról 2. §.

²² 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 27-28. §.

²³ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 20. §.

tiszttel kapcsolatos ügyben nem hozhatott ítéletet. A dandárbíróóság egy vezetőjévé kinevezett honvéd igazságügyi tisztből és mellé a bíróság ügyforgalma szerint rendelt egy vagy több honvéd igazságügyi tisztből állt. Vizsgálótisztként és tárgyalásvezetőként csak igazságügyi tiszt járhatott el, vagyis maga a bíróságvezető vagy az ő általa kijelölt a bíróságra beosztott másik igazságügyi tiszt. Az ítélőbíróóság (haditörvényszék) három bíróból állt: (1) katonaaállományú alezredes vagy őrnagy, mint elnök; (2) katonaaállományú százados, mint ülnök; (3) tárgyalásvezető.²⁴

A hadosztálybíróóság a dandárbíróóság fellebbviteli fóruma volt, valamint hatáskörébe tartoztak büntettek és mindazok a vétségek (kihágások), amelyek az alkalmazandó büntetési tételnél vagy a tettes személyénél fogva a dandárbíróóságok hatásköréből ki voltak véve. A király volt az, aki rendeleti úton létrehozta ezeket a hadosztályparancsnokság állomáshelyén. Az ítélőbíróósága (haditörvényszék) tárgyalásvezetőből és négy katonai állományú tisztből állt, akik közül a legmagasabb rendfokozatú és rangú tiszt volt az elnök. Ítélobíróósága a következők szerint épült fel: „(1.) ha a vádlott legénységi egyén vagy rangosztályba nem sorozott havidíjas: egy törzstiszt, két százados és egy főhadnagy; (2.) ha a vádlott tisztjelölt vagy honvéd tisztviselőjelölt, alantas tiszt vagy százados; egy ezredes vagy alezredes, egy őrnagy és két százados; (3.) ha a vádlott őrnagy: egy ezredes, egy alezredes és két őrnagy; (4.) ha a vádlott alezredes: egy vezérőrnagy, egy ezredes és két alezredes; (5.) ha a vádlott ezredes: egy vezérőrnagy és három ezredes; (6.) ha a vádlott vezérőrnagy: egy altábornagy és három vezérőrnagy; (7.) ha a vádlott altábornagy: egy gyalogsági tábornok (lovassági tábornok, tábornaszernagy) és három altábornagy.”²⁵ Ha a terhelt magasabb rendfokozatú tiszt volt, akkor a király jelölte ki azokat a katonaaállományú tiszteket, akik bíróként kötelesek voltak közreműködni. Ha a vádlott honvédorvos, honvédtisztviselő vagy csendőrszámvivő, esetükben a törvényszéket a fenti szabályok

---

²⁴ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 50-53.§.

²⁵ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 55.§.

alapján kellett megalapítani, de a két legalacsonyabb rangú katonaaállományú tiszt helyére „*illető tisztikar két tagja vagy két, lehetőleg a vádlott szolgálati ágához tartozó oly honvédtisztviselő hívandó meg, akik azokkal a tisztekkel, a kiknek helyettesítésére hivatva vannak, egyenlő rendfokozatúak.*”²⁶ Honvéd lelkész vagy igazságügyi tiszt ellen folytatott eljárásban, a bíróság összetétele annyiban változott a fentiekhez képest, hogy a legalacsonyabb rangú tiszt helyére a terhelten azonos rendfokozatú igazságügyi tisztet kellett hívni.²⁷

A katonai büntetőbíráskodás legfelső szintű bírósága a legfelsőbb honvéd törvényszék volt, amelynek alá volt rendelve a honvédség összes bírósága. Székhelyét a király határozta meg, elnökét és alelnökét a király nevezte ki. Az elnöknek csak magasabb rendfokozatú tábornok volt kinevezhető. Hatáskörébe tartoztak a hadosztálybírásról fellebbezett ügyek, a semmisségi panaszok elbírálása, valamint a törvény által hatáskörébe utalt egyéb határozatok és ügyek.²⁸ Belső szolgálatát a vezető tanácselnök vezette. A vezető tanácselnököt, tanácselnököket, a tanácsosokat csak honvéd igazságügyi tisztek állományából nevezhette ki a király. Főszabály szerint társas tanácskozást követően tanácsban hozta határozatait a koronaügyész meghallgatása után. A tanács a következő összetételben tárgyalt és hozott határozatot: (1) ha a legfelsőbb honvéd törvényszék elnöke elnökölt, akkor mellette két katonaaállományú tábornok vagy ezredes, egy tanácselnök, három tanácsos vett részt; (2) amennyiben tanácselnök elnökölt akkor mellette négy tanácsos vett rész az ítélezésben. Teljes ülés összehívása akkor volt kötelező, ha valamely tanács egyes jogkérdésben egyik tanács vagy teljes ülés korábbi határozatától el kívánt térni. A teljes ülés akkor volt határozatképes, ha a legfelsőbb honvéd törvényszék valamennyi tanácselnökének és tanácsosának legalább kétharmada jelen volt és mellettük négy katonai állományú

---

²⁶ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 56.§.

²⁷ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 54-60.§.

²⁸ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 22.§.

tábornok vagy ezredes részt vett a ülésen. A teljes ülés döntése kötelező volt, arra a tanácsra nézve, amely kikérte állásfoglalását.²⁹

A katonai bünvádi eljárásban a vádat a polgári bünvádi eljáráshoz hasonlóan az ügyész képviselte. Dandárbíróságoknál ezt a feladatot az ügyészi tiszt látta el, akit az illetékes parancsnok jelölt ki a katonaaállományú honvédtisztek állománycsoportjából. A kizárás szabályait is rögzíti a törvény, mely során kimondja, hogy ügyészi tiszt megbízatása idején nem lehet ítélőbíróság tagja vagy védő. A hadosztálybíróságoknál a honvéd ügyész volt a vádló, akit a király nevezett ki, ha törzstiszti rendfokozatot viselt, egyéb esetben pedig a honvédelmi miniszter. Honvéd ügyészt a honvéd igazságügyi tisztek állományából lehetett csak kinevezni. Az igazságügyi tisztek megbízatásuk alatt nem lehettek vizsgálóbírók, ítélőbírósági tagok és védők. A honvéd ügyészek és ügyészi tisztek feladata volt (1) a vád képviselése, ezen túl (2) nyomozás lefolytatása, (3) bírósági nyomozásban részvétel, (4) vádirat benyújtása, valamint (5) perorvoslati eszközök használata. A legfelsőbb honvéd törvényszék mellett a honvéd koronaügyész működött közre, őt és helyettesét a király nevezte ki a honvéd igazságügyi tisztek állományából.³⁰

A Hkbp. által létrehozott szervezett 1925-ig volt hatályban. Gyakorlatban azonban a bíróságok elnevezéseit már egy 1921. február 16-án kelt rendelettel megváltoztatták a dandárbíróság előbb a katonai alsóbíróság majd a honvéd alsóbíróság elnevezést kapta, a hadosztálybíróság ekkor katonai törvényszék lett, később honvéd törvényszék. Ezután a szervezeti átalakítás 1925-ben következett be. Az 1925. évi XIII. törvénycikk megszüntette a dandárbíróságokat és a kizárólag csak ezek személyi állományára, eljárására vonatkozó szabályokat hatályon kívül helyezte, valamint a hadosztálybírószágot honvéd törvényszékké nevezte át.³¹ Csáky Károly honvédelmi miniszter indokolásában kitér arra, hogy a trianoni békeszerződésbe foglaltak miatt az állami szervezetet egyszerűsíteni kell, ami

---

²⁹ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 61-73.§.

³⁰ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 44-49.§

³¹ 1925. évi XIII. tc. a honvédség igazságügyi szervezetének módosításáról.

létszámcsökkentéssel jár.³² Kifejtette, hogy a dandárbíróság, mint elsőfokú bíróság felállítása mellett az szólt, hogy az ítékezés ne csak a hadosztálybíróságok székhelyén legyen lehetséges, hanem a terhelt személyek állomáshelyén is, továbbá nagyobb súlyú ügyekben bizonyos eljárási cselekményeket könnyebben lehetett ezáltal foganatosítani. Ez azonban nem valósulhatott meg a világháború miatt mivel ekkortól javarészt a hadrakelt seregekre vonatkozó bíraskodás érvényesült, a hátorszában „*pedig a felállított dandárbíróságok közül... csakis a hadosztálybíróságok székhelyén levők folytatták tovább működésüket, a többiek úgyszólván még meg sem kezdett működése pedig a mozgósítással egyidejűleg megszűnt.*”

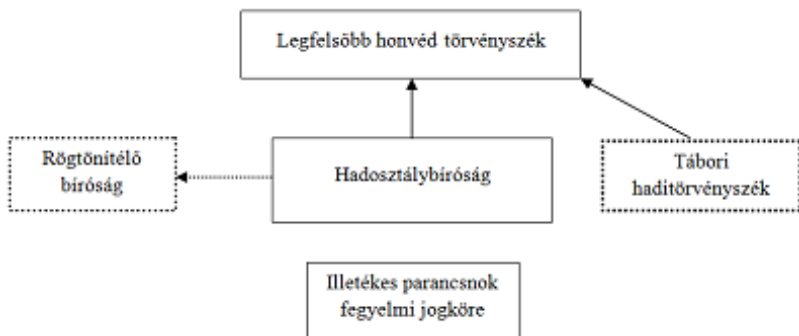
³³ Ez a helyzet nem változott a háború végeztével sem. Ezt hangsúlyozta Karafiáth Jenő a törvény előadója, amikor kijelentette, hogy „... szükséges egyszerűsíteni a katonai bírósági szervezetet. Ez annyival inkább szükséges, mert a gyakorlatban ma úgyszólván érvényesülhet a két elsőfokú bíróság.”³⁴ A honvédelmi miniszter indokolása a megszüntetés okaként kiemelte továbbá: (1) a dandárbíróság hatáskörébe tartozó vétségek jórészt Kbp. 2. §-a szerinti fegyelmi jogkörben is megtorolhatóak; (2) a dandárbíróságnál szolgáló hadbírókkal szemben nem volt feltétel a jogi végzettség és, ahogy fogalmazott ez „a gyakorlatban nem vált be”. Az 1925. évi XIII. törvénycikkkel módosított szervezet lényegében 1946-ig állt fenn.

---

³² A békeszerződés a honvédség maximális létszámát 35 ezer főben állapította meg összehasonlítás céljából 1914-ben 25 ezer volt az újoncok létszáma. – Balla Tibor: *A honvédség fejlődése a századforduló után*. In Kollega Tarsoly István (szerk.): *Magyarország a XX. században I. kötet Politika és társadalom, hadtörténet, jogalkotás*. elektronikus változat: <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/53.html> (2013.08.07.) 292.o.

³³ Csáky Károly honvédelmi miniszter az 1925:13 törvénycikkhez írt indokolása.

³⁴ Karafiáth Jenő az 1925. évi XIII. törvénycikk Nemzetgyűlés előtti előadója. In Az 1922. évi Június hó 16-ára hirdetett Nemzetgyűlés Naplója, Harmincegyedik Kötet. Budapest: Az Atheneum Irodalmi és Nyomdai Részvénytársulat Könyvnyomdája, 1925. 143.o.

A honvédség katonai bünvádi eljárásának szervezete
az 1925. évi XIII. tc. alapján

2. 1912-1939 közötti honvéd bünvádi eljárás rendkívüli szervei

1912. évi XXXII. és XXXIII. törvénycikkek két rendkívüli törvénykezést említett, a rögtönítélő bíróságot, valamint a hadrakelt seregek bíróságát: a tábori haditörvényszéket. A rögtönítélő vagy más néven statáriális bíraskodást az adott szervezet keretein belül alkalmazták, csak az arra jellemező különleges eljárási szabályok miatt kell elkülöníteni az általános rendszertől. A tábori törvényszék azonban mind szervezetében, mind eljárásában, mind pedig az eljárása alá tartozó személyek körében elkülönül a fentebb bemutatott szervektől. Így a továbbiakban ezen két intézményt mutatom be.

Főszabály szerint a rögtönbíráskodást a honvédelmi miniszter rendelhette el. Rögtönbíráskodás kihirdetése nélkül is elrendelhetette rögtönítélő bíróság felállítását a hadosztálybírószághoz utalt illetékes parancsnok, meghatározott bűncselekmények³⁵ esetén, amennyiben

³⁵ Ezek a bűncselekmények a következők: függelemsértés, a zendülés, a gyávaság, a fegyelem- és rendhárbitás, a jogosulatlan toborzás és a kémkedés büntetében, továbbá lázadás, a szökés, az esküvel fogadott

úgy ítélte meg, hogy az alárendelt katonai kötelékre vagy egyénnel szemben szükségesnek tartja. Az illetékes parancsnok diszkrecionális jogkörét csökkentette az 1930. évi III. törvénycikk, azzal, hogy kimondta – a meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén³⁶ – csak akkor rendelhető el, ha „*megzavart fegyelem helyreállítása elrettentő példaadást tesz szükségessé.*”³⁷ Rögtönítélő eljárást az illetékes parancsnok a honvéd ügyészhez intézett írásbeli parancsával kezdeményezhetett, azzal szemben, akit tetten értek, vagy akinek bűnössége „*minden valószínűség szerint haladéktalanul be fog bizonyulni.*”³⁸ Az ügyben határozatot a hadosztálybírósnál összeülő rögtönítélő bíróság hozott, amelynek összetétele megegyezett a hadosztálybírósnál ismertetett haditörvényszék összetételével. Eljárását az illetékes parancsnok utasításának kézhezvételét követően a honvéd ügyész haladéktalanul kezdeményezte, hogy a bíróság fel tudjon készülni akár halálbüntetés azonnali végrehajtására is. Határozatát főszabály szerint félbeszakítás nélküli tárgyaláson hozta meg. A határozatát megküldte az illetékes parancsnoknak, akinek megerősítése után vált jogerőssé, a parancsnok gyakorolta – király felhatalmazása alapján – a kegyelmi jogot. Az ítélettel szemben nem volt helye jogorvoslatnak.³⁹

A hadrakelt seregek ítélkezése a hatályba lépés pillanatától óriási jelentőséggel bírt, hiszen a háború kitörését követően szinte a teljes haderőre ezt a törvénykezési formát alkalmazták, valamint az elfoglalt területek lakosságának bűnvádi ügyeire is, így a korábban említett jelentős ügyteher döntő részében ezen törvényszékek hoztak

---

katonai szolgálati kötelesség megszegésére csábítás vagy segélynyújtás, továbbá a lázongás és az elharapózott fosztogatás büntette.

³⁶ A bűncselekmények körét jelentősen leszűkíti függelemsértés minősített esetére, zendülésre, arra felhívásra, rábírásra, katonai őr elleni büntettre és gyávaságra, valamint az gyávaságon kívül, amennyiben emberölés is megvalósul. – 1930. évi III. tc. 42. §

³⁷ 1930. évi III. tc. Élt. 42. §.

³⁸ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 438. §.

³⁹ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 433-450. §

határozatot. Ezért is volt fontos (és jelentős) a új Kbp. , amely ezen a területen tiszta és egyértelmű fogalmakkal dolgozott. A törvény kellő pontossággal határozza meg a hadrakelt sereg fogalmát: „*a hadrakelt sereg számára szóló szabályokat kell alkalmazni: 1. mindazoknál a mozgó parancsnokságoknál, csapatoknál, osztályoknál és intézeteknél, a melyek a hadrakelt sereghez vannak beosztva, a mozgosítási állomás elhagyásának időpontjától leszerelésükig; 2. a hadifelszerelést felvett mindazokon az erődített helyeken, a melyek a működő hadsereg (hadtest) körletében vagy fenyegető ellenségeskedés miatt hadiállapotban vannak. Ily viszonyok kezdetét és végződését az erődített hely parancsnokának közzé kell tennie.*”⁴⁰

A legfőbb parancsnok polgári személyeket is eljárás alá vonhatott, amennyiben a törvényben meghatározott bűncselekményeket⁴¹ követték el. Szintén meghatározta az illetékes parancsnokok személyét is, akiknek az eljárás megindítására vonatkozó jogkörei megegyeztek a korábban felvázoltakkal, ezen parancsnokok voltak: a honvéd hadosztályparancsnok; vár (hadikikötő) kinevezett parancsnoka; a hadtestparancsnok; a hadseregparancsnok; a hadsereg hadtápparancsnokságának főnöke; a hadsereg főparancsnok. Az eljárások sikeres lefolytatása végett az illetékes parancsnok mellé megfelelő számú nyomozásvezetőt és honvéd ügyészt kellett beosztani. Vizsgálóbírószág nem működött hadrakelt sereg mellett, csak ítélő bíróság, azaz tábori haditörvényszék, amely összetételére a hadosztálybírószágokra vonatkozó szabályokat kellett alkalmazni.

---

⁴⁰ 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 452. §

⁴¹ „...honvéd büntetőbíráskodás alá helyezhet:

1. oly bűncselekmények miatt, a melyeket e hatalmi körön belül követnek el,
2. tekintet nélkül az elkövetés helyére a jogosulatlan toborzás, az esküvel fogadott katonai szolgálati köteletség megszegésére csábítás vagy segélynyújtás, a kémkedés vagy az ellenséggel való más egyetértés büntette, vagy a fegyveres erőnek vagy szövetséges csapatainak hátrányát, vagy az ellenségnek előnyét célzó egyéb cselekmények miatt, továbbá a katonai behívó parancs iránt engedetlenségre csábítás miatt, vagy ily cselekmények útján elkövetett szigorubban megtorlandó bűncselekmények miatt.” – 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb.. 454. §.

Ezeknek Ugyanazon bűncselekményekre terjed ki a hatásköre, mint a hadosztálybíróságoknak. Eljárást az illetékes parancsnok kezdeményezhette, amellyel egyidejűleg kirendelte az eljáró nyomozásvezetőt, akit a vizsgálóbíró összes joga megilletett. Amennyiben az illetékes parancsnok a vádemelés mellett döntött, ezzel egy időben kijelölte a vád képviselőjében eljáró honvéd ügyészt. A tárgyalások a többi bíróság tárgyalásától eltérően főszabály szerint nem voltak nyilvánosak. A tábori haditörvényszék döntésével szemben nem volt helye jogorvoslatnak, az ítélet az illetékes parancsnok megerősítésével vált jogerőssé.⁴² Az 1930. évi III. törvénycikk rendeleti szabályozási lehetőséget biztosít az illetékes miniszternek a hadrakelt seregek ítélkezésének tekintetében, a törvény kimondja, hogy *„rendelettel az eljárás gyorsítása és egyszerűsítése érdekében a törvénytől eltérő rendelkezéseket is állapíthat meg.”*⁴³ A törvény nem határozta meg pontosan mire is terjed ki ez a rendeletalkotási hatáskör, csak példálózó felsorolást adott, amit tovább erősített az 1939. évi II. törvénycikk azon szabályozása, hogy *„a minisztérium az eljárás gyorsítása végett a polgári büntető eljárás rendes szabályainak módosításával és kiegészítésével - megfelelő jogorvoslatnak és a védelem elvének gyakorlati biztosítása mellett - különleges eljárási szabályokat állapíthat meg.”*⁴⁴ Levente Nándor a korszak jeles honvéd koronaügyésze ezt elfogadhatónak, sőt szükségszerűnek tartotta, *„... hazánk szűk határai között ugyanis – különös figyelemmel a haditechnika óriási fejlődésére, főleg azonban a légiháború mindinkább növekvő veszélyére – alig lehet elképzelni, hogy a mögöttes országrész az ellenséges támadásoktól teljesen mentes maradjon. Ezért mutatkozik célszerűnek arról gondoskodni, hogy azokon a területeken... egyszerűsített és gyorsított szabályok alkalmaztassanak.”*⁴⁵ A kormány a háború során többször is élt ezzel

---

⁴² 1912. évi XXXIII. tc. Hkpb. 464-486.§

⁴³ 1930. évi III. tc. Élt. 50. §.

⁴⁴ 1939. évi II. tc. a honvédelemről 160.(2) §.

⁴⁵ Levente Nándor: *Bírósági szövet és eljárás a hadrakelt seregeknél.* In *Magyar Jogászegyleti Értekezések* 1942/1-2. szám 6-7.o.

a lehetőséggel, azonban vissza csak 1941-ben a Honvédezerkar Főnökének Különbíróóságának felállításával.

3. Összegző gondolatok

1912-re sürgetővé és rendkívül aktuálissá vált a katonai jogalkotás kérdése, egyfelől annak köszönhetően, hogy a „balkáni lőporos hordó” felrobbanása mindenki számára egyértelműen felismerhető közelségbe került. Másrészt mivel sem a honvédség sem pedig a véderő kérdése nem volt megfelelően szabályozva ekkor a Monarchiában, így Magyarországon sem. Harmadrészt orvosolni kellett a katonai igazságszolgáltatásnál tapasztalható áldatlan helyzetet, amelyet a középkorias szabályozás okozott mind anyagi mind eljárásjogi területen. Ekkor esély sem volt arra, hogy új katonai büntetőtörvénykönyvet fogadjon el a törvényhozás mivel annak az egész Monarchiában azonosnak kellett volna lennie, így ezen a téren hatályban maradt az 1855-ös hazánkban császári nyílt parancssal – amit nem mellékesen a magyar alkotmányjog nem ismert el jogforrásként – hatályba léptett Militar-Strafgesetz. Az eljárásjog területén azonban 1912-ben sikerült egy haladó szellemű, polgári eszmékkel átitatott katonai bünvádi perrendtartást megalkotni. Az ebben szabályozott és 1914. július elsejével frissen felállított szervezetnek azonban rendkívül nehéz feladatot kellett megoldani, hiszen az első nagy világhégés idején 3 millió terhelt állítottak hadbíróóság elé. Ezek ügyét jelentős részben a tábori haditörvényszékek bírálták el, bebizonyítva, hogy a szabályozás nem csak haladó szellemű, de tökéletesen alkalmazható is volt. Azonban a háború és azt követő évek is világossá tették, hogy a dandárbíróóságok nem életképesek és annak okán, hogy nem szervezték meg azokat, csak a hadosztályparancsnokságok székhelyén nem alkalmasak arra a célra, amiért létrehozták azokat, vagyis a kisebb súlyú bűncselekmények elkövetői ellen az eljárást ne a hadosztályparancsnokságok székhelyén folytassák le hanem a terhelt állomáshelyén. Ezért a dandárbíróóságokat – amelyek nevét rendeletben már 1921-ben katonai majd honvéd alsóbíróóságra

módosították – 1925-ben megszüntették. A háború során az is világossá vált, hogy éppen a perrendtartás modernsége miatt (is), szükséges új katonai btk. megalkotása, mivel a modern elvekre épülő eljárási szabályokat nehézkes összeegyeztetni egy elavult anyagi kódexszel. Ez a történelmi helyzet miatt csak 1930-ban valósult meg. A törvényt életbe léptető jogszabály az igazságszolgáltatás szabályait csak kis részben módosította, szervezetét pedig egyáltalán nem. Így a szervezete 1925-től lényegében 1946-ig változatlan maradt.

Jilly László úgy fogalmazott, hogy *„fegyelem nélkül nem építhetünk biztonsággal a hadsereg ütőképességére, kellő fegyelem nélkül az előbb-utóbb elbukik és vele együtt az ország is elvész.”*⁴⁶ Véleményem szerint ezt a fegyelmet a hadbírók, amíg emberi léptékek között lehetett fenntartották mindkét nagy háború idején, s ebben fontos szerepet játszott 1912 évi XXXIII. törvénycikk kellően modern és kellően részletes szabályozása.

---

⁴⁶ Jilly László i.m. 1943, 10-11.o.

Kovács Tamás

A katonai büntető perrendtartás születésétől a katonai ügyészi szervezet megszűnéséig

2012-ben volt okunk megemlékezni a katonai büntetőeljárást illető jogtörténeti jelentőségű eseményekről.

A Győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Karának Jogtörténeti Tanszéke elsőként rendezett konferenciát „Az 1912. évi katonai jogalkotás 100. évfordulójára” emlékezve (2012. március 23), majd a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság „100 éves a honvéd ügyész” címmel szervezett tudományos ülést (2012. október 27.).

E sorozathoz jól illeszkedik jelen folyóirat első, ünnepi száma, amely az emlékezés, a tisztelgés mellett bizonyos ismeretterjesztést is szolgálhat, mert arra bizonyos szükség van.

Sajnos közel 100 év után is aktuálisak Győrffy Lászlónak a Bűnügyi Szemle 1914. április 15-ei számában közölt tanulmányában a Kbp. méltatása kapcsán megfogalmazott aggályai: „...azt hiszem, nem csalódom, ha azt mondom, hogy általában még a jogász közönségnek is gyenge fogalmi vannak a katonai büntetőjogról, és azon nem is csodálkozhatunk, mert a nagy többség hol hallott volna arról, és hol látta volna annak alkalmazását.”¹

Ahogy a győri konferencián Farkas Ádám „Adalékok az 1912. évi katonai jogalkotás történetéhez” című előadásában mondta: „... az 1912. évi katonai kodifikáció során négy meghatározó, pontosabban két meghatározó, és a dualista rendszer jellegéből adódóan két járulékos törvényt fogadtak el.”²

---

¹ Idézi Csóka Ferenc: „Az 1912. évi XXXII. és XXIII. törvénycikkek keletkezésének története, 1911-1912” Budapest: kézirat, 2013. 24. old.

² Farkas Ádám: „Adalékok az 1912. évi katonai jogalkotás történetéhez” című előadásának szerkesztett kézírata 1. oldal (elhangzott a Győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam és Jogtudományi Karának

A véderőről szóló 1912. évi XXX. tc. és a magyar honvédségről szóló 1912. évi XXXI. tc. témánk szempontjából nem igazán fontos, ellenben a másik „meghatározó” törvény, a közös haderő katonai bünvádi perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXII. tc. „járulékos törvénye”: a honvédség katonai perrendtartásáról szóló 1912. évi XXXIII. tc. megszületése adta a fent említett megemlékezések okát.

E jogszabályok jelentőségét méltatva Hautzinger Zoltán azt állítja, hogy e „katonai büntetőeljárás törvények ... évezredes íratlan szabályokon alapuló korszakot zártak le”.³

Érdeemes azonban, - ha csak utalásszerűen is, illetve csak nagyvonalakban – visszatekinteni az „évezredes korszakra”.

A Kbp. megalkotása nem volt előzmény nélküli: a katonák elleni büntetőeljárásoknak régóta voltak speciális szabályai, ezeket azonban nem törvények illetve nem magyar törvények tartalmazták.

1924-ben jelent meg Cziáky Ferenc hadbíró százados „A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezer éves története” című műve.⁴

A cím talán túlzó, de az írás jogtörténeti hivatkozásai azt mindenesetre igazolják, hogy a több mint ezer éves államiságunk létét is biztosító mindenkori magyar haderő sohasem nélkülözhetette a kor sajátosságaihoz igazodó rendet és fegyelmet illetve az ezek fenntartásához szükséges jogi eszközöket és az ezeket alkalmazó személyeket, szervezeteket.

Minden esetre „A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai” című munkájában Hautzinger Zoltán is azt az összegezést adja, hogy „a magyar katonai büntetőeljárás jog „mint történelmi

---

Jogtörténeti tanésze által 2012. március 23-án „Az 1912. évi katonai jogalkotás 100. évfordulójára” címmel rendezett konferencián. http://www.hadijog.hu/?attachment_id=359)

³ Hautzinger Zoltán: *A magyar katonai büntetőeljárás fejlesztési irányai*. Budapest-Pécs: Dialóg Campus Kiadó, 2011. 175. o

⁴ Cziáky Ferenc: *A magyar katonai büntető és fegyelmi jog ezer éves története*. Budapest: Dunántúl Könyvkiadó és Nyomda Rt. 1924.

kategória gyökerei a magyarok társadalomba szerveződéséig nyúlnak vissza”.⁵

Ebben a dolgozatban nincs mód számba venni mindazokat a történéseket, rendelkezéseket, amelyeket a későbbi magyar katonai büntetőeljárás jog csíráinak tekinthetünk. Azonban a folyamatos kialakulás, fejlődés jelzését szolgálhatja, ha megemlítjük, hogy Szent István óta vagy az Árpádházi és a vegyesházi királyok idejéből már egyre több írás maradt fenn amely azt tanúsítja, hogy a királyok „a katonák kihágásainak és erőszakoskodásainak megfékezése” érdekében vagy például a polgári lakossággal szembeni hatalmaskodás, illetve a hadbahívás iránti engedetlenség büntetése felől rendelkeztek.

A magyar katonai büntetőjog azidáig legjelentősebb produktuma a II. Rákóczi Ferenc által 1707. pünkösdi havának első napjára összehívott Ónodi országgyűlés által elfogadott, anyagi és eljárási szabályokat valamint szervezeti előírásokat tartalmazó törvény, amelynek címe „A Magyarországi confederált Nemes Statusok és Rendek részéről szabott Hadi Regulák, Articulusok, Edictumok és törvények”.

Ezeket a törvényeket szoktuk emlegetni „Regulamentum Universale” és a hozzá kapcsolódó „Edictum Universale” vagy leegyszerűsítve: Hadi Regulamentum néven.

Ezek a korábbi erdélyi fejedelmek által kibocsátott és már büntetőjogi és eljárásjogi rendelkezéseket is tartalmazó hadiszabályzatokkal és büntető intézkedésekkel szemben immár nem a fővezér parancsának jogi kritériumait viselték, hanem az országgyűlés, ha úgy tetszik a magyar nép törvényalkotó akaratát fejezték ki.

Ez volt a magyar katonai büntetőjog első kodifikációja, innen származtatjuk a magyar katonai igazságszolgáltatást.

E jogszabály rendelkezik a katonai büntető anyagi jogi (általános és különös) kérdések mellet a katonai bünvádi eljárás

---

⁵ Hautzinger Zoltán i.m. 2011. 43. o.

részletes szabályairól, de a haditörvénykezés fórumairól is, azaz létrehozta a hadbírói szervezetet.

Igaz, a Rákóczi féle törvényben még nem különül el a hadbíró és a vádló személye, de a törvény már rendelkezik a bizonyos kiegészítő feladatokat ellátó hadügyészekről (generalis fiscus).

A szervezetet illetően úgy rendelkezett, „más külső keresztyén országoknak bévött szokása szerént szükségesnek ítéljük, hogy Magyarországon lévő egész Armadánkban egy Generális vagy Fő Hadi Bíránk is légyen”.

Arról is rendelkezett, hogy „minden Corpus mellett szükségképpen kelletik egy-egy hadibírónak lenni” de arról is intézkedett, hogy a csapatok (regimentek) szintjén is működjön az úgynevezett „regimentbeli auditor”, aki elé kisebb jelentőségű ügyek tartoztak.

A Rákóczi-törvények jogtörténeti értékéről szólva - bár ezen írás tulajdonképpen büntető eljárási vonatkozású - ki kell emelni az anyagi jogi értékeket is.

Ez a törvény nagyon fontos, általános büntetőjogi kérdések tisztázására törekedett, így megkülönböztette a gondatlanságot és a szándékosságot, ezen belül az elszánt szándékot és a gonoszságot, de foglalkozott a büntethetőséget és beszámítást kizáró vagy korlátozó, továbbá a büntetést enyhítő körülményekkel és a jogos védelem, annak túllépése, valamint a tettesség és részesség kérdéseivel és előre mutató különös részi megoldásokat is tartalmazott.

Az élet és testi épség elleni bűncselekmények közt sokrétűen differenciált, több bűncselekmény megfogalmazásával védte a hivatali személyeket, a rágalmozás esetén teret adott a valóság bizonyításának.

A vagyon elleni bűncselekmények között rendelte büntetni az útonállást, a „záros helyek földülését”, a szegények szekerei, marhái elhajtását, az árusok és vásárok kifosztását. „Fogyasztóvédelmi” szabályai is voltak: büntette a „hamis mértéket” használókat is

Ugyanakkor ma már csak érdekességként említhető rendelkezései is voltak, Pl. büntetlenséget biztosított a hadifogoly megölésére, ha a kuruc foglyot is megölték. („illendő, hogy a mi

részünkről is a kölcsön megadassék”). A vallás és közerkölcs elleni bűncselekmények között rendelte büntetni a káromkodást, varázslást és boszorkányságot.

A katonai bűncselekmények körül legszigorúbban a szökést ítélte meg, de hasonló szigorral árulásként rendelte büntetni az ellenséggel való tárgyalást, a fejedelem elleni merényletet, az ellenséghez átállást. Sőt büntetni rendelte – mintegy árulásként - az árulás feljelentésének elmulasztását is.

Témánk szempontjából mindezeknél is fontosabb, hogy a törvény a büntetőeljárást illetően ma is figyelemreméltó szabályokat fogalmazott meg:

Az akkor uralkodó inkvizitorius eljárással szemben kifejezetten akkuzatórius elemeket hordozott:

- Tiltja a kínzást, illetve kényszervallatást (megjegyezzük, hogy az osztrák jogban először csak Mária Terézia rendelkezett erről).
- A büntetőeljárás egyik alapelvévé tette az ártatlanság vélelmét.
- Bevezette a szóbeliséget.
- Intézményesítette a társas bíráskodást.
(„Apróbb Causákban legalább 10-12 személyt, a nagyobbakban két annyit is rendeljenek a Commendérozó tisztjeink a hadi bíró mellé assesoroknak értelmes jólelkű embereket.” Ezek tartoztak „a hadi bíró hévatalába elmenni és minekelőtte törvényhez szólnak, az igazságra és törvényre erős hittel meg is esküdni”).
- Nagy jelentőségű rendelkezés volt, hogy a törvény előírta a feljelentő (vádlo) bizonyítási kötelezettségét, de a vádlottat is terhelte a védelmét szolgáló bizonyítási kötelezettség: a védelmére szolgáló bizonyítékokat kötelessége volt a bíróság rendelkezésére bocsátani.
- A törvény írásbeli vádközlést és írásbeli idézést tett kötelezővé („elég ideje legyen felkészülni a maga mentésére”).

- Újszerű volt a védő szerepével kapcsolatos felfogása. Lényegében megvalósult a védő kirendelésének intézménye. („sokszor élet s halál közt forog a Hadi Szék előtt sokaknak dolga kik közt maga gondatlanok s rész szerint együgyűek is vannak”, ezért „az olyanoknak prókátor rendeltessék, vagy ha más jóakarójukhoz bíznának, azoknak tanátsával élhessenek és mentségeket is azok által proponáltathassák”).
- A törvény intézményesítette a fellebbezést, ennek az ítélet kihirdetésétől számított 14 napig volt helye.
- Ma is figyelemreméltó követelmény fogalmazott meg e törvény: „a vádlottat ne sokáig tartsák fogva ítélet nélkül.”

Végül a törvény méltatása kapcsán megjegyzendőnek tartom azt is, hogy Hadi regulamentum a vádolás és ítélkezés jogával felruházott hadi bíró feladatává tett olyasmiket is, amelyek később is fontos katonai ügyészi feladatok voltak.

Előírta ugyanis, hogy a hadi bírók ellenőrizzék a raktárakat, vegyenek részt a mustrában s ellenőrizzék, hogy a kereskedők, markotányosok helyes mércét használnak-e. (vesd össze az eddigi törvényességi vizsgálatokkal).

Előírta a törvény azt is, hogy a hadi bírók folyamatosan magyarázzák a katonáknak a rájuk vonatkozó szabályokat:

„Szorgalmatos gondja legyen arra is a hadi bírónak, hogy ezen törvényes articulusokat vagy hadi regulákat gyakran ismertessék, hogy kicsinytől fogva a nagyig minden Rendeknek tudokra legyenek, és senki azoknak nem tudásával magát a törvény előtt ne mentegesse”. (vesd össze a mai jogpropagandával)

Tremmel professzor a törvény méltatása során erről is szót ejtett, elismerve, hogy a törvény „teret nyit a jogpropaganda bűnmegeelőző hatásának is”.⁶

---

⁶ Tremmel Flórián: *A katonai igazságszolgáltatás tricentenáriumi vetületei*. In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): *Az önálló katonai kodifikáció tricentenáriuma*. Pécs: Kóger Nyomda Kft., 2007. 242. o.

Az ismert okok miatt a Rákóczi szabadságharc alatt alkotott törvények rövid életűek voltak: a katonai büntetőjogban is az osztrák törvények uralkodtak el, amelyek szerint a katonai igazságszolgáltatást a hadbírói tiszti kar végezte, de az ügyészt ezek a törvények sem ismerték.

A sajnálatosan szintén rövid életű 1848-49-es szabadságharc idején voltak ugyan elképzelések és törekvések a magyar katonai jog megalkotására, de a hadi események gyorsasága és az idő hiánya miatt ezek nem realizálódtak.

A szabadságharc leverését követően továbbra is – sőt a kiegyezés után is - a Mária Terézia nevéhez fűződő osztrák katonai büntetőjogot alkalmazták. Farkas Ádám „Adalékok az 1912. évi katonai jogalkotás történetéhez” című előadásában így jellemezte a helyzetet: „az 1912-es jogalkotás előtt a magyar katonai büntető-eljárásjogot a XVIII. századi, anakronisztikus, Mária Terézia nevével fémjelzett osztrák szabályok határozták meg”.

Amint ezt elsősorban Farkas Ádám már említett előadásából tudjuk, „a katonai büntetőeljárás kérdése már az 1870-es, 1880-as években akut kérdés volt úgy az országgyűlésben, mint a minisztertanácsban. Tehát már majd félévszázaddal az 1912-es jogalkotás előtt törvényjavaslatok és kormányzati egyeztetések irányultak a katonai büntető-eljárásjog, majd a teljes katonai büntetőjog reformjára, ami azonban Bécs hajlíthatatlan akarata miatt 1912-ig eredménytelen maradt.”⁷

Az 1912-ig fennálló állapot miatt a katonai bíró- ügyész szerep megosztásra még akkor sem került sor, amikor 1871. évi XXXIII. törvénycikk létrehozta a bíróságoktól független királyi ügyészséget. A magyar katonai igazságszolgáltatás ekkor még a polgári igazságszolgáltatástól teljes mértékben elkülönülve, a haderőbe szervesen beépülve működött, mégpedig ugye az osztrák törvények szerint, azok pedig nem ismerték a katonai ügyészt.

---

⁷Farkas Ádám i.m. 4. o.

A monarchián belüli önálló magyar nemzeti hadserege létrejötte (1910) után alkották meg az 1912. évi XXXIII. törvénycikket, „A Honvédség katonai perrendtartásáról”. (Kbp.)

Ez volt az első önálló magyar katonai büntető eljárási törvény, hiszen Rákóczi törvényében az anyagi és eljárásjogi szabályok nem váltak szét, azért azt az első magyar katonai büntetőjogi törvénykönyvnek (egyek szerzők szerint haditörvénykönyvnek) lehet nevezni.

A korszerű külföldi katonai-büntetőeljárási megoldások ismeretében, valamint az 1896 óta hatályos büntető perrendtartás (1896. évi XXXIII. tc. a bűnvádi perrendtartásról) alapvető elveinek figyelembe vételével történt kodifikáció természetesen figyelemmel volt a sajátos katonai viszonyokra, a katonai rend és fegyelem fenntartásához fűződő érdekekre is. A katonai büntetőeljárással szembeni fokozott követelményként fogalmazták meg, az eljárás gyorsaságát: „a fegyelem csak úgy tartható fenn, ha a büntetendő cselekményt a büntetés lehetőleg nyomon követi”.⁸

A törvényjavaslat vitája után a Képviselőház Véderőbizottsága véleményét a következők szerint összegezte: „...katonai igazságszolgáltatási tekintetben a javaslat teljes elismerést érdemlő alkotás, mert amidőn katonai perrendben a külön vádat és védelmet nélkülöző eljárás helyébe a vádelvet és kapcsolatosan a védelmet, az írásbeliség helyére a szóbeliséget és közvetlenséget, az ügyek referálása helyébe a főtárgyalást, az eljárás titkossága helyébe a nyilvánosságot, az elavult fellebbviteli rendszer helyébe modern perorvoslatok rendszerét hozza be: nemcsak a mai állapotokhoz képest mutat igen nagy jelentőségű haladást, hanem a külföld legújabb hasonló törvényhozási művei közt is kiváló helyet fog majd elfoglalni”.⁹

---

⁸ A közös haderő bűnvádi perrendtartásról szóló 1912. évi XXXII. tc. általános indokolása

⁹ Idézi Csóka Ferenc: *„Az 1912 XXXII. és XXXIII. Törvénycikkek keletkezésének története, 1911-1912”* című írásában. Budapest: kézirat, 2013. 14. o.

A törvény rendelkezéseinek ismertetését mellőznénk, csupán a témánk szempontjából legfontosabbakat említjük.

Ez a törvény szabályozta a katonai bíróságok, mint külön bíróságok eljárását, és létrehozta a hadbírói szervezetet.

Ugy rendelkezett, hogy első fokon, csapatszinten laikusokból álló dandárbíróóság működjön, másodfokon, lényegében fellebbviteli bíróságként jogvégezett hadbírákból álló hadosztálybíróóság járjon el, legfőbb szinten pedig a Kúria melletti Legfelsőbb Honvéd Törvényszék.

A törvény bevezette, nevesítette a katonai ügyészt; ahogyan Farkas Ádám fogalmazott: „kialakította az önálló katonai ügyész napjainkra már száz esztendőszintű intézményét”.¹⁰

A 44. § előírta, hogy „vádoló gyanánt” a dandárbíróóság előtt (nem jogász) ügyészi tiszt, a hadosztálybíróóság előtt jogvégezett honvéd ügyész, a legfelső honvédtörvényszék előtt, pedig az uralkodó által kinevezett honvéd koronaügyész járjon el.

E jogszabály volt tehát az első, amely magyar katonai büntetőeljárásban ügyész közreműködését tette kötelezővé, azaz e törvénycikk intézményesítette a közvádoló szerepét ellátó katonai ügyészt és kimondta, hogy „a honvéd ügyész és az ügyészi tiszt a bíróságtól független”.

Ez a Kbp. 1952-ig volt hatályban.

A későbbi katonai ügyészi szervezet szempontjából alapvető jelentőségű törvénycikket az Országgyűlés június 5-én, a Főrendi-ház június 15-én elfogadta, a Magyar Országgyűlés Szentesítési Közös Bizottsága június 16-án „legfelsőbb szentesítés alá terjeszhetőnek jelentette ki”, majd a július 5-ei királyi szentesítés után 1912. július 8-án hirdették ki.

A katonai ügyészi szervezet történelmi gyökereire való emlékezés jegyében ezt a napot választottuk a katonai ügyészek napjává.

---

¹⁰ Farkas Ádám: i.m. 5. old.

Az önálló magyar katonai büntető eljárási törvény megszületése kapcsán fontosnak tartom megemlíteni, hogy a katonai büntető anyagi jog „magyarosítására” azonban még két évtizedet várni kellett. E korszak kuriózuma, hogy a monarchiából való kiválás ellenére, a már magyar törvényben szabályozott büntető eljárásban 1931-ig az osztrák Kbtbk.-t alkalmaztuk. Amikor az 1878. évi V. tc. (Csemegi Kódex) passzusait 1884-ben egy játékos kedvű, magát Doctor Deodatusnak nevező szerző versbe szedte, a személyi hatályról is verselt: „fegyveres erőre kivételek vannak, külön törvényekben leled nyomát annak”.¹¹

Nyilván nem gondolta, hogy közel fél évszázadig, nemhogy külön, hanem idegen törvényben kell keresni a kivételeket.

A továbbiakban már csak kizárólag a katonai ügyészi szervezet sorsával kívánunk foglalkozni.

A Kbp. hatályba lépésével kialakult honvédszervezetet először csak a II. világháborút követő időben érintették változások.

Az 1740/1946. számú Miniszterelnöki rendelet honvéd ügyészségeket állított fel a honvéd kerületparancsnokságok székhelyein, (Budapesten, Szegeden, Pécsen és Debrecenben), ahol honvéd törvényszékek is megkezdték működésüket.

A honvéd ügyészségek a HM alá tartoztak, az ügyészeket a honvédelmi miniszter nevezte ki. A Honvéd koronaügyész státusza megszűnt – anakronizmus lett volna a Köztársaságban koronaügyésznek működni – s a továbbiakban a legfőbb államügyész lett a honvéd ügyészségek szakmai előjárója.

Az 1948: LXIII. tv. ”A katonai igazságügyi szervezet valamint a katonai büntetőbíráskodásban a fellebbvitel módosításáról” szolt, s lényegesen változtatott az addigi helyzeten.

Ekkor a Legfelsőbb Honvéd Törvényszék illetve a Kúria Honvédbírósági Fellebbviteli Tanácsa helyére a Katonai Főtörvényszék került, amely mellett a vád képviselőjét a katonai főügyész látta el, akit a honvédelmi miniszter nevezett ki a hadbírák

---

¹¹ *A Magyar Büntetőtörvénykönyv a büntettekről és vétségekről.* Versbe szedte Doctor Deodatus. Budapest: Eggenberger féle Könyvkereskedés, 1884. 2. o.

állomány-csoportjából. A katonai főügyész és helyettesei a Katonai Főtörvényszéktől függetlenek voltak és a honvédelmi miniszternek alárendelve működtek, a katonai ügyészségek elöljárója pedig a katonai főügyész volt.

A rendőrök elleni bűnvádi ügyekben való eljárásra a belügyminiszter a honvédelmi miniszterrel egyetértésben a rendőrség szakvizsgázott tagját rendelte ki, aki katonai főügyész helyettesként járt el, s ebben a minőségében a katonai főügyész felügyelete alatt állt.¹²

Az említett törvény hatályba lépése, tehát 1948. után öt év alatt számos különböző jogszabály érintette a katonai ügyészi szervezetet, de az addig legnagyobb jelentőségű változás 1953-ban következett be. Az 1953. évi 13. számú Tvr. a 23 fegyvernemi, és magasabb egység mellett működő katonai ügyészséget az egységes ügyészi szervezetbe integrálta, és megszűnt a HM-el szemben fennálló függőség.¹³

1955-ben a katonai bíróságok integrálódtak az egységes bírósági szervezetbe, majd 1957. február 28-ával megszűntették a fegyvernemi és az egyes magasabb parancsnokságok mellett működő valamennyi katonai bíróságot és katonai ügyészséget, március elsejével pedig megkezdte működését.

Azonos székhelyen, azonos illetékességgel alakultak meg a Katonai Ügyészségek, és emellett létrehozták budapesti székhellyel a Határőrség Katonai Ügyészségét is.

Az ezt követő három évtizedben a katonai igazságszolgáltatás szervezete, hatásköre nem változott.

Ellenben: az 50-es években kezdődött integrálódási folyamat eredményeként az addig önálló jogszabályokba foglalt katonai büntetőjogi illetve katonai büntető-eljárásjogi rendelkezések is bekerültek az általános törvényekbe. (Btk., Be.)

---

¹² Vö. Kardos Sándor: *A magyar katonai büntetőjog rövid története.* Debrecen, Debreceni Egyetem Jog és Államtudományi Intézet, 2002. 137. o.

¹³ Kardos Sándor i.m. 2002. 139. o.

- Az 1961. évi V. tv. (Btk.) egységes kódex volt és elvetette a Ktbtkt.-t. Ennek indoka „... a katonákra vonatkozó anyagi büntetőjogi rendelkezések az általánoshoz képest csupán részlegesen eltérő vagy kiegészítő szabályozást igényelnek, így az általánostól való mesterkéltnél külön tartása többé nem indokolt”.¹⁴
- Az 1951. évi III. tv. (Bp.) végrehajtásáról szóló 1951. évi 31. sz. tvr. rendelkezett arról, hogy Bp. rendelkezéseit a katonai büntető-eljárásban is alkalmazni kell, de csak 1962-ben jutottunk el odáig, hogy „a katonai büntetőeljárásra vonatkozó egyes különös rendelkezések” az egységes Be.-be (1962. évi 8.sz. tvr.), annak XVII. Fejezetébe kerüljenek, s ugyanez érvényesült az 1973. évi új büntetőeljárás kódexben (1973. évi I. tv.) is, és ezen nem változtatott az 1998. évi XIX. tv. és annak számos módosítása sem.

A politikai, közjogi rendszerváltást közvetlenül megelőző időben – talán nem egészen véletlenül – napirendre kerültek a katonai igazságszolgáltatást érintő kérdések.

1988 őszén tárgyalta a Parlament Kulcsár Kálmán igazságügyi miniszter előterjesztésében azt a törvényjavaslatot, amely elfogadása után az 1989. évi XXVI. törvényként lényegesen érintette a katonai igazságszolgáltatást, bár ekkor még csak a hatáskört. Lényegesen szűkítette a Btk. katonafogalmát (így a katonai bűncselekmények alanyainak körét) úgy hogy 1990. május 1-től katonának csak a Néphadsereg és a Határőrség tényleges állományú tagjait tekinti.

Végül: a törvény szűkítette a katonai bírósági hatáskört azzal is, hogy megváltoztatta a katonai büntetőeljárás hatályát akként, hogy azt a katonák által elkövetett katonai bűncselekményekre korlátozta, az egyéb bűncselekményei tehát a rendes bíróságok hatáskörébe kerültek.

---

¹⁴ Kardos Sándor i.m. 2002 140. o.

Így szükségszerűen megszűnt a Katonai Főügyészség Belügyi Főosztálya és az öt katonai ügyészség belügyi osztálya is, a belügyi állományú katonai ügyészek leszerelésével pedig mintegy egyharmadával csökkent a katonai ügyészi létszám.

A megoldással kapcsolatos aggályokat fejezi ki viszont, hogy egy ugyanakkor életbe lépő jogszabály-módosítás (az 1972. évi V. Útv. Mellékletének módosítása) a katonák szolgálattal összefüggő vagy a szolgálati helyen elkövetett bűncselekményeinek nyomozását továbbra is a katonai ügyészekre bízta, ezzel elismerve, hogy az ilyen ügyek elbírálásának legalább az előkészítéséhez speciális szakismeret kell.

(Ekkor az az „érdekes” helyzet alakult ki, hogy a megyei főügyészi jogállású katonai ügyészség vezetője által aláírt vádjavaslatot a járási ügyészség vezetője bírálta el, hiszen a vádat is ő képviselte az illetékes „civil” bíróság előtt.)

Mindez tehát akkor még mélyebben nem érintette a katonai igazságszolgáltatás szervezetét. De a miniszteri előterjesztés befejező mondata így hangzott: „csak zárójelben jegyzem meg, hogy át kell természetes alakítani a katonai bíraskodás szervezeteit is.”

Ez végül is nem sokáig váratott magára, az 1991. évi LXVI. tv. ugyanis (a különbíraskodás tilalmára hivatkozva) megszüntette a katonai bíróságokat valamint a Legfelsőbb Bíróság Katonai Kollégiumát is, és 1992. január 1. hatállyal létrehozta a kijelölt megyei bíróságok katonai tanácsait.

A másfél év tapasztalatai alapján ugyanakkor újra a katonai büntetőeljárásra utalták a katonák szolgálattal összefüggő illetve a szolgálati helyen elkövetett bűncselekményeit is.

Később (1994-ben, 1996-ben és 2000-ben) jelentős hatáskör bővítés történt: a rendőrség, a polgári titkosszolgálatok és a büntetés-végrehajtás hivatásos állományú tagjai is „katonák”, így a katonai bűncselekményeknek alanyai. Ugyanakkor a fegyveres erők tagjainak minden bűncselekménye, a bv. és a polgári titkosszolgálati hivatásos állományúak szolgálattal összefüggő vagy a szolgálati

helyen elkövetett bűncselekményei is, és a szövetséges katonák bűncselekményei is katonai büntetőeljárás hatálya alá kerültek.¹⁵

Ezt úgy értékeltük, hogy határozottan felfelé ívelt a katonai igazságszolgáltatás bizalmi görbéje, és annak idején még a katonai bíróságok visszaállítását is elképzelhetőnek tartottuk.

A katonai ügyészi szervezet egyébként nem osztozott a katonai bíróságok sorsában, a szervezet megváltoztatására ekkor még – sem 1992-ben, sem később - nem került sor. Sőt az ítélőtáblák és a fellebbviteli főügyészségek létrehozása okán megalakult a Katonai Fellebbviteli Ügyészség is, amely országos hatáskörű szervezetként a Fővárosi Ítéltábla Katonai Tanácsa előtt képviselte az ügyészi álláspontot.

És egy aprónak tűnő, de nem jelentéktelen kiegészítés: 2002-ben legfőbb ügyészi utasítás hozta létre azt a mobil katonai ügyészi csoportot, amelynek feladata a békefenntartó tevékenységet ellátó csapatoknál helyszíni nyomozási és más ügyészi teendők ellátása volt.

A politikai rendszerváltás körüli időkben tehát - és ez szakmai körökben közismert – sőt, valójában a Kulcsár féle törvényjavaslat előkészületei során merült fel először Magyarországon a katonai igazságszolgáltatás megszüntetésének ötlete, ami aztán megreformálás igényévé szelídült ugyan, de többször felerősödtek mégis, azok a szakmai színezetű, de inkább politikai indíttatású vélemények, amelyek szerint tarthatatlan és nemzetközi egyezményeket is sért a katonai bíróságok, mint külön bíróságok fenntartása.

Az ezzel kapcsolatos vitákban gyakran hangzottak el olyan kinyilatkoztatások, hogy a jogfejlődés iránya a katonai igazságszolgáltatás megszüntetését indokolja, hogy Európában ez

---

¹⁵ A katonai büntetőeljárás hatályának alakulását nagy alaposággal mutatja be Bögöly Gyula. Lásd: Bögöly Gyula: *A katonai büntetőeljárás hatálya Rákóczitól napjainkig*. In Bögöly Gyula, Hautzinger Zoltán (szerk.): *Az önálló katonai büntető kodifikáció Tricentenáriuma*. Pécs: Kódex nyomda, 2007. 17-32. o.

már sehol sincs így, hogy ez egy szocialista hagyomány, sőt, hogy a katonai bíraskodást a volt szocialista országok is felszámolják.

Az igazság az, hogy nem sokat tudtunk arról, hogy valójában hol és milyen feltételekkel működik illetve, hogy hol és milyen okok miatt nem működik katonai igazságszolgáltatás Nyugat-európában és a világ más részein, sőt azt se igazán tudtuk, hogy a hozzánk hasonló helyzetben lévő volt szocialista országokban miként alakult a katonai igazságszolgáltatás.

Mindezek miatt fontos volt számunkra a külföldi megoldások megismerése, a mienkkel való összevetése.¹⁶

Arra az alapkérdésre igyekeztünk választ keresni, hogy már országokban, milyen vélemények alakultak ki arról, hogy a törvény előtti, a bíróság előtti egyenlőség eszménye összeférhet-e a katonai bíraskodás, a katonai igazságszolgáltatás létevel.

Arra is kiterjedt az érdeklődésünk, hogy mások hogyan értelmezik azt, hogy mindenkinek joga van ahhoz, hogy a saját bírósága előtt feleljen és hogyan értendő a sokat emlegetett külön-bíraskodás, a külön bíróságok felállításának tilalma.

Eldöntésre váró kérdésnek tekintettük ugyanis azt, hogy a katonai bíróság valójában külön- bíróság-e, vagy pedig nem más-e, mint szakbíróság, és ha ez utóbbi, akkor nem ez-e valójában az a saját bíróság, amelyhez joga van egy katonának.

Kíváncsiak voltunk arra is, hogy más országokban milyen mérvű és jellegű a katonák büntetőjogi többletfelelőssége, illetve hogy annak ellensúlyozásaként bizonyos speciális (privilegizált) eljárásjogi megoldások teret nyertek-e.

Természetesen fontosnak tartottuk azt is, hogy képet kapjunk a más országokban működő katonai ügyészségek és bíróságok kompetenciájáról, a katonai igazságügyi szervezet funkciójáról, szervezeti felépítésükről, az egyéb igazságügyi szervekhez és a katonai hierarchiához való viszonyukról és arról, hogy az adott

---

¹⁶ Részletesen lásd: Kovács Tamás: *A katonai igazságszolgáltatás szervezeti és eljárásjogi megoldásaival kapcsolatos nemzetközi tapasztalatok*. In *Kriminológiai és kriminalisztikai tanulmányok* XXXV. szám. 364-415 o.

viszonyrendszerben hogyan biztosítják (biztosítják-e) a katonai bírósági és ügyész függetlenségét.

Az első fontos tapasztalat szerint téves alapfeltevés az, hogy a jogfejlődés a katonai igazságszolgáltatás megszüntetéséhez vezet; ilyen fejlődési tendencia nem mutatható ki. Ezzel szemben az állapítható meg, hogy elsősorban történelmi, politikai okok játszottak döntő szerepet abban, hogy bizonyos európai országokban nincs, vagy nem a mi fogalmaink szerinti formában van katonai igazságszolgáltatás. Feltétlenül meg kell jegyeznünk, hogy ahol megszüntették a katonai bíróságot ott is felemás módon tették ezt. Azért felemás a megszüntetés, mert:

- a háború idejére nem terjed ki (sehol)
- nem történt meg a katonai bírósági szervezet teljes felszámolása (lásd: Franciaország, Németország, Hollandia),
- az úgynevezett rendes bíróságok a katonák büntetőügyeinek elbírálásánál kénytelenek olyan katonai sajátosságokat figyelembe venni, amelyek elkerülhetetlenné teszik szakosodásukat, s így szervezetük és eljárásuk bizonyos fokú katonai színezetet kap (lásd: pl. a francia, holland, belga, finn megoldásokat),
- a katonai bíróságok hiánya felveti annak veszélyét is, hogy a parancsnoki jogkör oly mértékben kiszélesedik, hogy annak gyakorlása már igazságszolgáltatási tevékenységnek felel meg (ez leginkább Dániában tapasztalható).

A katonai bíróságokkal kapcsolatban külföldön általában és különösen nagy hangsúllyal nem vetődik fel, hogy külön bíróságok lennének. Ilyen irányú érdeklődésünkre olyan választ kaptunk, hogy az adott állam alkotmánya vagy alkotmányos, nyilvánosan kihirdetett törvénye által létrehozott és a törvényben szabályozott módon működő bíróságokról van szó, ezek pedig nem külön bíróságok.

E dolgozat kereteit meghaladná, ha ismertetni szeretnénk a különböző országokban választott megoldásokat.

Azt azonban – a Nemzetközi Katona Jogi és Hadijogi Társaság rendezvényein, a különböző katonai jogászi illetve ügyészségi konferenciákon szerzett ismereteink alapján – leszögezhetjük, hogy a világ államainak túlnyomó többségében – a latin-amerikai, afrikai, ázsiai és angolszász jogrendszerű országokban szinte mindenütt – a NATO illetőleg az EU tagországok többségében működik katonai igazságszolgáltatás – ezen belül katonai ügyészség -, vagy legalábbis katonai ügyekre szakosodott kijelölt bírósági, ügyészségi egység.

Megállapíthatjuk, hogy a katonai igazságszolgáltatás országonként eltérő fejlődést eredményező vitákban formálódott és formálódik ma is. Visszatérően felmerült több országban is a katonai igazságügyi szervezeteknek a hatalmi tényezőktől, különösen a katonai vezetéstől való függetlensége fokozottabb biztosításának igénye, a katonai bíraskodás személyi és tárgyi hatálya szűkítésének kérdése, sőt néhány országban a katonai bíraskodás megszüntetése is. (Ezek azonban nem vezettek eredményre például Svájcban, Oroszországban, Moldáviában) Ugyanakkor az országok többségében éppen a megfelelő szakmai érveknek köszönhetően a katonai igazságszolgáltatás helyzete megszilárdult. (A tanulmány elkészülte – 1997 – után ismereteink szerint csak 2 országban; Belgiumban és Szlovákiában számolták fel a katonai igazságszolgáltatás szervezeteit)

Azokban az országokban, ahol valamiféle katonai igazságszolgáltatás működik mindenhol kiemelik, hogy a katonai bíróságok nem külön bíróságok, hanem rendes bíróságok, ám szakbíróságok, s talán nem melleleg minden országban az egyéb bíróságoknál sokkal gyorsabban eljáró bíróságok. Ez azért fontos, mert a hozzáértő, szakszerű eljáráshoz és az ésszerű határidőhöz való jog is európai norma.

A katonai igazságszolgáltatás fenntartása mellett szóló szakmai érvek általában éppen e két vonatkozásban fogalmazódtak meg: a szakismeret és a fegyelem szempontjából oly fontos gyors eljárás tekintetében, s néhol harmadikként a katonai titokvédelmi szempontokat is felvetették.

A nemzetközi tapasztalatok kapcsán a katonai igazságszolgáltatásról és a katonai bíraskodásról szoltunk, de természetesen mindehhez szorosan kapcsolódik a katonai ügyészségek helyzete is.

A katonai ügyészségi szervezetet és funkciókat illetően vegyes a kép, azt azonban mindenestre leszögezhetjük, hogy a magyar katonai ügyészség szervezetére és feladatkörére vonatkozó jogi megoldások a nemzetközi összevetésben is megfelelőek voltak, és soha, semmilyen kritika nem érte általában a katonai igazságszolgáltatási berendezkedésünket, megoldásainkat sem, még az Eu.- csatlakozást megelőző amúgy meglehetősen kritikus elemzésekben, értékelésekben sem.

Egyébként a nemzetközi összehasonlítások azt igazolják, hogy e körben a jogi kompatibilitásra és a jogi harmonizációra való törekvés nem parttalan, hanem csak bizonyos elvi jelentőségű fő kapcsolódási pontokra irányul és teret ad a nemzeti jogi és katonai hagyományok érvényesülésének is.

Ide vonatkozóan szívesen idézzük Györgyi Kálmán volt legfőbb ügyész: „ha Európába igyekszünk, az alkalomhoz illően kell öltözködnünk, de öltözetünket díszíthetik népviseleti elemek is”.

A magyar katonai ügyészség feltétlenül eu.- konform volt, megfelelt a NATO kompatibilitási igényeknek és tevékenysége harmonizált az Európai Emberi Jogi Egyezményvel is; értékes része volt a magyar katonai és a magyar jogi kultúrának.

A magyar katonai ügyészi szervezet pozíciója tehát szilárdnak tűnt, az állomány teljesítménye, szakmai felkészültsége, fegyelme elismert volt a szervezeten belül, és fegyveres szervek vezetői előtt is.

A magyar katonai ügyészi szervezet megbecsült része volt a nemzetközi katonai jogász társadalomnak is.

1991-óta rendszeresen meghívást kaptunk – Közép és Kelet-európából egyedül mi – a US Court of Military Appeal (az USA Katonai Fellebbviteli Bírósága) nemzetközi konferenciáira.

1993-ban mi is vállalkoztunk egy katonai büntetőjogi konferencia megrendezésére, s ennek sikerén felbuzdulva azóta is

rendszeresen sor kerül a biennális konferenciákra, tavaly a jubileumi X.-re, amelyeken rendre 5 földrész 28-30 országának vezető katonai jogászai vettek részt. A konferenciák rendezésébe később bevontuk a jórészt katonai ügyészek által 1996-ban alapított Magyar Katonai Jogi és Hadi Jogi Társaságot, amely rövidesen a Nemzetközi Katonai Jogi és Hadijogi Társaság egyik legjelentősebb tagszervezetévé vált.

A magyar katonai büntetőeljárás jog és katonai ügyészség szervezeti megoldásai (elsősorban az, hogy az ügyészség részeként, a katonai hierarchiától függetlenül működött) nagy érdeklődést váltottak ki, olyannyira, hogy minderről több előadás megtartására kértek fel bennünket az US Army JAG-tól Törökorszáig, Braziliától a rodoszi hadijogi konferenciáig, Lettországtól Szlovéniáig.

Mindezek miatt bizonyos előjelek ellenére is váratlan volt, hogy legfőbb ügyész úr a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság megalakulásának 15. évfordulója alkalmából 2011. szeptember 8-án megrendezett jubileumi konferenciánkon a X. Budapesti Nemzetközi Katonai-büntetőjogi Konferenciát köszöntő beszédében – rangos külföldi vendégeinket is meglepve – bejelentette, hogy 2011. december 31-ével a katonai ügyészi szervezet megszűnik.

És valóban megszűnt a Katonai Főügyészség (így a katonai főügyészi tisztség is), megszűnt a Katonai Főosztály (beolvadt a Kiemelt Ügyek Főosztályába), és megszűntek a katonai ügyészségek, amelyek bázisán létrejöttek a Központi Nyomozó Főügyészség regionális osztályai, a volt katonai ügyészségvezetők vezetésével.

A legfőbb ügyésznek a 2011. évi Országgyűlési Beszámolója lakonikus rövidséggel intézi el az ügyet: „2011. november 28-án az Országgyűlés elfogadta az ügyészségről valamint a legfőbb ügyész, az ügyészek és más ügyészségi alkalmazottak jogállásáról és az ügyészi életpályáról szóló sarkalatos törvényeket... Az új ügyészi törvény – a honvédelemről és a magyar honvédségről szóló törvénnyel azonosan - már nem rendelkezett a megszűnő katonai ügyészségről, a katonai ügyészek – e jogállásukat megtartva – 2012. január 1-el betagozódtak az ügyészi szervezetbe, s a katonai

büntetőeljárásra tartozó ügyek mellett más ügyek felderítésében, nyomozásának felügyeletében, vádképviselésében is részt vesznek”.¹⁷

Miért történt mindez?

Az igazi okokat, igazából a hivatalos indokokat sem ismerjük, csupán annyi tudható, amennyit erről legfőbb ügyész úr az említett konferencián elmondott.

E szerint: „az eddig katonai szervezatként is működő katonai ügyészség kizárólag ügyészi szervezatként folytatja munkáját”.

Ez nem így valósult meg, hiszen a volt katonai ügyészség megszűnt bármilyen szervezeti egység lenni, azaz a volt katonai ügyészségek nem valamilyen „ügyészi szervezatként” folytatják munkájukat, hanem amint legfőbb ügyész úr akkor bejelentette, a katonai ügyészek valójában „... a központi irányítás alatt álló, regionálisan szervezett, civil és katonai ügyészekből álló, nyomozó ügyészségek tagjaiként” járnak el.

Legfőbb ügyész úr azt is elmondta, hogy „az addigi viszonylagos szervezeti elkülönülés tarthatatlanságának megoldás keresése vezetett el” a választott megoldáshoz.

A Katonai Ügyészség megszüntető okirata, amelyet 2011. november 29-én írt alá a legfőbb ügyész és a honvédelmi miniszter, 3. pontjában is csak azt írja, hogy „a megszüntetés oka: a honvédelemről és a magyar honvédelemről valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről szóló 2011. évi CXIII. Törvény hatályba lépésével egyidejűleg a katonai ügyészségek kettős jogállása megszűnik, az MH szervezeti keretéből törlésre kerül”.

A döntésről szóló híradások, tájékoztatások már egyértelműen arról szóltak, hogy a katonai ügyészséget integrálni kellett az ügyészi szervezetbe.

Nos, ezek a hivatkozások megalapozatlanok. A katonai ügyészi szervezet 1953-óta integráns része volt az egységes ügyészi

---

¹⁷ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2010. évi tevékenységéről 4-5. o.

szervezetnek. (a Wikipédián is olvasható, hogy „1953-ban az addig HM alá tartozó Katonai Ügyészségek integrálódtak az ügyészségbe”).

A legfőbb ügyész 2010. évi Országgyűlési Beszámoló jelentése is úgy fogalmazott még, hogy „a katonai ügyészi szervezet az egységes ügyészi szervezet integráns része... A katonai ügyészek .... tevékenységükben függetlenek, a katonai hierarchiától. Ennek biztosítéka az is, hogy a katonai ügyészi szervezetet a legfőbb ügyész irányítja, egyik helyettesén, a katonai főügyészen keresztül”.¹⁸

A legfőbb ügyész 2011. évi Országgyűlési Beszámolója is megerősíti mindezt: „a katonai ügyészi szervezet 2011. december 31-ig az egységes ügyészi szervezet integráns részét képezte”.¹⁹

Mit kellett tehát integrálni 2012. január 1-jén?

Az viszont tény, hogy a katonai ügyészi szervezet viszonylagos önállósággal rendelkezett, a HM költségvetési fejezetében önálló Címet képezett, s ugyan a legfőbb ügyész hozzájárulásával, de önállóan ápolhatott nemzetközi kapcsolatokat.

Rögtön megjegyezzük, hogy ez a költségvetési helyzet semmilyen függést sem eredményezett, hiszen a költségvetési törvény meghatározta a Címnek biztosított összeget, amellyel a katonai főügyész rendelkezett. Tény viszont, hogy a beruházásokat, felújításokat a HM központi tartalékából fedezték úgy, mint bármely más katonai szervezet részére.

Mindenesetre ennek a talán látszólagos függésnek a megszüntetésére valamennyi legfőbb ügyész törekedett. Az volt a cél, hogy a Cím kerüljön át a Magyar Köztársaság Ügyészsége Fejezetbe. A HM ezzel egyet is értett, de a központi keretből a katonai ügyészi szervezetbe fordított költségek több éves átlagát nem

---

¹⁸ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2010. évi tevékenységéről 4. o.

¹⁹ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2011. évi tevékenységéről 4. o.

akarta átengedni, ezért ezek a próbálkozások soha nem vezettek eredményre.

Nem hihetjük, hogy e probléma megoldása indokolta volna a szervezet megszüntetését és nem belátható, hogy miért volt „tarthatatlan” ez a fajta viszonylagos önállóság (és nem szervezeti elkülönülés).

Az viszont nem vitatható, hogy feszültségeket okozott helyenként a munkaterhelés aránytalansága.

A honvédség létszáma radikálisan lecsökkent, a sorállományú szolgálat megszűnt, a határőrség is megszűnt és a rendőrségbe integrálódott, ez is létszámcsökkenéssel járt. A honvédség feladatai alapjaiban változtak, így a kiképzés jellege és a szolgálati feladatok jellege is megváltozott.

Mindez érzékelhetően kihatott a katonai bűnözés számszerű alakulására, dinamikájára, struktúrájára is.

Ugyanakkor a nyomozó ügyészségek munkaterhe nőtt, vagy legalább is nehezen elviselhető szinten stagnált.

Mindezek miatt 2005-ben a Legfőbb Ügyészség felső vezetése egyetértett abban, hogy a új Btk. – akkor remélt közeli – elfogadása után, mivel minden tervszerint a vámőrök is katonák lettek volna, s ha emiatt úgymint meg kell változtatni a Be.-nek a katonai büntetőeljárás hatályára vonatkozó szabályait, akkor kezdeményezzük, hogy valamennyi, a Btk. 122. § szerinti katona minden bűncselekménye tartozzon a katonai büntetőeljárásra. Ilyen megoldás esetén a katonai ügyészségek igazán el lettek volna látva munkával, a nyomozó ügyészségek pedig igen lényeges munkatehertől szabadultak volna meg.

Még a legfőbb ügyész 2010. évi – 2011. május 5-én aláírt – beszámolója is lényegében támogatta ezt a korábbi elképzelést. Ugyanis a következőket tartalmazza: „ a katonai ügyészi szervezet felkészültsége és a bűnözés struktúra változásai miatt meg kell említeni, hogy fegyveres szervek hivatásos állományú tagjainak szolgálati viszonyáról szóló törvényben nevesített valamennyi rendvédelmi szerv esetében a jelenlegi katonai büntetőeljárási hatáskörök kiterjesztésével a szolgálattal össze nem függő

köztörvényes bűncselekmények esetén is lehetőség nyílna a büntető eljárások eddigieknél gyorsabb, ezáltal ésszerűbb határidőn belül történt befejezésére”.²⁰

Vajon mi történt 2011. május 5-e (az Országgyűlési Beszámoló aláírása) után, hogy a szeptember 8-án a konferenciánkon, már kész tényként jelentette be legfőbb ügyész úr a szervezet megszüntetését. Mi az oka, hogy a november 28-án elfogadott Ütv. már ennek megfelelően készüljön, hogy az akkor javában készülő új Btk. katona fogalma olyan legyen, hogy jelentősen kiüresíti a katonai büntetőeljárás hatályát, hogy 2012. január 1-től a katonai ügyész már nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyekben is eljárhasson. (A Btk. katona fogalma azóta többször is változott, de várhatóan lényegesen meg fog változni a Be.-nek a katonai büntetőeljárásra vonatkozó szabálya is. Mindez önálló dolgozatot igényelne, de itt most csak egy, a szokásosnál bővebb végjegyzet megfogalmazására van mód.)²¹

---

²⁰ A legfőbb ügyész Országgyűlési Beszámolója az Ügyészség 2010. évi tevékenységéről 42. o.

²¹ Nagyon tanulságos annak végigkövetése, hogy miként alakult ki végül a most hatályos katona fogalom illetve a katonai büntetőeljárás hatályának szabályozása.

A Btk.-ra vonatkozó 2012. februári Előterjesztés szerint a 131.§ (1) bekezdése úgy szólt volna, hogy „(1) E törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok és a Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja.” (Ez lényegében a katonai büntetőjog művelői várakozásának megfelelően bővítette volna az 1978. évi IV. törvény 122.§ (1) bekezdésében adott meghatározást, addig ugyanis nem volt katonának tekintendő a hivatásos katasztrófavédelmi szerv és a NAV hivatásos állományú tagja.)

Rövid idő múlva 2012. áprilisára azonban már is változott a helyzet; az akkor T.6958. szám alatt beterjesztett Törvényjavaslat ugyanis már másként fogalmazott, és igen jelentősen szűkíteni kívánta a büntetőjogilag katonának tekintendők körét. Az Országgyűlés 2012. június 25-i ülésnapján fogadta el

---

a Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvényt, amelynek 127.§ (1) bekezdése az említett javaslatnak megfelelően úgy rendelkezett, hogy „E törvény alkalmazásában katona

- a) a Magyar Honvédség tényleges állományú tagja,
- b) a rendőrség hivatásos állományú tagja, ha csapaterős feladatot hajt végre, vagy őrszolgálatot lát el,
- c) a büntetés-végrehajtási szervezet tagja, ha kötelékben lép fel, tömegoszlatást végez, vagy őrszolgálatot lát el,
- d) a hivatásos katasztrófavédelemi szerv tagja, ha konkrét veszélyelhárítást végez, vagy meghatározott fokozatú készülségben van.”

A fogalomból kimaradt tehát a NAV tagja, egyébként pedig a törvény a Magyar Honvédség tényleges állományú tagjain kívül a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, illetve a hivatásos katasztrófavédelemi szerv tagját csak szűk körre meghatározott feladata vagy szolgálat ellátásnak esetére minősítette katonának.

Így azonban az említett fegyveres szervek tagjai ellen katonai bűncselekmény miatt folytatott eljárásokat (így nevezetesen a Bene László nyugalmazott altábornagy, volt Országos Rendőrőfkapitány, és társai elleni büntetőeljárást is) azonnal meg kellett volna szüntetni, hiszen a Btk. 127. § (1) bekezdés értelmében a említettek nem lettek volna büntetőjogi értelemben katonák, így a terhükre rótt katonai bűncselekményeknek nem lehettek volna alanyai. Ezt felismerve a törvény 2013. június 1-i hatályba lépése előtt 2012. december 17-én a 2012. évi CCXXIII. törvény 318. § (10.) bekezdése a már kihirdetett Büntető Törvénykönyv 127. § (1) bekezdését akként módosította, hogy „ e törvény alkalmazásában katona a Magyar Honvédség tényleges állományú, a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelemi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok, valamint Nemzeti Adó- és Vámhivatal hivatásos állományú tagja.” Elhagyta tehát a törvény a rendőrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, és a hivatásos katasztrófavédelemi szerv tagjaira vonatkozó megszorításokat, s a katona fogalma alá vonta az onnan korábban mellőzött NAV-tagot, s tovább bővítve a kört, az Országgyűlési Őrség hivatásos állományú tagját is ide sorolta.

Ezzel azonban még nem volt vége a módosításoknak; a Btk. hatályba lépése előtt nem egészen egy hónappal 2013. június 3-án a LXXVIII. törvény 19. §

---

(1) bekezdése akként módosította a Btk. 127. § (1) bekezdését, hogy kihagyta a katona fogalmából a NAV tagját.

Megjegyzem, hogy a törvényalkotási következetességet, a megoldások szakmaiságát jól jellemzi, hogy Szabs. tv. 28. §. (1) bekezdése szerint szabálysértési eljárásban változatlanul katona volt egészen 2013. szeptember 1-ig a NAV hivatásos állományú tagja is. (a Szabs. tv. 28.§ (1) bekezdését 2013. évi XCIII. tv. 126. §-a módosította 2013. szeptember 1. hatállyal)

A katonafogalom alakulásával összefüggésben szükségszerűen felmerült a katonai büntetőeljárás hatályának kérdése is.

A Kormány 2013. októberében terjesztette be a T/12617. számú Törvényjavaslatot, az egyes büntetőjogi tárgyú és ehhez kapcsolódó más törvények módosításáról. A törvényjavaslat általános indoklásának 1.10. pontja alatt úgy fogalmaz, hogy „a javaslat a Btk. katonafogalma módosításának megfelelően módosítja a Be.-nek a katonai büntetőeljárás hatályára vonatkozó szabályát.”

A Törvényjavaslat 63. §-a szerint –kihagyva a kihagyandók –,a Be. 470. § (1) bekezdés c) pontja helyébe a következő rendelkezések lépnek:

(katonai büntetőeljárásnak van helye)

„c) a rendőrség, az Országgyűlési Őrség, a büntetés-végrehajtási szervezet, a hivatásos katasztrófavédelmi szerv, a polgári nemzetbiztonsági szolgálatok hivatásos állományú tagja által a szolgálati helyen illetve a szolgálattal összefüggésben elkövetett más bűncselekmény”.(kiemelés tőlem K.T.)

A javaslatnak megfelelő törvényt módosítás régóta és következetesen képviselt álláspontunknak majdnem teljesen megfelelne, és kétségtelenül legnagyobb részt megszüntetné a fegyveres szervek tagjai, „az 1996. évi XLIII. tv. (Hszt.) hatálya alá tartozók közötti – a katonai büntetőeljárást illető – indokolatlan különbségtételt. (V.ö. a Törvényjavaslatnak a 63. §-hoz fűzött részletes indoklásával)

Hiányérzetünk csak a NAV-tagokat illetően lehet, de a katona fogalomból kiemelésük után a Be. máshogy nem is rendelkezhetett.

(Mindenesetre megjegyezzük, hogy a Hszt. eredeti 1.§ (1) bekezdése értelmében a fegyveres szervek közé tartozott a vám- és pénzügyőrség is, mint ahogy a Hszt-t módosító 2010. évi CXXII. tv. 157.§ (1) bekezdése folytán immár NAV hivatásos állománya is fegyveres szerv tagja.)

Mivel jobb ez a megoldás az eredetileg elképzelnél?

Az eredetileg tervezett megoldás ugyanis tiszta képletet hozott volna létre, megszüntette volna a munkaterhelési anomáliákat, s a nagy múltú, elismert katonai ügyészi szervezet megtartásával biztosította volna a katonai rend és fegyelem szempontjából nagyon is fontos szakszerűséget és eljárási gyorsaságot, időszerűséget.

Miért tarthatjuk sajnálatosnak a katonai ügyészi szervezet megszüntetését?

Továbbá: a Be. a kizárólagos ügyészi nyomozásról szóló 29.§-ának e.) bekezdésében a többi felügyeleti szervekkel „egy kalap alá veszi” a NAV-ot is.

A kívánatos változtatás gyakorlati kihatásait, a katonai ügyészi szervezet hiányában minden bizonnyal felmerülő problémákat ma még nem lehet igazán felmérni, de előre látható, hogy ilyenekkel szembesülni fogunk. Végiggondolta valaki, hogy a Központi Nyomozó Főügyészség Regionális Osztályai hogyan fognak megbirkózni a jelentősen megnövekvő munkateherrel?

Ezek a szervezeti egységek ugyanis pillanatnyilag sem létszámban, sem infrastrukturálisan nincsenek felkészülve a várható (a helyi nyomozó ügyészségektől átkerülő bűnügyekkel járó) többletfeladatok fogadására.

Felmerül a kérdés, hogyha annak idején a katonai ügyészi szervezet megszüntetése indokoltságát, mint egy igazolandó, egyidejűleg radikálisan szűkíteni kívánták a Btk. „katona” fogalmát, és szinte kiüresíteni kívánták a katonai büntetőeljárás hatályát, akkor most, a katona-fogalom fokozatos, és jelentős bővítése, valamint a katonai büntetőeljárás hatályának igen jelentős tágítása után vajon nem lenne-e indokolt a szervezeti kérdések újra átgondolása.

De ide kívánczik Winston Churchill egyik ismert mondása: „építeni évekig tartó, hosszú, fáradtságos munka. A meggondolatlan romlásra egy nap is elég” (idézi Németh Ágnes: Rendészet és diplomácia 1. oldal Polgári Szemle 2010. október. VI. évfolyam 6. szám.

A katonai ügyészség tevékenységét, munkáját ismerők értékelni tudják és értékelték is a katonai ügyészi munka rendeltetését, jellegét, fontosságát, és értékeit így azt is tudják, hogy mit veszítünk. A katonai ügyészi szervezet megszüntetésével a magyar jogi és katonai kultúra egy jelentős, évszázados intézményét szüntették meg és meggyőződésünk, hogy ennek a katonai szervezetek rendjére és fegyelmére hátrányos következményei érezhetőek lesznek.

Erre utalt Nyíri Sándor volt legfőbb ügyész „A múlt mindig velünk van” című könyvében, amikor a katonai ügyészekről is megemlékezett:

„Jól képzett nyílt, őszinte fegyelmezett, sokat és jól dolgozó jogászoknak ismertem meg őket. Bár éppen mostanában (a 2012-ben megjelent könyv írása idején KT) hallani híreket arról, hogy megszüntetik a katonai ügyészségeket. Annak ellenére, hogy a hazai katonai igazságszolgáltatás gyökerei II. Rákóczi Ferencig vezethetők vissza, és a demokratikus országok többségében ma is van katonai ügyészség”.²²

Bizonyára jól esett a katonai ügyészi szervezet tagjainak, hogy legfőbb ügyész úr a rossz hír bejelentésével egyidejűleg elismeréssel szólt addigi teljesítményükről. Elmondta, hogy „a katonai ügyészek széleskörű nyomozati tapasztalatait és megszerzett szaktudását” a jövőben is, új területeken is, így a korrupció elleni fokozott küzdelemben ki akarja használni az ügyészi szervezet.

A katonai ügyészek „betagozódásával” valóban jelentősen erősödött a Központi Nyomozó Főügyészség és létrejöttek annak regionális osztályai is. Ez valóban fontos érdek volt. Sérült azonban egy másik fontos érdek.

A legfőbb ügyész úr is említette a szóban forgó köszöntő beszédében, hogy „egy fontos dologban a jogalkotó mindig következetes volt, a fegyveres és rendészeti szervek rendjének és

---

²² Nyíri Sándor: *A múlt mindig velünk van*. Nyíregyháza, Adlea Kiadó 2012. 50. o.

fegyelmeinek biztosítása érdekében szükséges a szakértő, hatékony és gyors igazságszolgáltatás”.

Ugy véljük, ez a következetesség – amely egyébként már korábban, a bíróságok katonai tanácsaira vonatkozó szabályok változtatgatásai során is megbicsaklott – megtört.

Az új szisztémában, - amikor a nyomozó főügyészségen és az alárendeltségébe tartozó regionális osztályoknál szolgáló katonai ügyészeknek (akik immár nem katonai ügyekben is eljárhatnak) meghirdetett feladata a korrupció elleni hatékonyabb ügyészi munka, a bonyolult, munkaigényes ügynevezett civil bűnügyek nyomozása, vádképviselése -, nehezen várható el a kisebb súlyú, így talán kevésbé fontos, de a katonai fegyelem szempontjából mégis nagyon fontos ügyek gyors intézése.

Statisztikailag igazolható, hogy a valamikor példamutató gyorsaságú katonai bírósági ítélezés mennyi veszített időszerűségéből a katonai bíróságok önállóságának megszüntetése, de elsősorban azóta (2006. június 1.) hogy a katonai bírák nem katonai büntetőeljárásra tartozó ügyekben is eljárhatnak.

Félő – mi több majdnem biztosak lehetünk benne –, hogy az évtizedeken át mindig legjobb időszerűségi mutatókat produkáló ügyészségi szervezeti egység megszűnése, a feladatkörök változtatása után a katonai büntetőeljárásra tartozó ügyek nyomozásának gyorsasága lényegesen vissza fog esni. Tudjuk, mindenféle igazságszolgáltató tevékenységgel szemben követelmény (reálisan: kívánalom) a gyorsaság; a büntető igazságszolgáltatásra ez fokozottan igaz, de a katonai büntető igazságszolgáltatásban ez eddig valóban alapkövetelmény volt. Ha ugyanis valami nem bírja el a késedelmet, az a katonai rend és fegyelem helyreállításának igénye. A veszélyt Hautzinger Zoltán is látja: „...az eljárás időszerűsége, gyorsasága kulcskérdés, amely azonban a katonai büntető-eljárási hatóságok civil ügyekben való alkalmazásával csorbulhat”²³

---

²³ Hautzinger Zoltán i.m. 2011. 183. o.

És kopni fog a szakszerűség is. (Erre is vannak bírósági és külföldi tapasztalataink is). Ez idáig a katonai ügyészi szervezet nevelte ki utánpótlását, a mostaniak pótlása vajon hogyan fog történni?

A szakszerűség alatt nemcsak a Btk. és Be. katonai rendelkezéseinek az ismeretét értjük, mert ismerni kell a katonai szervezetek belső szabályait, fogalomrendszerét, a szolgálati viszonyokat és életkörülményeket, valamint a katonai élet szellemét, szemléletét is.

***

A dolgozat első része tulajdonképpen az első magyar katonai büntetőeljárás törvény a Kbp. méltatására irányult, annak 100. születésnapja alkalmából. Szeretnénk leszögezni, hogy erre az ünneplésre még mindig van okunk, mert hiszen a magyar jogrendben, a Btk.-ban és a Be.-ben továbbra is megtalálhatjuk a katonákra vonatkozó különös rendelkezéseket, azaz továbbra is létezik magyar katonai büntetőeljárás, és továbbra is létezik a katonai ügyész (hiszen csupán a katonai ügyészi szervezet szűnt meg). Ilyen szempontból az nem feltétlenül releváns, hogy milyen csonkítások és értelmetlen változtatások érintették.

Fontosabb az, amit Hautzinger Zoltán összegezőként megállapított: „...a magyar katonai büntetőeljárásban a büntetőeljárásra vonatkozó szervezeti és főleg működési alapelvek érvényesülnek, azok pusztán a katonai büntetőeljárás ténye miatt indokolatlanul nincsenek korlátozva, eltérést... a katonai sajátosságok megkívánta mértékben tapasztalhatunk”.

Ezért egyetérthetünk következtetéseivel is: „... helyesebbnek látjuk a katonai büntetőeljárásra nem, mint külön eljárásra, hanem olyan szakeljárásra gondolni, amelynek keretében az általános büntető-eljárási jogtételek és fő kérdések követelményszerűen – igaz,

a katonai életviszonyok megkívánta módon eltérő hatósági intézményrendszer szerint – érvényesülnek”.²⁴

A dolgozat második része, az 1912-ben létrehozott honvéd (katonai) ügyészi szervezet sorsával foglalkozott.

A katonai ügyészi szervezet története kissé önkényesen és leegyszerűsítve 3 korszakra osztható.

Az első 40 év (1912-1953) a létrehozás, megalakulás, a változó körülmények (I. Világháború, a Monarchia felbomlása, Tanácsköztársaság, a II. Világháború) közötti, jellemzően a katonai hierarchia alá rendelt működés korszaka.

A második, mintegy 40 év (1953-tól a '90-es évek elejéig) az egységes ügyészség integráns részeként való, jószerevel háborítatlan, csak kisebb szervezeti változásokkal érintett korszaka.

A harmadik korszak, az utolsó közel 20 év a sorozatos támadások elhárítása után a bizalom fokozatos visszanyeréséért, végül szervezet fennmaradásáért való küzdelem korszaka volt.

Azzal indítottunk, hogy a megemlékezések apropója a Kbp. megalakulásának 100. évfordulója volt, de egyúttal a katonai ügyész, a honvéd ügyész, a katonai ügyészi szervezet 100. születésnapjáról is meg kellett emlékeznünk.

2002-ben, a 90. születésnapra a katonai ügyészi szervezet még igen szép elismerést kapott. Egy katonai szervezet részére a legnagyobb elismerés a hadsereg főparancsnoka, az államfő által adományozható csapatzászló.

Nos, a katonai ügyészi szervezet részére – a hadbírói és a honvédügyészi szervezet történetében először – Mádl Ferenc köztársasági elnök úr 2002-ben a Katonai Ügyészek Napján csapatzászlót adományozott.

Sajnálatos, hogy néhány hónappal a 100. születésnap előtt az immár megszűnt szervezet csapatzászlóját úgy adták át a Hadtörténeti Múzeumnak, hogy ennek a szervezetnek még csak az sem adatott meg, hogy léte utolsó napján ünnepi állománygyűlésen, méltó módon búcsúzzon el a zászlójától.

---

²⁴ Hautzinger Zoltán i.m. 2011. 176. o.

Amennyiben e dolgozat második része egyúttal nekrológnak is hatott, akkor befejezésül egy gyászjelentést kellene írni.

De mit lehetne ráírni?

Azt nem, hogy a katonai ügyészi szervezet élt 100 évet, hiszen nem élte meg a 2012. július 8-át, azaz csak azt lehetne ráírni, hogy a katonai ügyészi szervezet megszűnt létezni életének 100. évében.

Ez utóbbi az igaz, de az is igaz, hogy nem végelgyengülésben múlt ki, hanem ereje teljében, értelmetlen halált halt.

Farkas Ádám

*A szuverén védelme*¹

Gondolatok a Nemzeti Közszerológati Egyetemen szervezett, az Országgyűlési Őrségről szóló műhelykonferencia kapcsán

2013. május 15-én szerdán délután a Nemzeti Közszerológati Egyetem Közigazgatás-tudományi Karának dékáni tanácstermében került megrendezésre az a műhelykonferencia, amelynek témája az Országgyűlési Őrség felállítása, történeti és nemzetközi vonatkozásai voltak.

A tanácskozást Dr. Tóth Zoltán József,² mint a rendezvény szervezője nyitotta meg, aki örömét fejezte ki arra vonatkozóan, hogy a magyar alkotmányos védelmi szervezet újszerű intézménye adhatta a Prof. Dr. Patyi András rektor által megálmodott rendezvénysorozat második állomásának témáját, s hogy a téma úgy az előadók, mint a hallgatóság tekintetében üdvözlésre és széleskörű érdeklődésre talált. A meghívottak mellett a szervező megkülönböztetett tisztelettel köszöntötte Tóth László alezredes urat, az Országgyűlési Őrség parancsnokát, valamint Dr. Bordás Máriát a Közigazgatás-tudományi Kar dékán-helyettesét.

A köszöntőt követően az első előadást Dr. Téglási András³ tartotta meg, aki az Országgyűlési Őrség szabályozásával, az országgyűlési vita kérdéseivel és történéseivel ismertette meg az egybegyűlteket. Az előadás során a közönség megismerhette a

---

¹ A tanulmányban megfogalmazottak kizárólag a szerző személyes véleményét tükrözik és semmilyen formában sem tekinthetők a szerzőt foglalkoztató intézmények álláspontjának.

* A konferencia-részvétel a TÁMOP 4.2.2./B "Tehetség gondozás és a tudományos műhelyek fejlesztése a Széchenyi István Egyetemen" című projekt támogatása.

² Dr. Tóth Zoltán József Ph.D. a Nemzeti Közszerológati Egyetem Közigazgatás-tudományi Karának egyetemi docense.

³ Dr. Téglási András Ph.D. a Nemzeti Közszerológati Egyetem Közigazgatás-tudományi Karának egyetemi docense.

normatív háttér alkotmányjogi vonatkozásainak kulcskérdéseit, s egyfajta politológiai ízelítőt kaphatott abból, hogy a törvényhozási vitában, illetve az azt kísérő megnyilvánulásokban milyen álláspontok alakultak ki az egyes parlamenti szereplők vonatkozásában, s hogy ezek mögött feltehetőleg milyen indokok és célok húzódtak meg. Docens úr gondolatmenetének összegzéseként azt mondhatnánk, hogy bár a folyamat messze nem volt vitáktól és kritikáktól mentes, kifejezett alkotmányos aggályosságot felvető és a szervezet létét megkérdőjelező mélyenszántó és jól megokolt érveléssel nem találkozhatunk azzal az intézménnyel szemben, amelynek régre nyúló történelmi gyökerei is meghatározónak bizonyultak a megújítás kormányzati indoklásában.

Az előadások Tóth László alezredes⁴ ismertetőjével folytatódtak, aki a bemutatkozást követően a szervezet előkészítésének és létrejöttének belső folyamataiba engedett betekintést, majd sorra vette azokat a kérdéseket, amelyek a parlamenti vitában, illetve az azt kísérő médiavisszhangban fajsúlyosnak bizonyultak. Egy őszinte és feltáró gondolatmenet vonalán ismerhette meg a hallgatóság az Országgyűlési Őrség mindennapjait, a rövid gyakorlatban felmerült kritikus kérdéseket, vagy épp az egyenruha, a szolgálati rend, a személyi állomány és a feladatkörök kérdéseit. Parancsnok úr részletezően ismertette az Országgyűlési Őrség szabályozásából következő feladat- és hatásköröket és azok konkrét realizálódását, beleértve az irányítás és vezénylés kérdésköreit, a házelnökhöz, a háznagyhoz, és az Országgyűlés Hivatalához való viszont, valamint az állománnyal szembeni elvárásokat. Mindezekből egy átgondolt, fegyelmezett és jól felszerelt állományú, fontos szervezet körvonalai rajzolódtak ki az előadás végére.

A harmadik előadó Dr. Horváth Attila⁵ volt, aki egy másik nagy történelmi múltú és részben szintén megújított örtestületről, a koronaőrségről tartott érdekes és a magyar nemzet történetének

---

⁴ Tóth László alezredes, az Országgyűlési Őrség parancsnoka.

⁵ Dr. Horváth Attila Ph.D. a Nemzeti Közszerződési Egyetem Közigazgatástudományi Karának egyetemi docense.

szinte egészen átívelő előadást. Horváth tanár úr képi illusztrációk és korabeli dokumentumok másolatainak felsorakoztatásával mutatta be a korona őrzésének kialakulását, majd a koronaőrség életre hívásának és fejlődésének folyamatát. Ezen íven a jelenlévők betekintheztek a koronarablások epizódjaiba és ezek hatásaiba a korona őrzésére nézve, s nem utolsó sorban újfent szembesülhettek a Szent Korona történelmi és alkotmányjogi fontosságával. Az egyes történelmi korszakok ismertetése és a téma szempontjából kimagasló események felvillantása mellett jól érthetően mutatkoztak meg a koronaőrség létrejöttének és fejlesztésének körülményei, a korona őrzésének sajátosságai és kihívásait, valamint a szervezet fejlődése, egészen annak feloszlataisáig, s a Szent Korona alkotmányos jelentőségének történelmi sutba dobásáig.

A történelmi kitekintést követően Dr. Balla Zoltán⁶ szakmai felvetései és azok megvitatása következtek, melyek révén közelebb kerülhetett a közönség az Országgyűlési Őrség fogalmi és jellegbeli meghatározottságához, valamint a rendvédelem rendszerében betöltött helyéhez. Tanszékvezető Úr személyes véleményével nyitotta gondolatait, mikor leszögezte, hogy személy szerint ő fontosnak és szükségesnek tartja az Országgyűlési Őrség létezését. Ezt követően azonban szakmai álláspontjára tért át, melynek homlokterében a szabályozás továbbfejlesztésének szükségessége, valamint az Országgyűlési Őrség fogalmi, jellegbeli természetének pontosítása és továbbmunkálási igénye állt. Rögzítette – Takács László parancsnok úrral egyetértésben – hogy az Őrség nyilvánvalóan nem katonai szerv, viszont természeténél és szerepkörénél fogva nem tekinthető rendvédelmi szervnek sem, amiből következik, hogy a fegyveres védelem intézményrendszerének fogalmi készlete tekintetében további vizsgálódások indokoltak a kérdés kapcsán. Gondolatai zárásaként Balla Zoltán felvetett néhány jelentős jogtechnikai kérdést, majd megerősítette nyitó gondolatát és örömét fejezte ki az Országgyűlési

---

⁶ Dr. habil. Balla Zoltán Ph.D., a Nemzeti Közszolgálati Egyetem Rendészettudományi Karának tanszékvezető egyetemi docense, főiskolai tanára.

Őrség és az annak apropóján rendezett műhelybeszélgetés létrejöttére nézve.

A rendészeti-rendvédelmi gondolatok után Dr. Bódi Stefánia⁷ tartotta meg előadását, mellyel az Országgyűlési Őrséghez kapcsolódó sajtóvisszhang világába kalauzolta el a jelenlévőket, s egyúttal néhány nemzetközi örtestületi mintát is bemutatott a hallgatóságnak. A sajtótükör keretében a publikum a hazai sajtó és médiaálláspontok széles spektrumát ismerhette meg, melyekből néhány üdítő kivételtől eltekintve valamiféle a hazai sajtóorgánumokat e tekintetben eluráló átpolitizált kicsinyesség csapódott le, aminek homlokterében a kiragadott és döntő fontosságúnak messze nem nevezhető részletek felnagyítása és elferdítése helyezkedett el. Az ezt követő, nemzetközi kitekintés során aztán a világ számos államának törvényhozási őrségéről tudhattak meg többet résztvevők, melyek között különös hangsúlyt kaptak az angolszász típusú örtestületek. Ezekről elhangzott, hogy vonatkozásukban a szakmai és alkotmányjogi hangsúly nem elsősorban magán a szervezeten és az állományon, hanem a szervezet parancsnokán van, aki egyszerre fókuszálja a szervezethez delegált hatásköröket és jeleníti meg a kapcsolódási pontot a törvényhozó és a végrehajtó hatalom felé, alá-fölérendeltségi viszonyaival meghatározva a szervezet függőségét is.

A műhelybeszélgetés utolsó előadója dr. Farkas Ádám volt, aki egy rövid történeti felvezetést követően a nemzetközi kitekintést folytatta. Előadásában csoportosította az őrségi módozatokat és az egyes államokat az örtestületek jellege – katonai, rendvédelmi, titkosszolgálati – és az irányítás valamint felügyelet gyakorlója – kormányzat, törvényhozás, államfő – tekintetében. Ezen csoportosításnak megfelelően és mindenkor a magyar megoldáshoz viszonyítva ismertette behatóbban az orosz Szövetségi Védelmi Szolgálatot; a francia törvényhozás védelmét és különösen a Köztársasági Gárdát; a szentszéki Svájci Gárdát; a német Parlamenti

---

⁷ Dr. Bódi Stefánia Ph.D., a Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának egyetemi docense.

Rendőrséget; valamint a lengyel háznagy, vagy marsalli őrséget. Az egyes modellek vonatkozásában a jelenlévők megismerhették a jellegbeli és szabályozási sajátosságokat, a feladat- és hatáskörök egy részét, illetve az irányítással és felügyelettel kapcsolatos megoldásokat az egyes modellek vonatkozásában, bejárva ezzel egy gondolati ívet a magyartól legtávolabb eső orosz modelltől, a legközelebb álló lengyel mintáig.

***

A rendezvény egyértelműen sikeresnek és konstruktívnak mondható, hiszen az egyes előadások alatt és azokat követően termékeny szakmai eszmecsere alakult ki, amely kapcsán számos megválaszolásra váró kérdés és megoldandó feladat fogalmazódott meg a jelenlévőkben.

A szűkebb értelemben vett téma tekintetében a tanácskozás nem érintette az Országgyűlési Őrség katonai büntetőjog alá tartozásának mélyebb kérdéseit,⁸ illetve a Nemzeti Védelmi Szolgálat feladat- és hatáskörébe tartozó belső bűnmegelőzéshez és bűnfelderítéshez való viszony.⁹ Ezek a kérdések ugyanis részben a fegyveres védelmi szervezetekkel szembeni garanciarendszer, másrésztől – különösen az NVSZ vonatkozásában – a hatalmi ágak

---

⁸ A konferencia idején még hatályba nem lépett 2012. évi C. a büntető törvénykönyvről szóló törvény 127.§-ával egyértelműen a katona büntetőjogi fogalmába sorolja – megkötések nélkül – az Országgyűlési Őrség állományát. Azonban felmerülhet a kérdés, hogy a szervezet sajátos természetű nem indokol-e sajátos megoldásokat a katonai büntető eljárás tekintetében.

⁹ A jogalkotó a 2012. évi XXXVI. az országgyűlésről szóló törvény 132. § (3) bekezdésével az NVSZ hatáskörébe utalta az Országgyűlési Őrség Belső Bűnmegelőzési és Bűnfelderítési felügyeletét, ami azonban kérdésként veti fel, hogy a végrehajtó hatalomról részint leválasztott szervezet vonatkozásában a gyakorlatban ezt az NVSZ miként tudja hathatósan gyakorolni és hogy ez a hatalmi ágak egymásra irányuló kontrolljaként értelmezhető-e, vagy sem.

elválasztása felől fogalmaznak meg jelentős és megválaszolásra váró kérdéseket, melyek vélhetően további megoldandó kihívásoknak nyitnak majd utat.

Tágabb horizonton szemlélve a kérdést, egyértelművé vált, hogy a magyar állam fegyveres védelmének fogalmi, elméleti alapkérdéseit a reális valóság megváltozott körülményeire és a korábbi tudományos elhanyagoltságra is tekintettel újbóli és kimerítő vizsgálatnak kell alávetni. Szükséges a fogalmi alapok tisztázása és az egyes szervek besorolása a létrejövő és alkotmány- illetve közigazgatási jogi sajátosságokkal, valamint további jellemzőkkel jól leírható kategóriákba. Ehhez elkerülhetetlenül szükséges az egyes kategóriák, s még előbb e sajátos terület intézménytörténeti és alkotmánytörténeti fejlődési ívének feltárása.

A kortárs kérdések megválaszolásához és a kialakult megoldások továbbfejlesztéséhez az is nyilvánvalóan szükséges, hogy az adott feladatkörök és intézménytípusok nemzetközi mintái is alap kutatások fókuszába kerüljenek, aminek nemzetközi mintái már ismeretesek, azonban szükséges volna ezek hazai meghonosítása és a nemzetközileg ismert eredmények és módszerek esetleges továbbfejlesztése is.

Mindezek megvalósulásához, illetve megválaszolásához előfeltételként szükséges, hogy hazai jogtudományi gondolkodásunk tárgykörei közé elfogadott módon kerüljön be egy sor történetileg is periférikus, vagy inkább alig vizsgált kérdés. E hosszú képzeletbeli sor az állam és a fegyveres védelem kapcsolatától, számos más probléma mellett a fegyveres védelmi szervezetek történeti fejlődése és hatáskörei, a védelmi jog, a katonai jog, a katonai büntető- és fegyelmi jog, a védelmi igazgatás, a katonai igazgatás, és a rendészeti igazgatás kérdésein át, egészen a védelmi alkotmányosság kérdéseig szisztematikus és összefüggő feldolgozást és kutatást igényelnek. A védelmi kérdések ilyen átfogó, mondhatni a védelmi jog tudományos rendszerének kimunkálását eredményező analízisével elérhetővé válna, hogy a fegyveres védelem jövője egyszerre támaszkodhasson a nemzet történelmi tradícióira és a haladó tudományos eredményekre.

Farkas Ádám

„Ellenszegülést haladéktalanul meg kell torolni”¹

Gondolatok a katonai jog természetéről Jány Gusztáv két hadparancsa kapcsán

Amennyiben Jány Gusztávról,² a vezérezredes politikai sorsáról és a második (doni) hadsereg számára 1943. január 24-én, illetve 1943. március 12-én kiadott hadsereg parancsairól esik szó, akkor méltán mondhatjuk, hogy ez még teljességgel nem tisztázott témakört

---

¹ A tanulmányban megfogalmazottak kizárólag a szerző személyes véleményét tükrözik és semmilyen formában sem tekinthetők a szerzőt foglalkoztató intézmények álláspontjának.

* A szerző kutatásai a TÁMOP-4.2.4.A/2-11/1-2012-0001 azonosító számú Nemzeti Kiválóság Program – Hazai hallgatói, illetve kutatói személyi támogatást biztosító rendszer kidolgozása és működtetése konvergencia program című kiemelt projekt keretében zajlottak. A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.

² „Jány Gusztáv (Rajka, 1883. okt. 21. – 1947. nov. 26.): vezérezredes. 1905-ben a lugosi 8. ezred hadnagya. A bécsújhelyi katonai ak. elvégzése után vezérkari százados. 1929-től a székesfehérvári 2. vegyesdandárparancsnokság vezérkari főnöke, 1932–1936-ban a Ludovika Ak. parancsnoka, 1937–1938-ban a szombathelyi hadtest parancsnoka és vezénylő tábornoka. 1940-ben a bp.-i 1. honvéd hadtest parancsnoka és vezénylő tábornoka, majd a 2. hadtest parancsnoka lett, amely a II. világháborúban, 1942–1943-ban az SZU-ban a Donnál került bevetésre, ahol a Sztálingrádot ostromló német csapatok É-i szárnyát kellett biztosítani. Noha ~ kíméletlen terrorral akarta az ellenállást megszervezni, az előretörő Vörös Hadsereg elsöpörte a rosszul felszerelt, nélkülszó magyar csapatokat. A voronyezsi ütközet, majd a menekülés során a II. hadsereg 40 000 katonája elesett, 70 000 pedig fogságba került. 1943 őszén saját kérelmére nyugdíjazták. 1946 okt.-ében Ny-ról önként hazatért, és a Népbíróság 1947-ben mint háborús bűnöst halálra ítélte; kivégezték.” Ld.: Kenyeres Ágnes (szerk.): *Magyar életrajzi lexikon 1000-1990*. Budapest: Arcanum, 2001.

ragadunk meg, amit az elmúlt években több ízben is vizsgálat tárgyává tett a hazai tudományos- és politikai közélet egyaránt. Meglátásom szerint a kérdéskör teljes körű feldolgozása, majd tisztázása még számos terület művelőjétől kíván meg jelentős munkát, amelyhez jelen tanulmánnyal kívánok egy apró elemet hozzátenni a hadparancsok természetrajzának katonai jogi aspektusaira történő kitekintéssel.

Ha korunk klasszikus – és a közvéleményt leginkább formáló – módszerével élünk és az interneten keresünk rá Jány Gusztávra, akkor találatok sokasága tér ki a szóban forgó két hadparancsra. Ezen találatok közül a többség hol mérsékelten, hol kevésbé mérsékelten fejt ki rosszallást a vezérezredek parancsai kapcsán, kiemelve újra meg újra hogy „*a rendet és a vas fegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell a helyszínen való felkoncolással, de helyre kell állítani*”, valamint hogy a nyugatra szökés esetén ha azt „*egység kísérli meg, meg kell tizedelni*”.

Az esetek többségében azonban a kérdés vizsgálata itt meg is áll, vagyis e kérdés kapcsán is igazak a költő szavai, miszerint fecseg a felszín és hallgat a mély. Az ugyanis általában nem képzi vizsgálat tárgyát, hogy miért pont a felkoncolás és miért pont a megtizedelés jutott eszébe egy magasan képzett és korában osztatlanul magas szintű szakmai elismerést és bizalmat élvező tábornoknak a huszadik század közepén? Nem jellemző annak vizsgálata sem, hogy milyen jogi háttere van annak, hogy a második magyar hadsereg parancsnoka ezzel a megoldással élt a rend fenntartása érdekében. Végül viszonylag kevés szó esik arról is, hogy a januári hadparancs után, milyen hangulatot és szellemiséget tükröz a márciusi hadparancs. A hangsúly csak a kiemelt fogalmazásra és arra tényre helyeződik, hogy a januári hadparancsot később maga Jány vonta vissza.

Jelen keretek között ezen kevésbé jellemző kérdésekre kívánok néhány gondolattal rávilágítani, nem titkolva azt az álláspontot, hogy meglátásom szerint Jány Gusztáv ügye is egy olyan, amely a 20. század katonai történetének még tisztázandó kérdéseinek listáján áll.

1. A hadparancsok kiadásának körülményei

A második magyar hadsereg felajánlásának, bevetésének és történetének kérdései több könyvtár megtöltésére is alkalmas munkát kínáltak és kínálnak mindazoknak, akik a mai napig vállalkoznak ezek részletező feltárására.³ Nem tartozik azonban általánosan e körbe a hazai jogtörténet tudománya, amely csak mérsékeltten foglalkozik ezekkel a kérdésekkel, holott ezeknek jelentős jogtörténeti, jogi jelentősége van, amiből akár a történelmi környezettől függetleníthető tapasztalatok és következtetések is levonhatók.

Jelen keretek között e tisztázandó kérdések közül magam is csak arra vállalkoznék, hogy néhány gondolatot fűzzek a példát statuáló januári és a megemlékező márciusi hadparancsokhoz, melyeknek elsőként a körülményeire kell kitékíteni.

A második magyar hadsereget a német parancsnokságnak alárendelve⁴ ajánlotta fel hazánk a Szovjetunió elleni hadjáratához,⁵ melyben gyökeres változások álltak be a szovjet ellentámadással. 1942 végére, 1943 elejére a szovjet offenzíva jelentős erővel zajlott, s már a fordulat ténye is jelentős feszültséget indukált a hadászati szempontból védhetetlen kiterjedésű front tekintetében.⁶ Mindezt

---

³ Ezzel a hazai hadtörténet már számos munkában foglalkozott, azonban a résztvevő személyek – és különösen a katonai vezetők – szerepének részletező feltárásával még adós maradt. E tekintetben jelent üdítő kivételt a Gosztonyi Péter által közzétett Szombathelyi Ferenc visszaemlékezéseit közvetítő kötet, Csicsery-Rónay István Szombathelyi Ferencről írt munkája, valamint Kaló József Ph.D. disszertációja is. Ld.: Gosztonyi Péter (szerk.): *Szombathelyi Ferenc visszaemlékezése*. Budapest, Zrínyi Kiadó, 1990. Csicsery-Rónay István: *Szombathelyi Ferenc*. Budapest, Occidentál Press, 2002. Kaló József: *Szombathelyi Ferenc a Magyar Királyi Honvéd Vezérkar élén*. Debrecen, Ph.D. értekezés, 2010.

⁴ Ld.: Gosztonyi Péter i.m. 24-25. o. Kaló József i.m. 64-86. o.

⁵ A tény, hogy Ribbentrop és Keitel kérése ellenére nem a teljes fegyveres erőt, hanem „csak” a 2. hadsereget ajánlotta fel hazánk, már önmagában is történelmi eredmény volt, bármennyire is megrázó ez a megállapítás.

⁶ Ld.: Kaló József i.m. 89-90. o.

csak fokozta a harctéri helyzetet, hiszen „a magyar arcvonal ellen feltételezett szovjet támadás célja és iránya sokáig a teljes bizonytalanságban tartotta úgy a magyar 2. hadsereg-parancsnokságot, mint a felettes német B. Hadseregcsoport parancsnokságát.”⁷

1943. január első napjaira már kirajzolódtak persze a szovjet támadás lehetséges céljai, méghozzá úgy, hogy a katonai vezetés tisztában volt Hitler 1942. október 14-i parancsával, valamint a Honvéd Vezérkar Főnökének 1942. december 27-én érkezett utasításával, melyek a végsőkig való kitartást tartották csak elfogadhatónak.

1943 januárjának közepén aztán az események felgyorsultak,⁸ s a január 12-től kezdődő támadások következtében Jánynak – látva a

---

⁷ *Magyarország a XX. században, I. kötet.* Szekszárd: Babits kiadó, 1996-2000. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/63.html> (2013.10.25.)

⁸ „A szovjet támadás kezdete, annak előkészülete az alábbi megfogalmazásban került be a 2. hadsereg-parancsnokság naplójába 1943. január 12-én: »Az Uryw-i hídfőből várt orosz támadás 9.45-kor kezdődő heves tüzérségi és Sztálin-orgona tűz előkészítés után 10.30-kor megindult.« [...] Január 13-án az ellentámadás kudarca és az előrehozott szovjet főtámadás kibontakozása következtében válságosra fordult a kezdeti harcok által érintett magyar csapatok helyzete. [...] A 2. hadsereg arcvonala az Uriv térségében végrehajtott szovjet támadás és annak 40 km széles és 20 km mély sikeres kiterjedése folytán 1943. január 14-én végérvényesen kettészakadt. [...] A Scsucsjénál védekező 12. könnyű hadosztály védelme még 14-én kora délután összeomlott, estére pedig már a jobb szomszéd, a 9. könnyű hadosztály szabadon maradt oldalát veszélyeztették a harcokcsikkal támogatott szovjet csapatok. Az ellenség két sikeres áttörése és az azt követő átkaroló hadmozdulatokkal következtében az említett urivi és scsucsjei betörés közé eső doni arcvonalszél, a 10. és 13. könnyű hadosztályok állásainak védelme kritikussá vált. Mindkét seregtest súlyos harcok után adta fel eredeti védőállását, az urivi áttörést követő 3–4. napon. [...] Jány január 17-én hajnalban elrendelte, hogy a VII. hadtest kezdje meg visszavonulását Karpenkovón át északnyugati irányban. [...] A későn elrendelt január 17-i parancs azt eredményezte, hogy a VII. hadtestbeli alakulatokat visszavonulásuk során több ízben érte támadás. [...] Január 22-

helyzet tarthatatlanságát és ennek hatását a vonalak tartására és a katonák helytállására – január 17-én el kellett rendelnie a VII. hadtest visszavonását, amit január 22-én Hitler engedélyével a teljes 2. hadsereg visszább vonása és újjászervezési gyülekeztetése követett.

Az erők mozgatása körében történt zavarok, a szökési tendenciák, és a teljes második hadsereg visszavonása kudarcként jelent meg Jány előtt, akinek parancsnokként katonai esküjéhez híven legfőbb feladata a vezérkar parancsának teljesítése és a harcképesség lehetőségek szerinti fenntartása volt. Amikor mindezt végig gondoljuk, persze ott motoszkál a fejünkben, hogy az alárendeltek védelme és oltalmazása is élen járó kötelezettség. Ez így is van.⁹ Az utókor általi elsietett ítélkezést megelőzendő azonban, emeljük ki, hogy egy olyan korszakról és annak tábornokáról van szó, aki megélte az első világháború és minden következményének pusztítását, s aki egy olyan időszakban tanult és érett tisztté, majd főtisztté, végül tábornokká, melynek még mindennapjaiban élt a háború lehetősége. E korszak katonáitól a feltétlen hűséget és engedelmességet nem csak a politikai-hatalmi, illetve a törvényes rend stabilitása, hanem a stratégiai védekezés követelményei, valamint a nemzet- és ország-védelmi érdekek miatt követelték meg. Mindezeket a márciusi hadparancs hangvétele, majd a történelem 1944 utáni fekete lapjai is – sajnos – igazolták.

én Hitler engedélyével a B. Hadseregcsoport-parancsnokság úgy döntött, hogy a 2. hadsereget kivonja az arcvonalból és egy hátsó, front mögötti körzetben gyülekezteti újjászervezés céljából. Hátravonásukat 1943 februárjában a harcképes magyar alakulatrészeket összefogó, Vargyassi Gyula vezérnagy vezette csoport és a Cramer-hadtest csapatai biztosították. Január 24-én délben a 2. hadsereg maradványai kiváltak az arcvonalból...” In *Magyarország a XX. században*, I. kötet. Szekszárd: Babits kiadó, 1996-2000. <http://mek.oszk.hu/02100/02185/html/63.html> (2013.10.25.)

⁹ Ezzel Jány is teljességgel tisztában volt, amit az utánpótlással kapcsolatos helyzetben és Budapest tekintetében tanúsított magatartása is példáz. Ld.: Kaló József i.m. 88. o. 91. o.

Ilyen szemüvegen át szemlélve ugyanis, ha nem is menthető, de érthetőbb Jány keménykezű rendtartási törekvése, aminek egyértelműen és tagadhatatlanul voltak morális vetületei is, de amelyekben sokkal nagyobb súllyal esett latba a rendbontásoknak és szökéseknek a hadjárat egészére gyakorolt hatása. Egy visszavonulásba kényszerített és megtépázott hadseregben a szökés sokkal kritikusabban jelenik meg, mint a normál viszonyok között. Ha ugyanis az sikeres, vagy sikertelen, de nem kellően megtorolt, akkor tömeges tendenciákat ölthet, de legalábbis totálisan aláassa a harci morált. Ez pedig alapjaiban rengeti meg a hadjárat sorsát.

Jánynak parancsnokként elsődleges feladata volt ezen következmények megelőzése. E kötelessége nem csak esküjéből, tábornoki rangjából és beosztásából, valamint morális tartásából következett, hanem jogi kötelezettségeiből is. Ezek körében kiemelendő, hogy a tábornok – aki ez idő tájt hatvan éves – katonai élete zömét még az 1855-ben császári nyílt paranccsal életbe léptett osztrák katonai büntető törvénykönyv hatálya alatt élte meg, s az érezhetően áthatotta szocializációját még annak ellenére is, hogy 1931. február 1-től már az 1930. évi II. törvénycikkkel törvényerőre emelt katonai büntetőtörvénykönyv volt hatályban. Az osztrák kódexet az esküszegéshez és gyávasághoz köthető cselekmények tekintetében – is – könyörtelen vasszigor jellemezte,¹⁰ s ez fokozottan igaz volt a harcállásaikat, vagy erősségeiket feladó parancsnokokra. Az 1930. évi első önálló magyar katonai büntetőtörvénykönyv persze kevésbé volt kíméletlen e téren, azonban még mindig szigorú szabályokat fogalmazott meg, amikor rögzítette, hogy: „Gyávaság büntetést követi el az a katonai egyén: 1. aki mint parancsnok személyes biztonsága iránti aggodalmából külső vagy belső ellenséggel szemben nem fejt ki azt az ellenállást, amelyre

---

¹⁰Ld.: Kardos Sándor: *A magyar katonai büntetőjog múltja és jelene.* Miskolc, Ph.D. értekezés, 2003. 91-98. o. Farkas Ádám: *A katonai bűncselekmények dualizmuskori törvényi szabályozásának áttekintése.* In Diskurzus: A Batthyány Lajos Szakkollégium Tudományos Folyóirata 2011/2. szám. 28-38. o.

*köteles és képes;”.*¹¹ Emellett külön felhívta arra is a figyelmet, hogy „*Agyonlövéssel végrehajtandó halál a büntetése: 1. az előbbi § 1. pontja esetében a parancsnoknak, ha azt a helyet vagy állást, amelyet védenie kellene, feladja és ezzel nagy hátrányt okoz vagy ha magát vagy csapatát elfogatni engedi;”.*¹²

Jól látható tehát a katonai jog természetének egyik specifikuma a helyzetből és a szabályozásból egyaránt, nevezetesen, hogy a katonai erő az állam szempontjából olyan végső támasz, amelynek funkcionálása szigorú szabályok, jelentős személyi többletkövetelmények és nagy komplexitású viszonyokra absztrahált normák útján védendő, sőt nyugodtan mondjuk ki: kikényszerítendő. Ha ugyanis jelen esetben megtekintjük a szabályozást, akkor azt látjuk, hogy a parancsnokról a kellő ellenállás ki nem fejtése esetére feltételezik önnön maga feltetését, ami magában hordozza esküjének, a neki adott parancsoknak és a hazai iránti kötelezettségeinek megszegését. Ebből következően – amíg a prognosztizálható katonai ésszerűség azt megköveteli – a parancsnok köteles minden eszközzel fellépni a külső ellenség és a belső ellenség – jelen esetben a szökési hullám, a parancsmegtagadások, illetve a zendülések – ellen. Másik oldalról nézve a parancsnok által elkövetett és kötelezően agyonlövéssel büntetendő bűntett volt ez idő tájt az állások indokolatlan feladása is, ami ez esetben a „végsőkéig kitartani” paranccsal erősített meg. Ezt azonban csak egy hajszál választja el a valóságban – ahogy a Don-kanyarban is – attól az esettől, hogy az állások fel nem adása, a csapatok felmorzsolódásához, illetve elfogásához vezessen, aminek azonos a büntetése. Így a kor katonai büntetőjoga felől nézve Jánynak azt a nehezen meghatározható időpontot kellett megtalálnia, amikor az állások már ésszerűen nem tarthatók, de a csapatok nem kerülnek az ellenség kezére, s mindezt úgy, hogy közben a belrend útján biztosítsa csapatai funkcionalitását is.

---

¹¹ 1930. évi II. tc. a katonai büntető törvénykönyvről 107. §

¹² 1930. évi II. tc. a katonai büntető törvénykönyvről 108. §

A büntetőjogi vonatkozások mellett kiemelendő az is, hogy mindezek hogyan jelennek meg a katonai, s különösen a tábournoki becsület vonatkozásában.¹³ E tekintetben is zsinórmérték a Kbtbk, ami egyértelműen gyávaságnak minősíti mindezen cselekményeket, függetlenül attól, hogy ezek eredete személyes félelem, vagy a szakmai rátermettség hiánya. A gyávaságon túl azonban a tisztii becsület szempontjából van egy további tényező is az értékelésben. Ez a sokszor nem helyén kezelt – és a polgári életben is általánosan meghonosítandó – alapkövetelmény valahogy úgy szól, hogy: „Aki engedelmességet akar, az tudjon parancsolni is.” Ez a követelmény sokkal többet jelent ugyanis, mint a parancsok kiadásának képességét, vagy a státuszt és a lehetőséget. A parancsolás képessége azt jelenti, hogy a parancsadásra jogosult vezető olyan ésszerű és szakszerű parancsokat ad, melyek végrehajthatók, melyek végrehajtása indokolt, s teszi mindezt úgy, hogy maga is példával jár elől a parancsai által megkövetelt magatartások terén, s így – ha kell – alappal ki is tudja azokat kényszeríteni a teljesülés racionális ellenőrzése nyomán. Ez az elvárás pedig benne leledzik a klasszikus katonai értékrendben és becsületben, ami egyszerre kötelezi a katonát alárendeltjei és az előjárói felé, s egyszerre kíván meg morális és szakmai felkészültséget és tartást. A kor katonai vezetőinek tehát mindezen jogi és morális követelményeknek kellett megfelelni, méghozzá – jól tudjuk – a legzűrzavarosabb szituációkban, a fronton és a háterszágban egyaránt.

Mindezek aztán életre hívták az első hadparancsot és a tábournokot olyan eszközök alkalmazására kényszerítették, melyek realizálódását az első világháborúban látta, melyeket szocializációjában a legvégső rendtartás eszközeiként ismert meg, s melyekre a hadiállapot rendkívüli jogrendjében – akár – felhatalmazva érezhette magát.

---

¹³ Ezt számunkra, az utókor számára, már jól szemlélteti Szombathelyi Ferenc vezérkarfőnök bizalmas parancsa, amelyet a második hadsereg felbomlása kapcsán írt. Ld.: Szakály Sándor: *Bizalmas tisztii parancs a Magyar Királyi 2. honvéd hadsereg tisztikara 1943-as tevékenységének az értékeléséről*. In: *Fons* 2008. 3. szám 361-370. o.

2. Felkoncolás és megtizedelés?

A január 24-i, tehát a visszavonással egy időben kiadott hadparancs keményszavú és statáriális természetű szabályai mögött a visszavonás célját adó újrendezés biztosítása állt. A szabályok önmagukban is jól tükrözik a fronthelyzet súlyosságát és a parancsnokok vállára nehezedő háborús rendtartási kötelezettségek természetét. Van azonban ennek a parancsnak két eleme, amelyek különösen erőteljes és kíméletlennek ható szándékról tesznek tanúbizonyságot.

Az első ilyen elem a parancs második és harmadik pontjainak üzenete, amely a helyzetleírást követően a hadparancs generálklauzulájaként is felfoghatók. Egy ugyanis rögzíti, hogy:

„2. Vegye tudomásul mindenki, hogy innen sem betegség, sem sebesülés, sem fagyással el nem engedek senkit. Azon a területen, hol gyülekezésünket elrendelték, hol az újjászervezést végrehajtjuk, ott marad mindenki, míg meg nem gyógyul, vagy el nem pusztul.

3. A rendet és a vas fegyelmet a legkeményebb kézzel, ha kell a helyszínen való felkoncolással, de helyre kell állítani. Ennél kivétel nincs, legyen az tiszt, vagy rendfokozat nélküli honvéd, aki parancsoknak nem engedelmeskedik, az nem érdemli meg, hogy nyomorult életét tovább tengesse, és nem engedem, hogy szégyenünket bárki is tovább nagyítsa.”¹⁴

E pontokból az derül ki, hogy a vezérezredes egyértelmű elhatározása, hogy aki a parancsát megtagadja, azt akár azonnali halállal is lehet büntetni. Ebben a tételben a felkoncolás kifejezése az, amit megrökönyödéssel lehet fogadni, hiszen a kor szellemétől – gondolhatnánk általános ismereteink alapján – már nagyon messze állt. E megfogalmazás kapcsán lejegyezhetjük, hogy az valóban túlzó, azonban azt is meg kell jegyeznünk, hogy 1931-ig ez a

---

¹⁴ Jány Gusztáv vezérezredes 1943. január 24-i hadparancsa, <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/k30124.html> (2013.10.25.)

büntetési lehetőség az 1855-ös osztrák katonai kódexből¹⁵ következően realizálható volt a katonai büntetőjog gyakorlatában.¹⁶ Ha tovább vizsgáljuk mindezt, akkor a „*ha kell*” fordulat mindenképp kiemelendő, hiszen ez egy elrettentő példálózásra utal, ami mögött – ha nem is konkrétan a koncolás materiális cselekménye, de – katonai büntetőjogi normák álltak. A Ktbtk. függelemsértésre vonatkozó második rész I. fejezete ugyanis agyonlövással rendelte büntetni a parancs iránti engedetlenség – parancsmegtagadás – egyes minősített, háborús eseteit. Emellett kiemelendő – részben a hadparancs másik kirívó pontját bevezetendő –, hogy mindezen utasítások külön e célra rendelt őrszolgálat útján kerültek érvényesítésre, vagyis megszegésük csak az őrszolgálat kijátszása; esetleg megtámadása; vagy zendülés; továbbá szökésre szövetkezés útján volt megvalósítható. A Ktbtk. második rész III. fejezete a katonai őr elleni büntettek és vétségek körében agyonlövással rendelte büntetni a háború idején katonai őr ellen elkövetett erőszakkal, vagy fenyegetéssel párosuló cselekményeket. A Ktbtk. második rész II. fejezete a zendülés körében agyonlövással rendelte büntetni a zendülőt, aki a zendülés megfékezésére kirendelt ellenerő ellen fellép. Végül a Ktbtk. második rész IV. fejezete a szökés körében agyonlövással rendelte büntetni a szökés azon esetét, amely háború idején őrállásról, vagy olyan szolgálatról valósul meg, melynek elhagyása súlyos hátránnyal járhat. Innen nézve tehát a hadparancs keménysége – még ha nem is korabeli normaszövegnek leginkább megfelelő megfogalmazással, de – nem más, mint az akkor hatályos – és a kor nemzetközi színvonalán állónak tekinthető – katonai büntető jogszabályok betartására és betartatására tett – igaz túlhevült – parancsnoki intézkedés.

---

¹⁵ *Az 1855. év január 15-én császári nyílparancsral életbe léptetett katonai büntető törvény a büntettekről és vétségekről.* Budapest, Légrády Testvérek, 1878. (A továbbiakban: Oktbtk.)

¹⁶ A megtizedelés tekintetében lásd. Oktbtk. 168. § (2) bekezdés. A felkoncolás tekintetében lásd: Oktbtk. 252. § (2) bekezdés, 255. § (1) bekezdés, 264. § (1) bekezdés, 282. § (2) bekezdés.

E vonatkozásban a pontatlan, vagy ha úgy tetszik, elhibázott megfogalmazásra nézve a parancs másik kritikus eleme az 5. pont. Ez ugyanis úgy fogalmaz, hogy:

„5. A gyűjtő és irányító állomások pk-ai Bjelgorod és Prochowkaról a kijelölt területekbe meneteltek zárt rendben a gyülekeztetett csapat és vonat részeket a D. körletbe a 19. hop., É. körletbe a 10. hop-hoz, kik felelősek azért, hogy annak Ny. határát 1 ember vagy jármű át ne léphesse, aki megkísérli, azt fel kell koncolni, ha egység kísérli meg, meg kell tizedelni.”¹⁷

Ez az idejétmúlt és szintén az 1855-ös Oktbtk-ból eredő megfogalmazás túlzottan nem menthető, hiszen olyan büntetést rendel a csoportos elkövetésre, amelyet az 1930.évi II. tc. expressis verbis nem ismert, csak 4. §-a – háború idejére szóló különös rendelkezésekre vonatkozó felhatalmazás – révén tehetett volna jogszerűen lehetővé. Jelen kérdés jogszabályi háttere tehát a Jány-kérdésben mindenképp vizsgálendő, mivel a felhatalmazási klauzula révén nem zárható ki, hogy volt e büntetést a jogrendbe visszavezető rendelet hatályban. Eddigi kutatásim során azonban, efelé mutató jogforrást nem találtam.

A megkérdőjelezhető szankció ellenére is kiemelendő azonban a fenti okfejtésem megjelenése az 5. pont, illetve a tábori csendőrség felállítására vonatkozó utasítások tekintetében,¹⁸ hiszen a Ktbtk. már említett hatályos szabályai e rendelkezések útján öltöttek testet és nyitottak utat a halálos ítéletek kiszabására és érvényesítésére, amit megerősített a Szolgálati Szabályzatnak a katonai örököt azonnali fegyveres beavatkozására kötelező szabályozása.¹⁹

---

¹⁷ Jány Gusztáv vezérezredes 1943. január 24-i hadparancsa, <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/k30124.html> (2013.10.25.)

¹⁸ Jány Gusztáv vezérezredes 1943. január 24-i hadparancsa, 8. pont., <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/k30124.html> (2013.10.25.)

¹⁹ A Szolgálati Szabályzat 458. passzusának c) pontja a fegyverhasználatra kötelezi az őrt ha ellenséges, vagy rendkívüli viszonyok között valamely gyanús személy a felszólításra nem válaszol és gyanús magatartását folytatja. Ld.: *Szolgálati Szabályzat a Magyar Királyi Honvédség számára.* Budapest: Pallas részvénytársaság nyomdája, 1931. 261. o.

3. A márciusi hadparancs

A januári hadparancs tehát nem egyszerűen a katonai kényszer, vagy a parancsnoki önkény terméke, hanem jórészt a katonai jog sajátos, komplex és a végső eszközökre építő sajátosságainak tényleges frontviszonyok közti realizálódása. Ezt támasztja alá a letisztultabb, de sok ponton még mindig óvva intő márciusi hadparancs is, amelynek kiadására itthoni hadbíróági eljárás, vagy más megtorlás veszélye nem kényszerítette Jány Gusztávot, hiszen előjárói parancsainak a lehető legteljesebb mértékig eleget tett, s az események alakulása nem hogy felette, de a teljes tengelyhatalmi katonai vezetés felett álltak. Ennek ellenére a vezérezredes mégis kiadta márciusi hadparancsát, amelyben katonái helytállásának is méltó emléket állított.

Hadparancsa lényegében nem volt más, mint a katonai helyzetről szóló beszámoló, katonásan rövid memento, valamint részben a korábbiak megerősítése és a kötelezettségekre való figyelemfelhívás. Kemény intézkedései és a front újdonsült arcának megismerése ugyanis megnyitotta előtte azt a képet, amiben láthatóan mindennél fontosabbá vált a rend, a becsület és a katonai eskü megtartása. Sajnos szavai nem találtak egybehangzó meghallgatásra és megértésre a történelem lapjain.

Zárásul tehát idézzük fel Jány Gusztáv vezérezredes szavait és néhány gondolatát, melyeket a keserű helyzet túlélőjeként írt 1943. márciusában:

„Büszkén állapíthatjuk meg, hogy a Don-ról magyar honvéd vált le utolsónak, a 9. k. ho. csapatai csak 26-án hagyták el állásaikat, hogy mint a 2. német hadsereg utóvédjének utóvédje vonuljon az elrendelt területre.”²⁰

---

²⁰ Gusztáv 1943. március 12-én kiadott hadseregparancsa, <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/jany2.html> (2013.10.25.)

Majd így folytatja:

*„Hódolattal álljunk meg hősi halottaink, sebesülteink ezrei előtt,
dicsőség nevüknek, hála és elismerés illess őket, de azokat is, kiket a
Mindenható becsülettel végzett hű kötelességteljesítés után
visszavezetett, hogy állják a harcot, míg a végső győzelem órája üt.
Aki pedig megfélekedezett esküjéről, azt érje a megvetés és a törvény
szigora.”²¹*

Végül így fejezi be sorait:

*„Kemény helytállást követel tőlünk a honvéd eskü, megfogadtuk,
hogy becsülettel élünk és halunk, ezt parancsolják a Don menti hősi
halottak ezrei.
Bízom benne, hogy megért mindenki és tudja mit vár tőle a magyar
becsület és azok, kik hozzá legközelebb állnak, mit vár tőle a
Légfelsőbb Hadurunk.”²²*

---

²¹ Gusztáv 1943. március 12-én kiadott hadseregparancsa, <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/jany2.html> (2013.10.25.)

²² Gusztáv 1943. március 12-én kiadott hadseregparancsa, <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/doksi/jany2.html> (2013.10.25.)

Szerzőink

Csóka Ferenc

Nyugállományú alezredes, levéltáros, a magyar katonai büntetőjogi intézményrendszer és a magyar katonai büntető igazságszolgáltatási szervezet történetének kutatója.

dr. Farkas Gyöngyi Ph.D.

Főtanácsos, a Honvédelmi Minisztérium Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Hadtörténelmi Levéltárának főlevéltárosa. Doktori disszertációjának címe: A katonai igazságszolgáltatás szervezete és eljárásjoga a dualizmus időszakában 1868-1918.

dr. Herke Csongor Ph.D.

Habilitált egyetemi docens, a Pécsi Tudományegyetem Állam- és Jogtudományi Kar Büntető Eljárásjogi és Kriminálisztikai Tanszék tanszékvezetője. Doktori disszertációjának címe: Az előzetes letartóztatás elméleti és gyakorlati kérdései.

dr. Pap János

Nyugállományú ezredes, a korábbi Szegedi Katonai Ügyészség nyugalmazott vezető ügyésze, a modern magyar honvéd ügyészi és katonai ügyészi intézmény fejlődéstörténetének kutatója.

Kelemen Roland

A győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténelmi Tanszékének demonstrátora, valamint a Széchenyi István Egyetem Batthyány Lajos Szakkollégiumának választmányi tagja.

dr. Kovács Tamás

Nyugalmazott legfőbb ügyész, nyugállományú altábornagy, korábbi katonai főügyész, címzetes docens, a Magyar Katonai Jogi és Hadijogi Társaság tiszteletbeli elnöke, a hazai katonai büntetőjog elismert kutatója és szakértője.

dr. Farkas Ádám

Kormánytisztviselő a Honvédelmi Minisztérium Jogi Főosztályának Kodifikációs Osztályán, valamint egyetemi tanársegéd a Győri Széchenyi István Egyetem Deák Ferenc Állam- és Jogtudományi Kar Jogtörténeti Tanszékén.

A publikálás feltételei

---

1. A *Katonai Jogi és Hadijogi Szemle* című tudományos folyóirat elsődlegesen magyar nyelven beküldött tanulmányokat, míg idegen nyelven írt munkákat tematikus különszámokba fogad.
2. A kézirat terjedelme csak rendkívül indokolt esetben haladhatja meg az 50.000 karaktert. Kérjük szerzőinket a terjedelmi korlát szigorú betartására. A korlátok be nem tartása esetén a szerkesztőség – a szerzővel egyeztetve – a tanulmányokat több részre bonthatja.
3. A szöveget elektronikus formátumban kérjük leadni (az MS Word bármelyik változatában elmentve) a csiha.gabor@mku.hu és a farkas.adam@mailbox.hu email címek mindegyikére.
4. A tanulmányok tekintetében kérjük a szerzőket, hogy a felsorolásoktól eltekintve tartózkodjanak a szöveg formázásától. A tanulmányok tartalmazzák a szerző nevét és a mű címét.
5. A következő formai kritériumokat kérjük betartani: A/4-es lapméret, Times New Roman betűtípus, 11pt betűméret, szimpla sorköz, első sor behúzása 1 cm. A fejezetek és alfejezetek legelső bekezdései, illetve a pontokba szedett felsorolások utáni első bekezdések esetén azonban nem kell az első sort behúzni.
6. A fejezetcímeket és a szöveg egyéb tagolásait külön formázás nélkül, üres bekezdések alkalmazásával kérjük jelezni.
7. A szöveg közbeni kiemelésként dőlt betű alkalmazható, ritkítás, aláhúzás, vastag betű, csupa nagy betű csak kivételes esetben fogadható el.
8. A közvetlen hivatkozásokat lábjegyzetekben, az oldal alján kérjük feltüntetni. A lábjegyzetben és az irodalomjegyzékben szereplő hivatkozások rendje a következő:

Szerző: *Cím*. Kiadás helye: kiadó, kiadás éve, oldalszám.
9. Amennyiben az idézet gyűjteményes kötetből származik, úgy a következő jelölést kérjük alkalmazni:

Szerző: *mű címe*. In Kötet szerkesztője: *Gyűjteményes kötet címe*. Kiadás helye: kiadó, kiadás éve, Oldalszám.

10. Amennyiben az idézet folyóiratból származik, úgy a következő jelölést kérjük alkalmazni:

Szerző: *mű címe*. In *Folyóirat címe*, Évszám/Lapszám, oldalszám.

11. Egy mű ismételt hivatkozása esetén a következő jelölést kérjük alkalmazni:

Szerző teljes neve i.m. idézett munka évszáma, oldalszám.

- Amennyiben a szerzőtől egy azon évből több művet is idézünk, úgy a következő példa szerinti jelölést kérjük alkalmazni:

Hautzinger Zoltán: *A katonai bűncselekmények*. In Blaskó Béla (szerk.): *Büntetőjog Különös rész II*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2013. 409–450. [A továbbiakban: Hautzinger Zoltán i.m. 2013a]

Hautzinger Zoltán: *A honvédelmi kötelezettség elleni bűncselekmények*. In Blaskó Béla (szerk.): *Büntetőjog Különös rész II*. Budapest: Rejtjel Kiadó, 2013. 409–450. [A továbbiakban: Hautzinger Zoltán i.m. 2013b]

12. Felhívjuk szerzőink figyelmét, hogy a hivatkozási rendszer nagyfokú be nem tartása, következtlenése illetve plágiumgyanú esetén a tanulmány elutasításra kerül!
13. A szerkesztőbizottsághoz beérkezett - formailag megfelelő - tanulmányokat az állandó és eseti tagokból álló szakmai bizottságnak küldjük ki szakmai véleményezésre. A közlés feltétele a szakmai bizottság támogató véleménye, illetve a javítandónak értékelt pontok átdolgozása.
14. A szerkesztőség a beérkezett kéziratokért honoráriumot nem fizet.

15. A szerkesztőség tiszteletben tartja a szerzők szakmai álláspontját és szerzői autonómiáját, fenntartja azonban a nyelvhelyességi és szerkesztési hibák javításának jogát.
16. A szerzők szakmai álláspontja a szerkesztőség és a kiadó álláspontjaként nem értékelhető és amennyiben azzal szemben a szerkesztőség jelentős etikai, vagy szakmai kifogást támaszt, élhet a közlés megtagadásának jogával.

Köszönjük, hogy megfelelően elkészített kézirat beküldésével segítik munkánkat és a kéziratküldéssel megtisztelik lapunkat!

A szerkesztőség